[illegible]

Hic liber dono datus e Chr: Cosilio à D. Decano Carcerij Urb: claust: M.D.LXVI. 14 Aug.

Anzd 3365:

1

c. 6. 15.

MARCI TVLLII CICERONIS TVSCVLANARVM QVAESTIONVM LIBER PRIMVS.

CVm defensionum laboribus: senatoriisq; muneribus aut omnino: aut magna ex parte essem aliquãdo liberatus: rettuli me Brute te hortante maxime ad ea studia: quæ retenta animo: remissa tẽporibus: longo interuallo intermissa reuocaui. Et cum omnium artium: quæ ad rectam uiuendi uiam pertinerent: ratio & disciplina studio sapientiæ: quæ philosophia dicitur: contineretur: hoc mihi latius litteris illustrandum putaui: non quia philosophia græcis & litteris & doctoribus percipi nõ posset: sed meum iudicium semper fuit: omnia nostros aut inuenisse per se sapientius q̃ græcos: aut accepta ab illis fecisse meliora: quæ quidem digna statuissent: in quibus elaborarent. Nam mores & instituta uitæ: resq; domesticas: ac familiares nos profecto melius tuemur: & lautius. Rem uero publicam nostri maiores certe melioribus temperauerũt: & institutis: & legibus. Quid loquar de re militari? in qua cũ uirtute nostri multum ualuerunt: tum plus etiam disciplina. Iã illa quæ natura non litteris assecuti sunt: neq; cum græcia: neq; ulla cũ gente sunt conferenda. Quæ enim tanta grauitas: quæ tanta constantia: magnitudo animi: probitas: fides: quæ tam excellẽs in omni genere uirtus in ullis fuit: ut sit cum maioribus nostris comparãda? Doctrina græcia nos & omni litterarum genere superabat: in quo erat facile uincere non repugnantes. nam cum apud græcos antiquissimum e doctis sit genus poetarum: siquidem Homerus fuit: & Hesiodus ante Romam conditam: Archilocus regnante Romulo: serius poeticam nos accepimus. Annis fere. cccc. x. post Romam conditam Liuius fabulam dedit Appio Claudio Cæci filio. M. Tuditano cõsulibus: anno ante natum Ennium: qui fuit maior natu: q̃ Plautus: & Neuius. Sero igitur a nostris poetæ: uel cogniti: uel recepti. Quã q̃ est in originibus: solitos esse in epulis canere conuiuas ad tibicinem: de clarorum hominum uirtutibus. Honorem tamen huic generi non fuisse declarat oratio Catonis: in qua obiecit ut probrum Marco nobiliori: q̃ his in prouinciam poetas duxisset: duxerat autem consul ille in ætoliam ut scimus Ennium. Quo minus ergo honoris erat poetis: eo minora

Defende significat tueri: Lactantius. Qui sepe etiã malas copiose defendisti causas.

Laudat Romanos a re militari et sciẽtia ꝑpollentissimos asserit.

Liuius fuit primus poeta ...

Ennius Quintus poeta tarẽti ...

2

ſtudia fuerunt. Nec tamē ſiqui magnis ingeniis in eo genere extite-
runt: non ſatis græcorum gloriæ reſponderunt. An cēſemus ſi Fabio
nobiliſſimo homini laudi datum eſſet: quod pingeret: nō multos ēt
apud nos futuros polycletos: et Parrhaſios fuiſſe? honos alit artes:
oēſq; incenduntur ad ſtudia gloria. Iacētq; ea ſēp: quæ apud quoſq;
improbantur. Summā eruditionem græci ſitā cenſebant: in neruoꝝ
uocūq; cantibus. Igitur & Epaminundas princeps meo iudicio græ
ciæ fidibus præclare cecinisse dicitur. Themiſtoclesq; aliquot āte an
nis cum in epulis recuſaſſet lyrā: eſt habitus indoctior. Ergo in græ
cia muſici floruerunt: diſcebantq; id omnes: nec qui neſciebat: ſatis
excultus doctrīa putabatur. In ſūmo apud illos honore geometria fu
it. Itaq; nihil mathematicis illuſtrius. At nos metiendi ratiocinandi
que utilitate īſpecta huius artis terminauimus modū. At cōtra ora
torem celeriter cōplexi ſumus: nec eum primo eruditum: aptum ta
men ad dicendum: poſt autē eruditum. Nā Galbam Africanum Læ
liū doctos fuiſſe memoriæ traditū eſt: ſtudioſum autem eum qui iis
ætate anteibat Catonem: poſt uero Lepidum: Carbonē: Gracchos:
deinde ita magnos noſtram ad ætatem: ut non multū aut nihil om
nino græcis cederetur. Philoſophia latuit uſq; ad hanc ætatē: nec ul
lum habuit lumen litterarū latinarum: quæ illuſtranda & excitāda
nobis ē: ut ſi occupati profuimus aliquid ciuibus noſtris: proſimus
etiā ſi poſſumus ocioſi. In quo eo magis nobis eſt elaborandum: ꝙ
multi iam eſſe latini libri dicuntur ſcripti inconſiderate ab optimis
illis quidem uiris: ſed non ſatis eruditis. Fieri autem poteſt ut recte
quis ſentiat: & id quod ſentit: polite eloqui non poſſit. Sed manda
re quēq; litteris ſuas cogitationes qui eas nec diſponere nec illuſtrare
poſſit: nec delectatione aliqua allicere lectorem: hominis eſt intēpe
ranter abutentis: & ocio: & lr̄is. Itaq; ſuos libros ipſi legunt cum ſu
is: nec quiſq̄ attingit præter eos qui eandem licentiā ſcribendi ſibi ꝑ
mitti uolunt. Quare ſi aliquid oratoriæ laudi noſtra attulimus indu
ſtria: multo ſtudioſius philoſophiæ fontis aperiemus: e quibus etiā
illa manabant. Sed ut Ariſtoteles uir ſummo ingenio ſcientiæ copia
cū motus eſſet Iſocratis rhetoris gloria: dicere etiam cœpit adoleſcē
tes docere: & prudentiā cum eloquentia iūgere: ſic nobis placet: nec
priſtinū dicendi ſtudium deponere: & in hac maiore: & uberiore ar-
te uerſari. Hāc. n. perfecta philoſophiā ſēp iudicaui: quæ de maxis

quæstionibus copiose posset ornateq; dicere. In quam exercitatioem ita nos studiose operam dedimus: ut iā etiam scholas græcorū more habere auderemus. Vt nuper tuum post discessum: in tusculano: cū essent complures mecū familiares: tentaui quid in eo genere possem. ut enim antea declamitabā causas q̄ nemo me diutius fecit: sic hæc mihi nunc senilis est declamatio. ponere iubebam de quo quis audire uellet: ac id aut sedens: aut ambulans disputabā. Itaq; dierū. v. scholas ut græci appellant in totidem libros contuli. Fiebat autem ita ut cum his qui audire uellet: dixisset: quid sibi uideretur: tum ego contradicerem. Hæc est enim (ut scis) uetus & socratica ratio contra alterius opinionem disserendi. Nā ita facillime: quid uerisimillimū eēt inueniri posse Socrates arbitrabatur: sed quo cōmodius disputationes explicentur: sic eas exponam quasi agatur res: non quasi narretur. Ergo ita nascetur exordiū. A. Malū mihi uidetur eē mors. M. His ne qui mortui sunt? an iis quibus moriendū est? A. Vtrisq;. M. Est igitur miserum: quoniā malum. A. Certe. M. Ergo & hi quibus euenit iam ut morerentur: & hi quibus euēturum est miseri. A. Mihi ita uidetur. M. Nemo ergo non miser. A. Prorsus nemo. M. Et si tibi quidem constare uis: oēs quicūq; nati sunt: erunt ue: non solum miseri: sed ēt semp miseri. nam si solū eos diceres miseros: q̄bus moriendum esset: neminem tu quidem eorū qui uiuerent: excipes (moriendum est enim oibus) eēt tamen miseriæ finis in morte: quoniā aūt ēt mortui miseri sunt: in miseriā nascimur sempiternam: necesse ē enim miseros eē eos: qui centum milibus annorum ante occiderunt: uel potius oēs quicūq; nati sunt. A. Ita prorsus existimo. M. Dic quæso nū te illa terrent? triceps apud inferos cerberus? cocyti fremitus? traiectio acherontis? mento summam aquā attingēs siti enectus Tantalus? tū illud quod Sisyphus uersat saxū: sudās nitendo: neq; proficit hilū? fortasse ēt inexorabiles iudices: Minos: & Rhadamanthus: apud quos nec te. L. Crassus defendet: nec. M. Antonius nec qm̄ apud græcos iudices agetur poteris adhibere Demosthenem tibi ipsi pro te erit maxia corona: cā dicenda. Hæc fortasse metuis: & iccirco mortē cēses eē sēpiternū malū. A. Adeo ne me delirare censes ut ista eē credā? M. An tu hæc eē nō credis? A. Minime uero. M. Male hercule narras. A. Cur quæso? M. quia desertus esse possem: si cōtra ista dicerem. A. Quis. n. non in eiusmodi cā: aut quid negocii ē:

hæc poetarum et pictorum portenta conuincere? M. Atq; pleni sunt
libri philosophorum contra ista ipsa disserentium. A. Inepte sane: qs
est enim tam excors: quem ista moueant? M. Si ergo apud inferos
miseri non sunt: ne sunt ulli apud inferos quidem. A. Ita prorsus exi
stimo. M. Vbi sũt ergo hi quos miseros dicis: aut quem locum inco
lunt. Si enim sunt: nusq̃ esse non possunt. A. ego uero nusq̃ eẽ illos
puto. M. Igitur ne esse quidem. A. Prorsus isto modo: et tamẽ mi
seros ob id ipsum quidem: quia nulli sunt. M. Iã mallem cerberum
metueres: q̃ ista tã inconsiderate diceres. A. Quid tandem. M. Quẽ
esse negas: eundem eẽ dicis: ubi est acumen tuum. cum enim mise/
rum esse dicis: tum eum qui non sit: dicis esse. A. non sum ita hebes
ut ista dicam. M. Quid dicis igitur. A. miserum eẽ uerbi cã Crassũ:
qui illas fortunas morte dimiserit: miserum, Cn. Pompeium qui tã
ta gloria sit orbatus: omnes deniq; miseros qui luce careant. M. re
uolueris eodem. sint enim oportet: si miseri sint: tu aũt modo nega/
bas eos eẽ qui mortui essent. si igitur non sunt: nihil possunt esse: ita
ne miseri quidem sunt. A. non dico fortasse ẽt quod sentio: nã istud
ipsum non esse cum fueris: miserrimum puto. quid miserius: q̃ oĩno
nunq̃ fuisse? Ita qui nondũ nati sunt: quia non sũt & nos ipsi si post
mortem miseri futuri sumus: miseri fuimus anteq̃ nati. Ego autem
non cõmemini anteq̃ sum natus me natum miserum. Tu si melio/
re memoria es: uelim scire: ecquid de te recordẽr? A. Ita iocaris: qua
si ego dicã eos eẽ miseros: q nati nõ sĩt & nõ eos miseros q mortui sũt
. M. Ergo eẽ dicis eos. A. imo qa nõ sũt: cũ fuerit eos miseros eẽ. M.
Pugnãtia te loqui nõ uides? qd. n. tã pugnat: q̃ nõ mõ miserũ: sed
oĩno quicq̃ esse quod non sit? An tu egressus porta capena cum cala
tini Scipionum Seruiliorũ metellorũ sepulchra uides: miseros pu/
tas illos? A. quoniã me uerbo premis: post hac non ita dicã miseros
esse: sed tantũ miseros ob ìd ipsũ: quia non sunt. M. Nõ dicis igitur
miser est. M. Crassus: sed tantũ miser. M. Crassus. A. Ita plane. M.
Quasi nõ necesse sit: quicqd isto mõ pronuncies: id aut eẽ: aut non
esse. An tu dialeticis ne imbutus quidẽ es. In primis. n. hoc traditur
Oẽ pronunciatũ (sic mihi in præsentia occurrit: ut appellarẽ α ιωμα
utar post alio: si inuenero melius). id ergo est pronunciatum: quod
est uerum: aut falsum. Cũ igitur dicis miser marcus Crassus: aut
hoc dicis: miser ẽ. M. Crassus ut possis iudicari uerum id falsumne

sit: aut nihil dicis omnino. A. Age iã concedo non esse miseros qui mortui sunt: quoniam extorsisti: ut faterer: qui omnino non essent: eos ne miseros quidem esse posse. Quid. qui uiuimus cum morien dum sit: nonne miseri sumus. Quæ enim potest in uita esse iucũ ditas: cum dies et noctes cogitandum sit iam iãq; eẽ moriendũ. M. Atqui ergo intelligis quantum mali & humana conditione deieceris A. quonam modo. M. quia si mori ẽt mortuis miserum esset: infini tum quoddam & sempiternum malum haberemus in uita. Nunc ui deo calcem: ad quam cũ sit ẽcursum nihil sit præterea extimescẽdũ. sed tu mihi uideris Epicharmi acuti: nec insulsi hominis: ut siculi: sẽ tentiam sequi. A. Quã: non enim noui. M. Dicam si potero latine. Scis enim me græce loqui in latino sermone non plus solere: quam in græco latine. A. & recte quidem. Sed quæ tandem est Epicharmi ista sententia? M. memori nolo. Sed me esse mortuum nihil æstimo A. Iam agnosco grecum: & quoniam coegisti: ut cõcederẽ: qui mor tui essent: eos miseros non esse: perfice si potes: ut ne moriendum q dem esse miserum putem. M. iam istud quidem nihil negocii ẽ: sed etiam maiora mollior. A. Quomodo hoc nihil negocii est? aut quæ sunt tandem ista maiora? M. Quoniam si post mortem nihil est ma li: ne mors quidem est malum: cui proximum tempus est post mor tem in quo nihil esse mali concedis: ita ne moriendum quidem esse: malum est. Id ẽ. n. perueniendum esse ad id: quod non esse malum confitemur. A. Vberius ista quæso. Hæc enĩ spinosiora: prius ut con fitear me cogunt: q̃ ut assentiar: sed quæ sunt ea: quæ dicis te maio ra moliri? M. Vt doceam si possim non modo malum non esse mor tem: sed bonum ẽt esse. A. Non postulo id quidem: aueo tamen au dire: ut enim non efficias quod uis: tamen mors ut malum non sit efficies: sed nihil te interpellabo continentem orationem audire ma lo. M. quid si te rogauero aliquid? nonne respondebis? A. Superbũ id quidem est: sed nisi quid necesse erit: malo ne roges. M. Geram tibi morem & eaq; uis: ut potero explicabo. Nec tamen quasi Pythi us Apollo: certa ut sint & fixa quæ dixero: sed ut homunculus unus e multis probabilia coniectura sequens. Vltra enim quo progrediar quã ut uerisimilia uideam non habeo. Certa dicent hi qui & percipi ea posse dicunt: et se sapientis esse profitẽtur. A. Tu ut uidetur nos ad audiendum parati sumus. M. Mors igitur ipsa quæ uidetur notis

Nõ Aucto: Que n. in uita pt eẽ iucũditas?

Emori nolo.

Mors ẽ bona.

nõ pulchra sñia

Pythius apollo.

Dō mortis.

sima res esse: quid sit primū ē uidendum. Sunt. n. qui discessū ani
mi a corpore putent esse mortem. sunt qui nullum censeant fieri di
scessum: sed una animū & corpus occidere animumq; cū corpe exti
gui. qui discedere animum censent: alii statim dissipari: alii diu per
manere alii semper. quid sit porro ipse animus aut ubi: aut unde ma
gna discensio ē. Aliis cor ipsum animus uidetur: ex quo excordes: ue
cordes: concordesq; dicuntur. & Nasica ille prudens bis consul corcu
lum. & egregie cordatus homo catus Aelius sextus. ¶ Empedocles
autem animum esse censet cordi suffusum sanguinem aliis pars
quædam cerebri uisa ē animi principatum tenere. Aliis nec cor ipsū
placet: nec cerebri quandam partem eē animum: sed alii ī corde: alii
in cerebro dixerunt animi eē sedem: & locum. Animum autē aīam:
ut fere nostri declarant nomīari. Nam & agere animam & efflare di
cimus: & animosos & bene animatos: & ex animi sententia. Ipse au
tem animus ab anima dictus ē. Zenoni stoico animus ignis uidetur
Sed hæc quidem quæ dixi: cor: cerebrum: animam: ignem uulgo:
reliqua uero fere singuli: ut multi ante ueteres. P roxime autem Ari
stoxenus musicus idemq; philosophus ipsius corporis intentionem
quandam uelut in cantu et fidibus: quæ harmonia dicitur: sic ex cor
poris totius natura: & figura uarios modos cieri: tanq̄ ī cantu sonos:
hic ab artificio suo non recessit: & tamen dixit aliquid: quod ipsum
quale eēt: erat multo ante & dictum & explanatum a Platone. Xeno
crates animi figurā: & quasi corpus negauit eē ullā: uerū numerum
dixit eē: cuius uis ut iā antea P ythagoræ uisum erat: in natura ma-
xima eēt. Eius doctor P lato triplicem finxit animā: cuius principa-
tū: id ē rationē in capite: sicut in arce posuit: & duas partes separare
uoluit: irā et cupiditatē: quas locis suis: irā ī pectore: cupiditatē sub
ter præcordia locauit. Dicæarchus autem in eo sermone: quem corin
thi habitum tribus libris exponit: doctorum hominum disputantiū
primo libro multos loquentes: facit duobus P herecratem quendā
phiotā senem: quem ait a Deucalione ortum: disserentem inducit:
nihil eē oīno animū: et hoc esse nomen totum inane: frustraq; et aīa-
lia: & animantis appellari: neq; ī homine ineē animū: uel aīam: nec
in bestia. Vimq; oēm eā: qua uel agamus quid uel sentiamus: in oī-
bus corporibus uiuis æquabiliter eē fusam. nec separabilem a corpo

Animus quid sit

re esse quippe quæ nulla sit: nec sit quicq̃ nisi corpus unũ & simplex ita figuratum: ut temperatione naturæ uigeat: & sentiat Aristoteles longe oĩbus (Platonem semper excipio) præstans: & ingenio: & diligẽtia: cum quattuor illa genera principiorum esset complexus: e quib; omnia orirentur: quintam quandam naturam censet esse: e qua sit mens. Cogitare enim & prouidere: & discere: & docere: & inuenire aliquid: & tam multa alia meminisse amare odisse cupere timere angi lætari hæc & similia eorum in horum quattuor generum nullo inesse putat. Quintum genus adhibet uacans nomine: & sic ipsum animum entelecheiam appellat nouo nomine quasi quandam continuatam motionem: & perennem. Nisi quæ me forte fugiũt: hæ sũt fere de animo sententiæ. Democritum enim illum magnum quidẽ uirum sed leuibus & rotundis corpusculis efficientem animum cõcursu quodam fortuitu omittamus. Nihil est enim apud istos quod non atomorum turba conficiat. Harum sententiarum quæ uera sit: deus aliquis uiderit: quæ uerisimilis magna quæstio ẽ. Utrũ igitur inter has sententias diiudicare malumus: an ad propositum redire? A. Cuperem equidem utrumq; si posset. Sed est difficile confundere. Quare si ut ista non disseramus liberari mortis metu possumus: id agamus. sin id non potest: nisi hac quæstione animorum explicata: nunc si uidetur hoc. illud alias. M. Quod malle te intelligo id puto esse commodius. efficiet enim ratio ut quæcũq; uera sit earum sentẽtiarum: quas exposui mors aut malum non sit: aut sit bonum potius. Nam si cor aut sanguis aut cerebrum est animus: certe quoniam est corpus: interibit cum reliquo corpore. Si aer est: fortasse dissipabitur. Si ignis extinguetur. Si est ut placet Aristoxeni harmonia dissoluetur. Quid de Dicæarcho dicam? qui nihil omnino animum dicat esse. His sententiis omnibus nihil post mortem pertinere ad quenquam potest. Pariter enim cum uita sensus amittitur. Non sentientis autem nihil est ullam in partem quod intersit. Reliquorum sententiæ spem afferunt. Si te forte hæc delectat posse animos: cũ e corp̃ibus excesserĩt: ĩ cælũ q̃si ĩ domiciliũ suũ peruẽ. A. me uero dlectat idq; primũ ita eẽ uelĩ. deide ẽt si nõ sit: sic mihi tam psuaderi ueli. M. Quid tibi ergo opera nostra opus est? num eloquentia Platonem superare possumus? Euolue diligenter eius eum librum:

Animos e corporibus excesserint in celum q̃si in domiciliũ suum venire.

5

q̄ ē de animo. Amplius quod desideres nihil erit. A. Feci mehercule id quidem sæpius: sed nescio quomodo dum lego assētior. Cum posui librum: et mecum ipse de immortalitate animoꝝ cœpi cogitare: assēsio omnis illa elabitur. M. Quid hoc: das ne autem manere animos post mortē: aut morte ipsa interire? A. do uero. M. quid si maneant. A. Beatos eē concedo. M. si intereant. A. Nō eē miseros: quoniam ne sunt quidem. Nam istuc coacti a te paulo ante concessimus M. quomodo igitur aut cur mortem malū tibi uideri dicis: quæ aut beatos nos efficiet animis manentibus: aut non miseros sensu carentes? A. Expone igitur nisi molestum est primum aīos (si potes) remanere post mortem: tum si minus obtinebis (est enim arduū) docebis carere omni malo mortem. ego enim istud ipsū uereor ne malum sit non dico carere sensu: sed carendū esse. M. Auctoribus quidē ad istā sententiā: quā uis optimā uti optimis possumus: q̄ i oībus causis et debet: et solet ualere plurimum: & primum quidem oī antiquitate: quæ quo propius aberat ab ortu & diuina progenie: eo melius ea fortasse: quæ erant uera cernebat. itaq̄ unum illud erat insitum priscis illis quos castos appellat Ennius esse i morte sensū neq̄ excessu uitæ sic deleri hominē: ut funditus interiret: idq̄ cum multis aliis rebus: tum e pontificio iure & cerimoniis sepulchroꝝ intelligi licet: quas maximis ingeniis præditi: nec tanta cura coluissent: nec uiolatas tā iexpiabili religione sanxissent. nisi hæsisset in eoꝝ mentibus mortem non interitum esse oīa tollentem: atq̄ delentē: sed quandā quasi migrationem cōmutationemq̄ uitæ: quæ in claris uiris & fœminis dux in cælum soleret esse: i cæteris hūi retineretur: & permaneret tamen Ex hac & nostrorū opinione Romulus in cælo cum diis agit æuum. ut famæ assētiens dixit Ennius. Et apud græcos: indeq̄ lapsus ad nos & usq̄ ad Oceanum Hercules tantus: & tam præsens habetur deus. Hinc liber de Semele natus. Eademq̄ famæ celebritate Tyndaridæ fratres: qui non modo adiutores in præliis uictoriæ populi romani: sed etiam nuncii fuisse perhibentur. Quid Ino Cadmi filia: non ne λευκοθεα noīata a græcis: Matuta habetur a nostris? Quid totū ꝑpe cælū (ne plures ꝑsequar) nonne hūano genere completum ē? Si uero scrutari uetera: & ex his ea quæ scriptores greciæ prodiderūt: eruere coner ipsi illi maiorū gentium dii qui habentur. hinc a nobis profecti i cælum reperiātur. Quære quoꝝ demōstratur sepulchra i græcia

Antiqtati mlta debemꝰ.

Mors est qdā comigno claris uiris et feminis in celū.

Tindaride

Celū ē plenū humāo genere.

De Hercule

reminiſcere: quoniā es initiatus: quæ tradātur myſteriis: tū deniq̃ quā hoc late pateat intelliges: ſed qui nōdum ea quæ multis poſt annis tractari cœpiſſent: phiſyca didiciſſent tātū ſibi perſuaſerāt: quā tū natura admonente cognouerant. rationes & cauſas rerum non tenebant. Viſis quibuſdā ſæpe mouebantur: hiſq; maxime nocturnis ut uiderentur hi qui uita exceſſerant uiuere. Vt porro firmiſſimum hoc afferri uidetur: cur deos eſſe credamus. ꝙ nulla gens tam fera nemo oīum tam ſit immanis: cuius mentem non imbuerit deorū opinio. multi de diis praua ſentiūt. id enim uitioſo more effici ſolet: oēs tamen eſſe uim: & naturam diuinam arbitrantur. Nec uero id collocutio hominum: aut conſeſſus efficit: non inſtitutis opinio eſt cōfirmata non legibus. Omni aūt in re cōſenſio oīum gentium: lex naturæ putanda ē. Quis eſt igitur qui ſuorum mortem primū nō eo lugeat: ꝙ eos orbatos uita cōmodis arbitretur. Tolle hanc opinionem luctum ſuſtuleris. Nemo enī mœret ſuo incōmodo: dolent fortaſſe & anguntur. Sed illa lugubris lamentatio: fletuſq; mœrens ex eo eſt: ꝙ eum quem dileximus uitæ cōmodis priuatum arbitramur. idq; ſentire: atq; hæc ita ſentimus natura duce nulla ratione nullaq; doctrīa Maximum uero argumentum eſt naturam ipſā de īmortalitate aīorum tacitam iudicare quod omnibus curæ ſunt: & maxime quidem quæ poſt mortē futura ſint. Serit arbores quæ alteri ſæculo proſunt: ut ait Ennius in ſynephebis: quid ſpectans: niſi ēt poſtera ſæcula ad ſe pertinere. Ergo arbores feret diligens agricola quarum aſpiciet bacchā ipſe nunq̄: uir magnus leges inſtituta rēp. cōſerit. Quid procreatio liberorum. Quid propagatio nōis. quid adoptiones filiorum. Quid teſtamentorum diligētia. Quid ipſa ſepulchrorum monumenta. Quid elogia ſignificant. niſi nos futura etiam cogitare. Quid illud. num dubitas qui ſpecimen naturæ capi deceat: & optima quaque natura. Que eſt igitur melior in hominum genere natura: quam eorum qui ſe natos ad homines iuuandos: tutandos: conſeruandos arbitrantur. Abiit ad deos Hercules. nunquam abiſſet: niſi cum inter homines eſſet: eam ſibi uiam muniuiſſet: uetera iam iſta et religione omniū conſecrata. quid in hac rep. tot: tātoſq; uiros ob rēp. interfectos cogitaſſe arbitramur. Iiſdem ne ut finibus nomē ſuū: quibus uita terminaretur: Nemo unq̄ ſine magna ſpe īmortalitatis ſe pro patria offerret ad mortē. Licuit eſſe ocioſo Temiſtocli.

Aucto: Nulla melio ē homīnū nā quā q alýs nati eſt.

De Hercule

6

Licuit Epaminundæ. Licuit ne uetera et externa quæram mihi
Sed nescio quomodo ihæret in mentibus quasi sæculorum quoddā
augurium futurorum: idq; in maximis igeniis: altissimisq; animis:
& existit maxime: & apparet facillime: quo quidē dēpto: quis tā eēt
amens qui semper in laboribus & periculis uiueret? loquor de prin
cipibus. Quid poetæ? nonne post mortē nobilitari uolunt? Vnde er
go illud: Aspicite o ciues senis Ennii imaginis urnam. Hic uestrum
pinxit maxima facta patrū. Mercedem gloriæ flagitat ab iis quorum
patres affecerat gloria. Idemq;. Nemo me lachrymis decoret: nec fu
nera fletu: faxit. Cur? Volito uiuus p ora uirū. Sed quid poetas? opi
fices ēt post mortē nobilitari uolunt. Quid enim phidias sui similē
speciem inclusit in clypeo Mineruæ: cum scribere non liceret? Quid
nostri philosophi? nonne in his ipsis libris quos scribunt de contem
nenda gloria sua noīa inscribunt? Quod si oīum consensus naturæ
uox est: oēsq; qui ubiq; sunt: consentiunt esse aliquid: quod ad eos
pertineat: qui e uita cesserunt: nobis quoq; idem existimandum ē.
Et si quorum aut igenio: aut uirtute animus excellit: eos arbitramur
quia natura optima sūt cernerē naturæ uim: maxiē uerisimile ē cū op
timus quisq; maxime posteritati seruiat: esse aliquid: cuius his post
mortem sensū sit habiturus. sed ut deos eē natura opinamur: qua/
lesq; sint ratione cognoscimus sic pmanere aīos arbitramur: cōsensu
nationum omnium. Qua in sede maneant: qualesq; sint ratione di/
scendum ē. Cuius ignorantia finxit inferos: easq; formidines: quas
tu contemnere nō sine causa uidebare. In terram. n. cadentibus cor/
poribus: hisq; humo tectis (ex quo dictū ē humari) sub terra cēsebāt
reliquā uitā. agi mortuorū. quā eorū opinionē magni errores conse
cuti sunt: quos auxerunt poetæ. Frequens. n. cōsessus theatri in quo
sūt mulierculæ: & pueri mouetur audiēs tā grāde carmē. Adsū atq;
aduenio acheronte uix uia alta atq; ardua p speluncas aspis structas
saxis pendētibus maxis: ubi rigida constat et crassa caligo inferum.
Tātūq; ualuit error qui mihi quidē iā sublatus uidetur ut corpora cre
mata cū scirent. tamē ea fieri apud iferos fingerēt: quæ sine corpori
bus: nec fieri possēt: nec itelligi. Aīos. n. p se ipsos uiuētes non pote
rāt mēte cōplecti: formā aliq: figurāq; quærebāt. Inde homeri tota
ΝΕΚΥΙΑ. Inde ea quæ meūs amicus appius ΝΕΚΡΟΜΑΝΤΕΙΑ faciebat. in
de in uicinia nostra auerni lacus: unde aīæ excitantur: obscura ūbra

Maximis et altissimis ingeniis inest diuinacō futurorum.

Post motē poete nobilitari volūt.

Aspicite

Funera nō sūt deflenda.

Adsū atq; aduenio

Animi p se ipsos uiuūt.

aperto hostio alti acherontis falso sanguine. Imagines mortuorum. Has tamen imagines loqui uolunt quod fieri nec sine lingua: nec si ne palato: nec sine faucium: laterũ ue & pulmonum ui: & figura po test. Nihil enim animo uidere poterant ad oculos oĩa referebãt. Ma gni autem est ingenii reuocare mentẽ a sensibus: & cogitationẽ ab cõ suetudine abducere. Itaq; credo equidẽ ẽt alios tot sæculis disputasse de aĩs sed quod litteris extet probo. Pherecides syrus primũ dixit ani mos hominũ esse sempiternos Antiquus sane: fuit enim meo regnã te Gentili. hanc opinionem discipulus eius Pythagoras maxime cõ firmauit: qui cũ regnante Tarquinio superbo ĩ Italiã uenisset: tenu it magnam illam græciam cũ honore et disciplina: tum etiam auctõ ritate: multaq; sæcula postea sic uiguit pythagoreorũ nomen: ut nulli alii docti uiderentur. Sed redeo ad antiquos: rationem illi sentẽtiæ suæ non fere reddebant: nisi quod erat numeris: aut descriptionibus explicandum. Platonem ferunt ut pythagoreos cognoscere in Italiã uenisse: et in ea cum alios multos: tũ archytã: Timæũq; cognouit: & didicisse pythagorea oĩa: primũq; de aĩorum æternitate non solũ sen sisse idem: quod Pythagoras: sed rationẽ ẽt attulisse: q̃ nisi quid di cis prætermittamus: et hanc totam spem ĩmortalitatis relinquamus A. An tu cum me in sũmã expectationem adduxeris: deseris? Errare mehercule malo cum Platone: quem tu quanti facias scio: & quẽ ex tuo ore admiror: quam cum istis uera sẽtire. M. Macte uirtute: ego enim ipse cum eodem ipso non inuitus errauerim. Num igitur dubi tamus? an sicut pleraq; sic & hoc quãquam hoc quidem minime: persuadent enim terram in medio mundo sitam ad uniuersi cæ li complexum: quasi puncti instar obtinere: quod ΚΕΝΤΡΟΝ illi uocant. Eam porro naturam esse quattuor omnia gignentium corpo rum: ut quasi partita habeant inter se: & diuisa momenta: ut terre na & humida suopte nutu & suo pondere ad pares angulos in ter ram & in mare ferantur: reliquæ duæ partes una ignea: altera ani malis: ut illæ superioris in medium locum mundi grauitate feran tur et pondere: sic hæ sursum rectis lineis in cælestem locum subuo lent: siue ipsa natura superiora appetente: siue quod a grauioribus leuiora natura pellantur. Quæ cum constent perspicuum debet es se: animos cum e corpore excesserit siue illi sint aĩales id ẽ spirabiles siue ignei: in sublime ferri. Si uero aut numerus quidã sit animus:

Aucto:

Pherecides.

Plato ad italiã ue nit.

Errare cũ platone.

Suopte.

7

quod subtiliter magisq̃ dilucide dicitur: aut quinta illa non nominã ta magis: quam non intellecta natura: multo etiam integriora ac pu riora sunt: ut a terra longissime se efferãt. Horum igitur aliquid ani mus est: ne tam uegeta mens aut in corde cerebroue: aut in empedo cleo sãguine demersa iacet. Dicæarcum uero cum Aristoxeno æqua li: & condiscipulo suo doctos sane homines omittamus: quorum al ter ne condoluisse qdẽ unquã uidetur: q animũ se habere non senti at: alter ita delectatur suis cantibus: ut eos etiam ad hæc transferre conetur. Harmoniam autem ex interuallis sonorũ nosse possumus: quorum uaria compositio harmonias etiam efficit plures. Membro rum uero situs: et figura corporis uacãs animo: quam possit harmo niam efficere non uideo. Sed hic quidem quãuis eruditus sit: sicut ẽ hæc magistro concedat Aristoteli. Canere ipse doceat. Bene. n. illo p uerbio græcorum præcipitur. Quã quisq; norit artem: in hac se exer ceat. Illam uero funditus eiiciamus indiuiduorum corporum leuiũ & rotundorum concursionem fortuitam: quam tamẽ Democritus concalefactam: & spirabilem: id est animalem esse uoluit. His autẽ animus: qui si est horum quattuor generum: ex quibus omnia con stare dicuntur: ex inflãmata anima constat: ut potissimum uidetur Panætio: superiora capessat necesse est. Nihil enim habent hæc duo genera proni: & supera semper petunt: ita id euenit: siue dissipãtur procul a terris: siue permanent: & conseruant habitum suum. per hæc etiam magis necesse est ferantur ad cælum. & ab his perrumpa tur. & diuidatur crassus hic & cõcretus aer: qui est terræ ꝓximus. ca lidior ẽ enim uel potius ardẽtior animus: quã ẽ hic aer: quẽ mõ dixi crassũ: atq; cõcretũ. quod ex eo sciri põt: qa corpora nr̃a terreno prin cipioꝝ genere confecta: ardore aĩ cõcalescunt. Accedit ut eo facilius animus euadat ex hoc aere: quẽ sæpe iã appello crassũ: euĩq; ꝓrũpat quod nihil ẽ aĩo uelocius. nulla ẽ celeritas: quæ possit cũ aĩ celeritate contendere. Qui si permanet incorruptus: suiq; similis: necesse est ita feratur ut penetret. & diuidat oẽ cælũ hoc: ĩ quo nubes hymbres uentiq; cogũtur: quod & humidum & caliginosum ẽ: propter exha lationes terræ. Quã regionem superauit animus: naturãq; sui simi lem contigit: & agnouit: uinctus ex ãnima tenui: & ex ardore solis tẽperato ignibus ĩsistit: et finẽ altius se efferẽdi facit. Cũ. n. sui simi lem et leuitatem: & calorem adeptus est tãquã paribus exanimatus

pōderibus: nullam in partem mouetur. Eaq; ei demum naturalis ē sedes cum ad sui similem penetrauit in quo nulla re egens aletur: & sustentabitur iisdem rebus: quibus astra sustentantur: et aluntur. Cumq; corporis facibus inflāmati soleamus ad omnes fere cupiditates: eoq; magis incendi: quod his æmulemur: qui ea habēt: quæ nos habere cupimus: profecto tunc erimus beati: cum corporibus relictis et cupiditatum: et æmulationum erimus expertes. Quodq; nūc facimus cum laxati curis sumus: ut spectare aliquid uelimus & uisere: id multo tum faciemus liberius: totosq; nos in contemplandis rebus: perspiciendisq; ponemus. Propterea q̄ & natura inest mentib; nostris insaciabilis quædam cupiditas ueri uisendi: & oræ ipsæ locorum illorum quo peruenerimus: quo faciliorem nobis cognitionem rerum cælestium: eo maiorem cognoscendi cupiditatem dabunt. Hæc enim pulchritudo etiam in terris patriam illam: & auitā ut ait Theophrastus philosophiam cognitionis cupiditate incensam excitauit: præcipue uero fruentur ea qui tum etiam: cum has terras incolentes circunfusi erant caligine: tamē acie mentis dispicere cupiebāt. Etenim si nunc aliquid assequi se putant: qui hostium ponti uiderūt: & eas angustias: per quas penetrauit ea: quæ est nominata argo quia argiui in ea delecti uiri uecti petebant pellem inauratam arietis: aut hi qui oceani freta illa uiderunt. Europam libyāq; rapax ubi diuidit unda. Quod tādem spectaculum fore putamus cum totam terram contueri licebit: eiusq; cum situm: formam circūscriptionem tum & habitabiles regiones: et rursum omni cultu propter uim frigoris: aut caloris uacantes. Nos enim ne nunc quidem oculis cernimus ea quæ uidemus, neq; enim est ullus sensus in corpore. Sed ut non solum physici docent: uerum etiam medici: qui ista aperta & patefacta uiderunt: uiæ quasi quædam sunt ad oculos ad naris: ad auris a sede animi perforatæ. Itaq; sæpe aut cogitatione: aut aliqua ui morbi impediti apertis: atq; integris & oculis & auribus: nec uidemus: nec audius: ut facile intelligi possit animum: et uidere: & audire non eas partes quæ quasi fenestræ sunt animi: quibus tamen sentire nihil queat mens nisi id agat: & adsit. Quid? quod eadem mente res dissimillimas cōprehendimus: ut colorem: saporem: calorem: odorem: sonum: quæ nunquam quinq; nūciis animus cognosceret: nisi ad eum omnia referrentur: ut idem omnium iudex solus esset.

Atq; ea profecto tum multo puriora: & dilucidiora cernentur: cum
quo natura fert: liber animus peruenerit. Nam nunc quidem quāq̄
foramina illa quæ patēt ad animum a corpore: callidissimo artificio
natura fabricata est: tamen terrenis concretisq; corporibus sunt iter
septa quodammodo. Cum autem nihil erit præter animum nulla
res obiecta impediet quo minus percipiat: quale quidq; sit: q̄uis co-
piose hæ diceremus: si res postularet: q̄ multa: q̄ uaria quāta specta
cula animus in locis cælestibus esset habiturus. Quæ quidē cogitans
soleo sæpe mirari nonnullorum insolentiam philosophorum: qui na
turæ cognitionem admirentur: eiusq; inuentori: & principi gratias
exultantes agunt: eumq; uenerantur ut deum liberatos enim se per
eum dicūt: grauissimis dominis: terrore sempiterno & diurno ac no
cturno metu: quo terrore? quo metu? quæ est anus tam delira: quæ
timeat ista? quæ uos uidelicet (si physica non didicissetis): timeretis
acherontia templa alta orci pallida letei ob nubila obsita tenebris lo
ca. Non pudet philosophum in eo gloriari: quod hæc non timeat. et
quod falsa esse cognouerit? ex quo intelligi potest quam acuti natu-
ra sint qui hæc sine doctrina credituri fuerint. Præclarum autem ne-
scio quid adepti sunt qui didicerunt se (cum tempus mortis uenisset)
totos eē pituros. ꝙ ut ita sit nihil. n. pugno qd hēt ista res aut lætabi
le aut gloriosū? nec tam̄ mihi sane qcq̄ occurrit cur nō pythagoræ sit
et Platōis ꝟa sētētia. Vt. n. rōnē nullā plato afferret (uide qd hoī tri-
buā) ipsa auctoritate me frāgeret. Tot aūt rōnes attulit ut uelle cæte
ris sibi certe psuasisse uideatur. sed plurimi cōtra nitūtur aīosq; q̄si
capite dānatos morte mulctāt neq; alid ē qcq̄ cur īcredibilis his aīoꝝ
uideatur æternitas nisi ꝙ nequeunt qualis animus sit uacans corpor̄
ītelliger̄ et cogitatiōe cōprehēder̄ q̄si ꝟo ītelligāt q̄lis sit ī ipso corpe
quæ cōformatio quæ magnitudo qui locus ut si iā possent ī hoīe uno
cerni omnia quæ nunc tecta sunt casurus ne in conspectum uidea-
tur animus an tanta sit eius celeritas ut fugiat aciem. Hæc re-
putent isti qui necant animum sine corpore se intelligere posse.
Videbunt quem in ipso corpore intelligant. Mihi quidem naturam
animi intuenti multo difficilior occurrit cogitatio multoque obscu
rior qualis animus in corpore sit: tāquam alienæ domui quā qualis
cū exierit et ī liberꝝ cælū quasi in domū suam uenerit nisi ehi ꝙ nūq̄
uidimus id quale sit intelligere non possumus. Certe et deū ipsum

Animus in celestibus e habiturus varia spectacula

Plato quanti estimandus sit a e hic vide

Nobile de anima dictu

& diuinum animum corpore liberatum cogitatione complecti non possumus. Dicæarchus quidem & Aristoxenus quia difficilis erat ai quid aut qualis esset intelligentia: nullum omnino animum esse di xerunt. Est illud quidem uel maximum: animo ipso animum uide re. & nimirum hanc habet uim præceprum Apollinis: quo monet ut se quisque noscat. non enim credo id præcipit ut membra nostra aut staturam figuramue noscamus. neque nos corpora sumus. Neque ego tibi dicens hoc corpori tuo dico. Cum igitur nosce te dicit. hoc di cit nosce animum tuum. nam corpus quidem quasi uas est animi. aut aliquod receptaculum. Ab animo tuo quicquid agitur id agitur a te. Hunc igitur nosse nisi diuinum esset nõ esset hoc acrioris cuius dam animi præceptum tributum deo sit. hoc est seipsum posse co gnoscere. Sed si qualis sit animus ipse animus nesciat. dic quæso ne esse quidem se sciet ne moueri quidem. se. Ex quo illa ratio nata est Platonis quæ a Socrate est in Phedrone explicata. A me autem posi ta est in sexto libro de republica. Quod semper mouetur id æternũ est. Quod autẽ motum affert alicui quodq; ipsum agitatur alicun de quando finem habet motus uiuendi finem habeat necesse est. so lum igitur quod se ipsum mouet. quia nunquam deseritur a se nun quam ne moueri quidem desinit. Quin etiam cæteris quæ mouen tur: hic fons hoc principium est mouendi. Principii autem nulla ẽ origo. nam ex principio oriuntur omnia. Ipsum autem nulla ex re a lia nasci potest. nec enim esset id principium quod gigneretᷓ aliunde quod si nunquam oritur: nec occidit quidem unquam. nam princi pium extinctum nec ipsum ab alio renasceretur: nec a se aliud crea bit. Siquidem necesse est a principio oriri omnia. ita fit ut motus pri cipium ex eo sit quod ipsum a se mouetur. Id autem nec nasci põt: nec mori. Vel concitat omne cælum: omnisq; natura consistat neces se est: nec uim ullam nanciscatur: qua primo ipulsu moueatur. Cũ pateat igitur æternum id esse quod se ipsum moueat. quis est q hãc naturam aĩs esse tributã neget? Inanimum ẽ enim omne quod pul su agitatur externo. quod autem ẽ animatum id motu scietur interi ore & suo. nam hæc ẽ propria natura animi atq; uis. Quæ si ẽ una ex omnibus quæ se ipsam semper moueat: neq; nata certe ẽ & æterna ẽ Licet cõcurrant plebeii oẽs philosophi. Sic enĩ ii qui a Platone & So crate & ab alia familia dissident appellãdi uidẽtur. non modo nihil

Nosce te ipm. Apollinis de animo

Vas animi ẽ corpus.

De pmo pncipio

unq̃ tam eleganter explicabunt. sed ne hoc quidẽ ipsum: q̃ subtiliter cõclusum sit intelligent. Sentit igit̃ animus se moueri: quod cũ sentit illud una sentit: se ui sua non aliena moueri nec accidere posse: ut ipse unq̃ a se deserat. Ex quo efficit̃ æternitas: nisi qd habes ad hæc. A. Ego uero facile sum passus: ne in mentẽ quidem aliquid cõtrauenire ita isti faueo sententiæ. M. Quid illa tandem? num leuiora cẽses: quæ declarant inesse animis hominũ diuina quædam quæ si cernerẽ quẽadmodum nasci possent: etiã quemadmodum interirẽt: uiderẽ. nam sanguinem: bilem: pituitã: ossa: neruos: uenas: omnem deniq; membrorũ & totius corporis figuram uideor posse dicere: unde concreta & quomodo facta sint. Per animũ ipsum si nihil eẽt in eo: nisi id ut per eum uiueremus tã natura putarem hominis uitã sustentari q̃ uitis q̃ arboris. Hæc enĩ etiam dicimus uiuere. Item si nihil haberet animus homĩs nisi ut appeteret: aut refugeret: id quoq; esset ei cõmune cum bestiis. Habet primum memoriã & eam infinitã rerũ innumerabiliũ. Quã quidẽ Plato recordationẽ esse uult uitæ supioris. nã in illo libro qui inscribit̃ μενων: Pusionem quendam socrates interrogat quædã geometrica de dimẽsiõe quadrati. Ad ea sic ille respondit ut puer. & tamen ita faciles interrogationes sunt: ut gradatim respõdens eo perueniat: quasi geometricã didicisset. Ex quo effici uult Socrates: ut discere nihil aliud sit q̃ recordari. Quẽ locũ multo etiã accuratius explicat in eo sermone quẽ habuit eo ipso die: quo excessit e uita. Docet enĩ quẽuis qui omniũ rerũ rudis esse uideatur bene interroganti respondentẽ: declarare se non tũ illa discere: sed reminiscendo recognoscere. nec uero fieri ullo mõ posse: ut a pueris tot rerũ atq; tantaꝝ insitas & quasi cõsignatas in animis notiones: quas εννοιας uocant: haberemus: nisi animus anteq̃ corpus intrasset: i rerum cognitionẽ uiguisset. Cumq; nihil eẽt ut oibus locis a Platõe disseritur. nihil enim ille putat eẽ quod oriatur & intereat: idq; solũ esse quod semper tale sit: qualem ιδεαν appellat ille: speciem nos. non potuit animus hoc in corpore inclusus agnoscere: cognita attulit. Ex quo tã multaꝝ rerũ cognitionis admiratio tollitur. neq; ea plane uidet animus: cũ repente ĩ tã insolitũ: tãq; pturbatũ domiciliũ ĩmigrauit. sed cũ se collegit atq; recreauit tũ agnoscit ea reminiscendo. ita nihil aliud est discere nisi recordari. Ego aũt maiore ui etiã quodãmodo memoriã admiror. quid ẽ enĩ illud quo meminimus: aut quam

Discere e antiquorum reminisci

ydea

Discere e recordari

habet uim aut unde naturā? nō quæro quāta memoria σιμωνιδη
fuisse dicat: quāta Theodotus: quāta is qui a Pyrrho legatus ad se
natū est missus Cyneas: quāta nuper Carneades: quāta qui mō fu
it Scepsius Metrodorus: quāta noster Hortēsius. de cōmuni hoīum
memoria loquor. & eorū maxime qui in aliquo maiore studio & ar
te uersantur: quorum quanta mens sit difficile ē existimare ita mul
ta meminerīt. Quorsum igitur hæc spectat oratio? Quæ sit illa uis.
& unde sit intelligēdum puto. Nō est certe nec cordis. nec sanguinis
nec cerebri. nec atomorum anima sit animus ignisue nescio. nec me
pudet ut istos fateri nescire quod nesciā. Illud si ulla alia de re obscu
ra affirmare possem. siue anima siue ignis sit animus eum iurarem
esse diuinum. Quid enī obsecro te terra ne tibi aut hoc nebuloso &
caliginoso cælo aut sata aut cōcreta uidetur tāta uis memoriæ? Siqd
sit hoc nō uides. at quale sit uides. Si ne id quidem at quātum sit ꝑ
fecto uides. quid igitur utrū capacitatem aliquā in animo putamus
eē quo tanquam in aliquo uase ea que meminimus infundātur. Ab
surdū id quidem. qui enim fundus aut quæ talis animi figura intel
ligi pōt: aut quæ tanta omnino capacitas. An imprimi quasi cærā a
nimum putamus & memoriam esse signatarum rerum in mēte ue
stigia? quæ possunt uerborū quæ rerum ipsarum esse uestigia. quæ
porro tam immensa magnitudo: quæ illa tam multa possit effingerē
quid illa uis quæ tandē ē: quæ inuestigat occulta: quæ inuentio atq;
excogitatio dicitur? Ex hac ne tibi terrena mortaliq; natura & cadu
ca cōcreta ea uidetur? Aut quis primus quod summæ sapientiæ Py
thagoræ uisum est: omnibus rebus imposuit nomina: aut qui dissi
patos homines congregauit: & ad societatem uitæ cōuocauit. Aut q
sonos uocis qui infiniti uidebātur paucis litterarum notis termiauit.
Aut qui errātium stellarū motus: cursus: progressiones: institutio
nesq; notauit. Oēs magni etiā sūpiores qui fruges: qui uestitum: qui
tecta: qui cultū uitæ: qui præsidia cōtra feras īuenerūt. A quib; man
suefacti & exculti a necessariis artificiis ad elegantiora defluximus.
Nā & auribus oblectatio magna ex pte est inuenta: ex tēperata ua
rietate & natura sonorū: & astra suspeximus: tū ea quæ sunt infixa
certis locis: tū illa nō re sed uocabulo errātia. quoꝝ cōuersiones om
nisq; motus qui aīus uidit: is docuit similē animū suum eē eius: qui
ea fabricatus in cælo esset. Nam cum Archimedes lunæ: solis: quiq;

errantium motus in spæram alligauit: effecit idem quod ille: qui in Timæo Platonis mundum ædificauit deus: ut tarditate & celeritate dissimillimos motus una regeret conuersio. Quod si in hoc mundo fieri sine deo non pōt: ne in spæra quidem eosdem motus Archimedes sine diuino ingenio potuisset imitari. Mihi uero ne hæc quidem notiora & iam illustriora carere ui diuina uidentur: ut ego aut poetā graue plenūq; carmen sine cælesti aliquo mentis instictu putē fūdere: aut eloquentiam sine quadā ui maiore fluere abundantem sonātibus uerbis: uberibusq; sententiis. Philosophia uero omnium mater artium quid ē aliud nisi ut Plato donum: ut ego inuentū deorum. hæc nos primum ad illorum cultū: deinde ad ius hominū quod situm est i generis humani societate: tum ad modestiam magnitudinemq; animi erudiuit. eademq; ab animo: tanquam ab oculis caliginē dispulit. Vt omnia supera: ifera: prima ultima media uideremus. prorsus hæc diuina mihi uidetur uis: quæ tot res efficiat & tantas. Quid ē enim memoria rerum & uerborum? quid porro inuentio? pfecto id quo nec in deo quicq̄ maius intelligi pōt. non enim ambrosia deos aut nectar̄ aut iuuentute pocula ministrante lætari arbitror. nec Homerum audio: qui Ganymedem a diis raptum: ait propter formā ut Ioui pocula administraret. non iusta causa cur Laumedonti tāta fieret iniuria. Fingebat hæc Homerus: & humana ad deos transferebat diuina mallem ad nos. Quæ autē diuina? uigere: sapere: inuenire meminisse. Ergo animus: qui ut ego dico diuinus: ut Euripides audet dicere deus est. Et quidem si deus aut anima aut ignis est idē est animus hominis. nam ut illa natura cælestis & terra uacat & humore: sic utriusque harum rerum humanus animus est expers. sin autem est quinta quædam natura ab Aristotele inducta: primū hæc & deorum est & animorum. Hanc nos sententiam secuti his uerbis in consolatione hæc expressimus. Animorum nulla in terris origo inueniri potest. nihil enim est in animis mixtum atq; concretum: aut ex terra natum: atq; fictum esse uideatur. nihil ue aut humidum q̄dem: aut flabile aut igneum. His enim in naturis nihil inest: qd̄ uī memoriæ mentis cogitationis habeat: quod & præterita teneat & futura prouideat & complecti possit præsentia: quæ sola diuina sunt. nec inuenietur unquam unde ad hominem uenire possint nisi a deo singularis ē igitur quædam natura: atque uis animi seiuncta ab his

De phia

Mediante phia cognoscimus omnia.

Ambros

Animorum in terra nulla ē origo.

usitatis notisq; naturis. Ita quicquid est illud quod sentit: quod sapit quod uult: quod uiget cæleste: & diuinum est: ob eamq; rem æternũ sit necesse est. nec uero deus ipse: qui intelligitur a nobis: alio modo intelligi põt: nisi mens soluta quædam & libera: segregata ab oĩ concretione mortali omnia sentiens & mouens: ipsaq; prædita motu sẽpiterno. hoc e genere atq; eadem e natura est humana mens. ubi igitur aut qualis est ista mens ubi tua: aut qualis potes ne dicere. An si omnia ad intelligendum non habeo quæ habere uellem: ne his qdẽ: quæ habeo mihi per te uti licebit. Non ualet tãtum animus: ut sese ipse uideat. At ut oculus sic animus sese non uidens alia cernit. Non uidet autem quod minimum ẽ: formam suam fortasse q̃q̃ id quoq; sed relinquamus. Vim certe sagacitatem memoriam: motum: celeritatem uidet: hæc magna: hæc diuina: hæc sempiterna sunt. Qua facie quidem sit: aut ubi habitet: ne quærendũ quidem ẽ: ut cum uidemus speciẽ primũ candorẽq; cæli: deinde cõuersionis celeritatẽ tãtã: quantam cogitare non possimus: tũ uicissitudines dierum atque noctium: cõmutationesq; temporum quadripartitas ad maturitatem frugum & ad temperationem corporum aptas: eorumq; omniũ moderatorem & ducem solem lunamq; accretione & diminutione luminis quasi fastorũ notantẽ & significantẽ dies. Tũ in eodem orbe in xii. partes distributo quinq; stellas ferri: eosdem cursus constantissime seruantes disparibus inter se motibus nocturnamq; cæli formã undiq; sideribus ornatam. Tũ globum terræ eminentẽ e mari fixum in medio mundi uniuersi loco duabus oris distãtibus habitabilẽ & cultum. Quarũ altera quam nos incolimus sub axe posita ad stellas septẽ. Vnde horrifer aquilonis stridor gelidas molitur niues. Altera australis ignota nobis quam uocant græci ἀντίχθονα. cæteras partes incultas quod aut frigore rigeant aut urantur calore. Hic autem ubi habitamus non intermittit suo tempore cælum nitescere: arbores frondescere: uites lætificæ pampinis pubescere: ramos baccarum ubertate incuruescere segetes largiri fruges florere omnia: fontes scatere: herbis prata conuestirier. Tum multitudinem pecorũ: partim ad uescendum partim ad cultus agrorũ partĩ ad uehendũ: partim ad corpora uestiẽda. hoĩemq; ipsũ quasi cõtemplatorẽ cæli ac deorũ ipsorũq; cultorem. atq; homĩs utilitati agros omnes & maria parentia. hæc igitur & alia innumerabilia cũ cernimus possimus ne dubitare:

Plato mundum creatum

quin his præsit aliquis uel effector si hæc nata sunt: ut Platoni uide-
tur: uel si semper fuerint ut Aristoteli placet: moderator tanti operis
& muneris. Sic menté hominis quãuis eam non uideas ut deũ non
uides tamen ut deum agnoscis ex operibus eius. sic ex memoria rerũ
& inuentione & celeritate motus omniq; pulchritudine uirtutis uim
diuinam mentis agnoscito. In quo igitur loco est? Credo equidé in
capite & cur credam afferre possum. Sed de hoc alias nũc ubi sit ani
mus. Certe quidem in te est. Quæ est & natura dei propria puto &
sua. Sed fac igneam fac spirabilem: nihil ad id de quo agimus. Illud
modo uideto ut deum noris & si eius ignores & locum & faciem: sic
animum tibi tuum notum esse oportere etiam si eius ignores & lo-
cum & formam. In animi autem cognitione dubitare nõ possumus:
nisi plane in physicis plumbei sumus. quoniam nihil sit animis ad-
mixtum: nihil concretum: nihil copulatum: nihil coagmentatũ: ni-
hil duplex. quod cum ita sit: certe nec secerni nec diuidi nec discerpi
nec distrahi põt: nec interire igitur. Est enĩ interitus quasi discessus
& secretio ac direptus earum partium quæ ante interitum iunctiõe
aliqua tenebantur: his & talibus rationibus adductus Socrates: nec
patronum quæsiuit ad iudicium capitis: nec iudicibus supplex fuit:
adhibuitq; liberam contumaciam a magnitudine animi inductam:
non a sũpbia. Et supremo uitæ die de hoc ipso multa disseruit & pau
cis ante diebus cum facile posset educi e custodia noluit. Et cum pe-
ne in manu iam mortiferum illud teneret poculum: locutus ita ẽ: ut
non ad mortem trudi: uerum in cælum uideretur ascendere. Ita enĩ
censebat: itaque disseruit duas esse uias: duplicesq; cursus animorũ
e corpore excedentium. Nam qui se humanis uitiis contaminassent
& se totos libidinibus dedidissent quibus cæcati uelut domesticis ui
tiis atq; flagitiis se inquinassent: uel in republica uiolanda fraudes i-
expiabiles concepissent: iis deuium quoddam iter esse seclusum a cõ
cilio deorum. Qui autem se integros castosq; seruauissent: quibusq;
fuisset minima cum corporibus contagio: seseq; ab his semper seuo
cauissent: essentque in corporibus humanis uitam imitati deorum:
his ad illos a quibus essent profecti reditum facilem patere. Itaque
commemorat ut cygni qui non sine causa Apollini dicati sunt: Sed
q; ab eo diuinationẽ habere uideantur: quia prouidentes quid i mor
te boni sit: cum cantu & uoluptate moriantur: sic omnibus & bonis

Ut deus. sic et animus hominis cognoscitur.

Plumbei sumus in physicis.

Libera contumacia

Socratis Aurea

& doctis esse faciendum. nec uero de hoc quisquam dubitare posset nisi idem nobis accideret diligenter de animo cogitantibus: quod iis sæpe usu uenit: qui cum acriter oculis deficientem solem intuerētur ut aspectum omnino amitterent: sic mentis acies seipsam intuēs nō nunquam hebescit. Ob eamque causam contemplandi diligentiam amittimus. Itaq; dubitans circūspectans hesitans: multa aduersa reuertens: tanquam rate in mari immenso nostra uehitur oratio. Sed hæc & uetera & a græcis. Cato autem sic abiit e uita ut causam moriendi nactum se esse gauderet. Vetat enim dominans ille ī nobis deus iniussu hinc nos suo demigrare. Cum uero cām iustam deus ipse dederit: ut tunc Socrati: nunc Catoni sæpe multis. ne ille mediussfidius uir sapiens lætus ex his tenebris in lucem illam excesserit: nec tamen illa uincula carceris ruperit. Leges enim uetant: sed tanquam a magistratu aut ab aliqua potestate legitima: sic a deo euocatus atq; emissus exierit. Tota enim philosophorum uita ut ait idem cōmentatio mortis est. nam quid aliud agimus: cum a uoluptate id ē a corpore cum a re familiari quæ est ministra & famula corporis: cum a republica cum a negocio omni seuocamus animum: quid inquam tum agimus nisi animum ad se ipsum aduocamus secum esse cogimus. Maximeq; a corpore abducimus. Secernere autem a corpore animum: ne quicquam aliud est quā emori discere. quare hoc commentemur: mihi crede disiungamusque nos a corporibus id est consuescamus mori. Hoc & dum erimus in terris erit illi cælesti uitæ simile. Et cum illuc ex his uinculis emissi feremur minus tardabitur cursus animorum. nam qui in compedibus corporis semper fuerunt etiam cum soluti sunt tardius ingrediūt. ut hi qui ferro uincti multos annos fuerunt: quo cum uenerimus tum deniq; uiuemus. nam hæc quidem uita mors est quam lamētari possem si liberet. A. satis tu quidem in consolatione es lamentatus. quam cum lego nihil malo q̄ has res relinquere. His uero auditis multo magis. M. Veniet tēpus & quidem celeriter. & siue retractabis siue properabis. uolat enim ætas. Tantum autem abest ab eo ut malum mors sit quod tibi dudum uidebatur. ut uerear ne homini nihil sit non malū aliud certe. sed nihil bonum aliud potius. siquidem uel dii ipsi. uel cum diis futuri sumus. A. Quid refert: Adsunt enim qui hæc non probent. M. Ego autem nunquam ita te in hoc sermone dimittam

De Catone.

Non debemus mori nisi a deo vocati.

Tota vita philosophorum est mortis.

Compedibus vincti etiam dum soluti fuerint tardius incedunt.

Mors facit homines fieri deos.

ulla uti ratione ut mors tibi uideri malum possit. A. qui potest cum ista cognouerim. M. qui possit rogas. Cateruæ ueniunt contradicentium: non solum epicureorum quos equidē non despicio sed nescio quomodo doctissimus quisq; contemnit. Acerrime autem deliciæ meæ Dicæarchus cōtra hanc immortalitatem disseruit. Is enim tres libros scripsit qui lesbiaci uocantur q mitylenis sermo habetur. in q bus uult efficere animos esse mortales. Stoici autem usuram nobis largiuntur tanquam cornicibus diu mansuros aiunt animos: semp negant. num uis igitur audire cur etiam si ita sit: mors tamen nō sit in malis. A. ut uidetur. sed me nemo de immortalitate depellet. M. Laudo id quidem & si nihil animis oportet confidere. mouemur enī sæpe aliquo acute concluso: labamus: mutamusq; sententiam clariotibus etiam in rebus. In his ē enim aliqua obscuritas. Id igitur si accideret simus armati. A. sane quidem sed ne accidat puidebo. m. nunquid igitur est causæ: quin amicos nr̄os stoicos dimittamus: eos dico qui aiunt animos manere e corpore cum excesserint: sed non semp istos uero qui quod tota in hac causa difficillimum est: suscipiat posse animum manere corpore uacantem. Illud autem quod nō modo facile ad credendum est sed eo concesso quod uolunt: consequens id certe non dant: ut cum diu permanserit: ne intereat. A. Bene reprehendis & se isto modo res habet. m. Credamus igitur Panætio a Platone suo dissentienti. Quem enim omnibus locis diuinum: quem sapientissimum: quem sanctissimum: quem Homerum philosophorum appellat. Huius hanc unam sententiam de immortalitate animorum non probat. Vult enim quod nemo negat: quicquid natum sit interire. nasci autem animos quod declarat eorum similitudo: q procreantur: quæ etiam in ingeniis non solum in corporibus appareat. Alterā aūt affert rationem: nihil esse quod doleat quin id ægrum esse quoq; possit. quod aūt in morbum cadat id etiā interiturum. dolere autem animos ergo etiam interire. Hæc refelli possunt: sunt enī ignorantis cum de æternitate animorum dicatur: de mente dici quæ omni turbido motu semper uacet: non de partibus his: ī quib; ægritudines iræ libidinesq; uersentur: quas is contra quem hæc dicantur semotas a mente & disclusas putat. iam similitudo magis apparet in bestiis: quarum animi sunt rationis expertes. hoīum aūt similitudo in corpor; figura magis extat. Et ipsi animi magni refert: quali ī

Dicearchus facit aīos mortales.

Cornix.

Armati simus

De stoicis

De Panetio.

De dolore animor;

corpore locati sint. Multa enī e corpore existunt quæ acuāt mētem. multa quæ obtundant. Aristoteles quidem ait. Omnes ingeniosos melancholicos eē: ut ego me tardiorem eē non moleste feram. Enumerat multos. idq; quasi constet: rationem cur ita fiat affert. quod si tanta uis ē ad habitum mentis in his quæ gignuntur in corpore. ea sunt autem quæcunq; sunt quæ similitudinem faciant. nihil necessitatis affert cur nascātur animi similitudo. Omitto similitudines uellem adesse posset panætius. uixit cum Africano quærerem ex eo cuius suorum similis fuisset Africani fratris nepos facie uel patris uita omnium perditorum ita similis ut eēt facile teterrimus. Cuius etiā similis. P. Crassi & sapientis. & eloquentis hominis nepos. Multorumq; aliorum uirorum clarorum: quos nihil attinet nominare nepotes & filii. Sed quid agimus obliti ne sumus hoc nunc nobis eē ꝓpositum. cum satis de æternitate dixissemus ne si interirent quidē animi quicquam mali esse in morte. A. Ego uero memineram. sed te de æternitate dicentem aberrare proposito facile patiebar. M. Video te altê spectare & uelle in cælum migrare. A. Spero fore ut contingat id nobis. sed fac ut isti uolunt animos nō remanere post mortem. Video nos si ita sit priuari spe beatioris uitæ. M. Mali uero qd affert ista sententia. Fac animum sic interire ut corpus. nū igitur aliquis dolor: aut omnino post mortem sensus in corpore est. Nemo id quidem dicit. & si Democritum insimulat Epicurus democritici negant. ne in animo quidem igitur sensus remanet. ipse enī nusq̄ ē Vbi igitur malum est quoniam nihil tertium est. An quoniam ipse animi discessus a corpore non fit sine dolore ut credam ita eē quam est id ad exiguum & falsum esse arbitror: & fit plærunq; sine sensu. nōnunquam etiam cum uoluptate. Totumq; leue est qualecunque est. Fit enim ad punctum temporis. Illud angit uel potius excruciat discessus ab omnibus his quæ sunt bona in uita. Vide ne a malis dici uerius possit. Quid ego nunc lugeam uitam hominum uere & iure possum. Sed quid necesse est: cum id agam ne post mortem miseros nos putemus fore. uitam etiam efficere deplorando miseriorē. Fecimus hoc in eo libro: in quo nosmetipsos quantum potuimus. consolati sumus. A malis igitur mors abducit non a bonis. Verum si quærimus: hoc quidē a cyrenaico hegesia sic copiose disputat ut is ā rege Ptolemæo prohibitus esse dicatur illa in scholis dicere:

Anime sequunt corpa.

Ingeniosi sunt Melancolici.

Migrare in celum.

Spes beatioris vite.

Mors abducit a malis.

quod multi his auditis mortem sibi ipsi cõsciscerent. Callimachi q̃dem epigrãma in ambraciotam Cleombrotum est: quem ait: cũ nihil ei accidisset aduersi: e muro se in mare abiecisse lecto Platonis libro. Eius aũt quem dixi egesiæ liber est ἀποκαρτερῶν. qđ a uita quidam per inediam discedens reuocatur ab amicis: qbus respondens uitæ humanæ enumerat incommoda. Possem id facere: & si minus q̃ ille qui oĩo uiuere expedire nemini putat. Omitto alios: etiã ne nobis expedit: qui & domesticis & forensibus solatiis: ornamentisq; priuati. Certe si ante obissemus: mors nos a malis non a bonis abstraxisset. Sit igit̃ aliquis qui nihil mali habeat: nullum a fortũa uulnus acceperit. Metellus ille honoratus quattuor filiis: at quĩquaginta Priamus: e quibus decem & septem iusta uxore nati: ĩ utroq; eandem habuit fortuna potestatem: sed usa in altero est. Metellum enim multi filii: filiæ: nepotes: neptes in rogum imposuerunt. Priamum autem tanta progenie orbatum: cum in aram confugisset: hostilis manus interemit hic si uiuis filiis incolumi regno occidisset: astante ope barbarica tectis cælatis laqueatis: utrum tandem a bonis an a malis discessisset. Tum profecto uideret̃ a bonis. At certe ei melius euenisset nec tam flebiliter illa canerentur. Hæc omnia uidi inflammari. Priamo ui uitam eripi: Iouis aram sanguine turpari: qua si uero ista uel quicquam tum potuerit ei melius accider̃. quod si ante occidisset: tamen euentum omnino amisisset. hoc autem tempor̃ sẽsum malorum amisit. Pompeio nostro familiari cũ grauiter ægrotaret Neapoli melius est factum. Coronati neapolitani fuerunt. nimirum etiam puteolani uulgo ex oppidis publice gratulabant̃. Ineptum sane negocium & græculum: sed tamẽ fortunatũ. Vtr; igit̃ si tũ esset extinctus a bonis rebus an a malis discessisset: certe a miseris. nõ enim cum socero bellum gessisset: nõ imparatus arma sumpsisset: non domum reliquisset non ex Italia fugisset nõ exercitu amisso nudus in seruorum ferrum & manus incidisset. non liberi defleti non fortunæ omnes a uictoribus possiderent̃. qui si mortẽ tum obisset ĩ amplissimis fortunis occidisset. Is propagatiõe uitæ quot quantas q̃ incredibiles hausit calamitates. hæc morte effugiuntur etiam si non euenerint tamen quia possunt euenire. Sed homines ea sibi accidere posse non cogitant. Metelli sperat sibi quisque fortunam: ide quasi aut plurer fortunati sunt quam ĩfelices aut certi quicquam sit

De Metello. Qui in rara felicitatis humane exẽpla connumeratus est.

De Priamo infelici.

De pompeio ...

Metelli sibi quisque sperat fortunam.

in rebus humanis: aut sperare sit prudentius q̄ timere. Sed hoc ipsū cōcedatur bonis rebus homines morte priuari. Ergo etiā carere mortuos uitæ commodis. idq; esse miserum certe ita dicant necesse est. An potest is: qui non est re ulla carere. Triste enim est nomen ipsum carendi: quia subiicitur hæc uis habuit quis non habet. desiderat: requirit: indiget. Opinor hæc icommoda sunt carentis. Caret oculis odiosa cæcitas liberis orbitas ualet hoc in uiuis. Mortuorū aūt nō uitæ modo commodis sed ne uita quidem ipsa quisquam caret. De mortuis loquor qui nulli sunt. Nos qui sumus: num aut si cornibus caremus aut pennis: sit qui id dixerit? Certe nemo. Quid ita? quia cum id nō habeas quod tibi nec usu nec natura aptum sit: non careas etiam si sentias te nō habere. Hoc premēdum etiam atq; etiā est arguendum. Confirmato illo de quo si mortales animi sunt: dubitare nō possumus: qn tantus interitus in morte sit: ut ne minima quidem suspicio sensus relinquatur. Hoc igitur probe stabilito & fixo illud excutiendū est. ut sciatur quid sit carere: ne relinquatᷣ aliqd erroris in uerbo. Carere igitur hoc significat egere eo: quod haberᷣ uelis. Inest enim uelle in carendo nisi cum sit tanquam in febri: dicitur alia quadam notione uerbi. Dicitur etiam alio modo carere: cum aliquid non habeas: & non habere te sentias: etiam si id facile patiare. Carere enim in morte non dicitur: non enim esset dolendum. Dicitᷣ illud bono carere quod est malum. sed ne uiuus quidem bono caret si eo non indiget. sed in uiuo intelligi tamen potest regno carere. dici autem hoc in te satis subtiliter non potest. Posset in Tarquinio cum regno esset expulsus. At in mortuo ne intelligi quidem. Carerᷣ enim sentientis ē: nec sensus in mortuo: nec carere quidē igitᷣ in mortuo ē. Quanquam quid opus sit in hoc philosophari: cum rem nō magnopere egere philosophia uideamus. Quotiens non modo ductores nostri: sed uniuersi etiam exercitus ad non dubiam mortem cucurrerunt? Quæ quidem si timeretur: non Lucius Brutus arcens eum reditu tyrānum quem ipse expulerat in prœlio cōcidisset. Non cum latinis decertans pater Decius: cum hetruscis filius: etiam cum Pyrrho nepos se hostium telis obiecissent. Non uno bello pro patria cadentis Scipiones Hispania uidisset. Paulum & Geminium cannæ: Venusia Marcellum: latini Albinum: lucani Gracchum. num quis horum miser hodie? ne tū quidem post spiritum extremum. nec enim pōt

esse miser quisquã sensu perempto. A. At id ipsum odiosum est sine sensu esse. M. Odiosum si id esset carere. Cum uero perspicuum sit nihil posse in eo esse qui ipse non sit quid potest esse in eo odiosum. qui nec careat nec sentiat. Quãq̃ hoc quidem nimis sæpe. sed eo q̄d in hoc inest omnis animi contractio ex metu mortis. Qui enim satis uiderit id quod ē luce clarius animo & corpore consumpto totoque animante deleto & facto interitu uniuerso illud animal quod fuerit factum esse nihil. Is plane perspiciet inter hyppocentaurũ qui nunq̃ fuerit: & regem Agamemnonẽ nihil interesse: nec pluris nunc facere M. Camillum hoc ciuile bellũ q̃ illo uiuo ego fecerim Romã captã. Cur igitur & Camillus doleret si hæc post trecentos & quinquagita fere annos euentura putaret. Et ego doleam si ad decem milia annorum gentem aliquam urbem nr̃am potituram putem. Quia tanta charitas patriæ ē: ut eam non sensu nr̃o sed salute ipsius metiamur. Itaq; non deterret sapientem mors: quæ ꝓpter incertos casus quottidie imminet: & ꝓpter breuitatem uitæ nunq̃ longe pōt ab esse quo minus in omne tẽpus reipub. suisq; cõsulat: & posteritatẽ ipsam cuius sensum habiturus non sit ad se putet ptinere. Quare licet etiam mortalẽ esse animum iudicantem æterna moliri nõ gloriæ cupiditate quã sensurus nõ sit: sed uirtutis quã necessario gloria etiã si tu id nõ agas cõsequatur. natura uero sic se habet ut quomodo initiũ nobis rerũ omniũ ortus nr̄ afferat: sic exitum mors: quæ ut nihil pertinuit ad nos ante ortum: sic nihil post mortẽ pertinebit. In quo quid pōt esse mali: cum mors nec ad uiuos ptineat nec ad mortuos. Alteri nulli sunt: alteros nõ attinget. Quam qui leuiorem faciũt: somni simillimã uolunt esse. quasi uero quisq̃ ita nonaginta annos uelit uiuere: ut cum sexaginta cõfecerit reliquos dormiat. ne sues quidẽ id uelint non mõ ipse. Endymion uero si fabulas audire uolumus: nescio quando in lamio obdormiuit: qui ē mons cariæ: nõdum opinor est experrectus. num igitur eum curare censes cum luna laboret: a q̃ cõsopitus putatur: ut eum dormientẽ oscularetur. Quid curet autẽ qui ne sentit quidem. Habes somnum imaginem mortis. eãq; quotidie induis & dubitas quin sensus in morte nullus sit: cum ĩ eius simulacro uideas esse nullum sensum. Pellantur ergo istæ ineptiæ pene anniles ante tẽpus mori miserum esse. quod tandem tempus naturæ ne. At ea quidẽ dedit usurã uitæ tanq̃ pecuniæ: nulla præstituta

Dono hic regit amissa tium casu;

Mors n̄ deterret sapientẽ.

Nobilis textus.

Mors ẽ longus somnus.

Endymion.

die. Quid est igitur quod querare si repetit cũ uult. ea enim conditi/
one acceperas. Iidẽ si puer paruus occidit æquo animo ferendum pu
tant: si uero in cunis ne querendum quidẽ. atqui ab hoc acerbius exi
git natura quod dederat. nondũ gustauerat inquiunt uitæ suauita/
tem. Hic autem iam sperabat magna: quibus frui cœperat. At id q̃/
dem ipsum in cæteris rebus melius putatur aliquam ptem: q̃ nullã
attingere. Cur in uita secus? Quãquam non male ait Callimachus
multo sæpius lachrymasse Priamum q̃ Troilum. Eorũ autẽ: qui ex
acta ætate moriuntur fortuna laudatur. Cur? nam reor nõ illis si ui
ta longior daretur: posset esse iucundior. nihil est enim ꝓfecto homi
nis prudẽtia dulcius: quam ut cætera auferat: affert certe senectus.
Quæ uero ætas longa est? aut quid omnino homini longum? nonne
modo pueros: modo adolescentes in cursu a tergo insequens nec opi
nantis assecuta est senectus. Sed quia ultra nihil habemus: hoc lon
gum dicimus. Omnia ista perinde ut cuiq; data sunt pro rata parte a
uita longa: aut breuia dicuntur. Apud hypanim fluuium: qui ab eu
ropæ parte in pontum influit. Aristoteles ait bestiolas quasdã nasci:
quæ unũ diem uiuant. Ex his igitur hora octaua quæ mortua ẽ: pro
uecta ætate mortua est: quæ uero occidente sole decrepita: eo magis
si etiam solstitiali die. Confer nostram longissimam ætatẽ cum æter
nitate. in eadem ꝓpe modum breuitate: qua illæ bestiolæ repiemur.
Cõtemnamus igitur oẽs ineptias: quod enim leuius huic leuitati no
men imponemus: totamq; uim bene uiuendi in animi robore ac ma
gnitudine: ut in omniũ rerum humanarum cõtemptione ac despici
entia & in omni uirtute ponamus. nam nunc quidẽ cogitationibus
mollissimis effœminamur: ut si ante mors aduentet q̃ chaldeoꝝ pro/
missa cõsecuti sumus: spoliati magnis quibusdã bonis illusi destitu/
tiq; uideamur. Quod si expectando & desiderando pẽdemus animis
cruciamur: angimur. Proh dii immortales q̃ optabiliter iter illud in/
eundum eẽ debet: quo confecto nulla reliqua cura: nulla sollicitudo
futura sit. quã me delectat Theramenes: q̃q; elato animo est? Et si e
nim flemus cũ legimus: tamen nõ miserabiliter uir clarus emoritur.
qui cũ cõiectus in carcerem triginta iussu tyrannorũ uenenũ: ut siti
ens obbibisset: reliquũ sic e poculo eiecit ut id resonaret. quo sonitu
reddito arridens ꝓpino inquit hoc pulchro Critiæ: qui in eũ fuerat
teterrimus. græci enim in cõuiuiis solent nominare: cui poculũ tradi

Fxui. — Calimachus. — Nichil dulcius hõis prudentia. — De Bestiolis unius diei. — Astronomoꝝ verbatio. — Teramenes Bibit venenũ.

turi sint. Lusit uir egregius extremo spiritu: cum iam præcordiis con ceptam mortem contineret. Vereq; ei qui uenenum præbuerat mor tem est eam auguratus quæ breui consecuta est. quis hāc animi ma ximi æquitatem in ipsa morte laudaret: si mortem malum iudicaret uadit in eundem carcerem atq; in eundem paucis post annis scyphū socrates eodem scelere iudicum: quo tyrannorum θηραμενη . quæ est igitur eius oratio qua facit eum Plato usum apud iudices iā mor te mulctatum. magna me inquit spes tenet iudices bene mihi eueni re q mittat ad mortem. necesse ē enim sit alterum de duobus ut aut sensus omnino mors omnes auferat: aut in alium quendam locum: ex his locis morte migretur. quāobrem siue sensus extinguit̄ morsq; ei somno similis est: qui nonnūquam etiam sine uisis somniorū pla catissimam quietem affert. Dii boni quid lucri ē emori? aut q̄ multi dies reperiri possunt qui tali nocti anteponantur? Cui similis futu ra ē perpetuitas omnis consequentis temporis quis me beatior? Sin uera sunt quæ dicuntur migrationem eē mortem in eas oras quas q e uita excesserunt: incolunt. Id multo iam beatius est: tecum ab iis: qui se iudicum numero haberi uolunt: euaseris ad eos uenir̄ qui ue re iudices appellentur Minoē: Rhadamanthum: Aeacum: Tritole mum conuenireq; eos qui iuste cum fide uixerint. Hæc peregrinatō mediocris nobis uideri potest. Vt uero colloqui cum Orpheo: Mu sæo: Homero: Hesiodo liceat: quanti tandē æstimatis. Equidē sæpe mori si fieri posset uellem: ut ea quæ dico mihi liceret inuenire. quan ta delectatione autem afficerer cum Palamedem: cum Aiacem: cū alios iudicio iniquorum circunuentos conuenirem. Tentarem etiā summi regis qui maximas copias duxit ad Troiam: & Vlyxis Sisy phiq; prudentiam. Nec ob eam rem cum hæc exquirerem: sicut hic faciebam capite damnarer. ne uos quidem iudices ii qui me absolui stis mortem timueritis. nec enim unquā bono quicquam mali eue nire potest: nec uiuo nec mortuo. nec unquam eius res a diis immor talibus negligentur. nec mihi ipsi hoc accidit fortuito. nec uero iis a quibus accusatus sum: aut a quibus condemnatus habeo quod suc censeam nisi q uod mihi nocere se crediderunt. Et hoc quidē hoc mo do: nihil aū t melius æstimo. sed tempus est inquit iam: hinc abire me ut moriar: uos ut uitam agatis. Vtrum autem sit melius dii im mortales sciunt. Hoīem quidem scir̄ arbitror neminē. nec ego haud

Socrates bibit uene nū.
Oratio Socratis. Accepto ueneno.
Minois
Radamantho
Eacus
Triptolemo
Palamedes
Aiax
Vlixes
Sisyphus
Orpheus
Museus
Homerus
Hesiodus

paulo hunc animũ malim q̃ eorum omnium fortunas qui de hoc iu dicauerunt. et siquidem præter deos negat scire quẽquam id scit' ipse utrum melius sit. nam dixit ante sed suum illud: nihil ut affirmet: tenet ad extremum. nos autem teneamus ut nihil censeamus eẽ malum quod sit a natura datũ omnibus. intelligamusq; si mors malũ sit esse sempiternũ malũ. nã uitæ miseræ mors finis esse uidet'. mors si est misera finis esse nullus pót. sed quid ego Socratem: aut Theramenẽ præstãtis uiros uirtutis & sapientiæ gloria cõmemoro: cũ lacedæmonius quidã cuius ne nomen quidem proditum ẽ mortem tãto pere contẽpserit: ut cum ad eã duceretur dãnatus ab ephoris: & esset uultu hilari atq; læto: dixissetq; ei quidam inimicus. Contemnis ne leges Lycurgi? Responderit. ego uero illi maximam gratiam habeo: qui me ea pena mulctauerit: quam sine mutuatione & sine uersura possem dissoluere. O uirum sparta dignum: ut mihi quidem qui tã magno animo fuerit innocens damnatus esse uideatur. Talis innumerabilis nr̃a ciuitas tulit. Sed quid duces & principes nominẽ. Cũ legiones scribat Cato sæpe alacris in eum locum profectas unde redituras se non arbitrarentur: pari animo lacedæmonii in thermopylis occiderunt. In quo Symonides: dic hospes spartæ: nos te hic uidisse iacentes: dũ sanctis patriæ legibus obsequimur. Quid ille dux Leonidas dicit: pergite aĩo forti lacedæmonii. hodie apud inferos fortasse cœnabimus. Fuit hæc gens fortis: dũ Lycurgi leges uigebant. E q̃bus unus: cũ perses hostis in colloquio dixisset glorians: solẽ præ iaculorũ multitudine & sagittarũ umbra nõ uidebitis. In umbra igitur ĩquit pugnabimus. Viros cõmemoro. Qualis tandem Lacæna: quæ cum filium in prœlium misisset & interfectum audisset: iccirco inq̃t genuerã ut esset qui pro patria morte nõ dubitaret occũbere. Estote fortes & duri spartiatæ magnam habet uim reipu. disciplina. Quid Cyreneum Theodorum philosophum nõ ignobilẽ: nõne miramur cui cũ Lysimachus rex crucem minaretur. Istis quæso ĩquit ista horribilia minitare purpuratis tuis. Theodori quidem nihil interest humi ne: an sublime putrescat. Cuius hoc dicto admoneor: ut aliquid etiam de humatione & sepultura dicendum existimem. rem nõ difficilem his præsertim cognitis: quæ de nihil sentiendo paulo ante dicta sunt. De qua Socrates quidem quid senserit: apparet in eo libro in quo moritur: de quo iã tã multa diximus. Cũ enĩ de ĩmortalitate

Nichil ẽ malũ a natura datũ.

Theramenes

Ephoris.

Responsio sapiente dignissima.

Leonide ducis Atheniensiũ pulcrũ dictũ.

Orpheus Museus Homerus Hesiodus

Hodie apud inferos cenabimus.

In umbra pugnabimus.

De filio Lacene.

Theodorus phũs. Nihil interest hũi ne an sublime putrescat.

Socrates ad Critonem.

animorũ disputauisset: & iam moriendi tempus urgeret: rogatus a Critone queadmodum sepeliri uellet. Multam uero inquit operam amici frustra consumpsi. Critoni enim nr̃o non persuasi me hinc ad uolaturum: neq; quicq̃ me relicturum. Verũtamen Crito si me assequi potueris: aut sicubi nactus eris: ut tibi uidebitur sepelito. Sed mihi crede: nemo me uestrum cum hinc excessero: cõsequetur. Præclare id quidem: qui & amico permiserit & se ostenderit de hoc toto genere nihil elaborare. Durior Diogenes & id quidem sentiens: sed ut Cynicus asperius proiici se iussit ĩhumatum. Tum amici uolucribus ne & feris? minime uero inquit: sed bacillum prope me: quo abigam ponitote. Qui poteris illi: non enim senties. Quid igitur mihi ferarum laniatus oberit nihil sentienti? Præclare Anaxagoras qui cũ Lapsaci moreretur: quærentibus amicis uellet ne Claromenas in patriam siquid accidisset: auferri: nihil necesse ẽ inquit. Vndiq; enim ad inferos tantundem uiæ est. Totaq; de ratione humationis unum tenendum est. Ad corpus illam pertinere siue occiderit animus: siue uigeat. In corpore autem perspicuum est: uel extincto animo: uel elapso nullum residere sensum. Sed plena errorum sunt omnia. Trahit Hectorẽ ad currum religatum Achilles. Lacerari eum: & sentire putat. credo ergo hic ulciscitur ut quidem sibi uidetur. At illa sicut acerbissimam rem mœret. Vidi uidere q̃ me passa sunt ægerrime Hectorem curru quadriiugo raptarier. Quem Hectorem? aut q̃diu ille erit Hector. Melius Actius: & aliquando sapiens Achilles. Immo enim uero corpus Priamo reddidi: hectorem abstuli. Non igitur hectora traxisti: sed corpus quod fuerat hectoris. Ecce alius exoritur e terra: qui matrẽ dormire non sinat. Mater te apello: tu quæ curã somno suspenso leuas: neq; te mei miseret: surge & sepeli natum. hæc cõpressis & flebilibus modis qui totis theatris mœstitiam inferant: cõcinuntur. Difficile est non eos qui inhumati sunt miseros iudicare: priusq̃ feræ uolucresq;: metuit ne laceratis membris minus bene utatur: ne combustis non extimescit. Neu reliquias semiassi regis denudatis ossibus per terram sanie delibutas fœde diu uexarier: non intelligo quid metuat: cum tam bonos septenarios fundat ad tibiam. tenendum est igitur nihil curandum esse post mortem. cum multi inimicos etiã mortuos puniant. execratur luculentis sane uersibus apđ Enniũ thyestes. Primũ ut naufragio pereat Atreus. Durũ hoc sane.

Diogenes.

De Anaxagora.

Achilles trahit hectorem.

Nota

Polidori uisio ad Matrẽ.

Thyestes optat Naufragiũ atreo.

talis enim interitus non est sine graui sensu. Ille inania. Ipse summis saxis fixus asperis euisceratus latere pendens: saxa spergens tabo: sanie: & sanguine atro. non ipsa saxa magis sensu omni uacabunt: q̄ ille latere pendens. Cui se hic cruciatum censet optare: q̄ essent dura si sentiret. Nulla sine sensu sunt. Illud uero perq̄inane. Neq; sepulchrum quo recipiat habeat portum corporis: ubi remissa humana uita corpus requiescat a malis. Vides quanto hæc in errore uersentur. Portum esse corporis & requiescere in sepulchto putat mortuū. Magna culpa Pelopis: qui non erudierit filium nec docuerit: quatenus esset quodq; curandum. sed quid singulorum opiniões animaduertam: nationū uarios errores perspicere cum liceat. Condiunt ægiptii mortuos: & eos domi seruant. Persæ etiam cæra circumlitos condiunt: ut q̄ maxime permaneant duturna corpora. Magorum mos est non humare corpora suorum: nisi a feris sint antea laniata. In hyrcania plebs publicos alit canes: optimates domesticos. Nobile autē genus canum illud scimus esse. sed pro sua quisq; facultate parat a quibus lanietur. eaq; optimā illi esse censent sepulturam. Permulta alia colllligit Chrysippus: ut est in oī historia curiosus. Sed ita tetra sunt quædam ut ea fugiat & reformidet oratio. totus igitur hic locus est contemnendus in nobis nō negligentibus in nostris: ita tamē ut mortuorum corpora nihil sentire uiui sentiamus. Quantum autem consuetudini famæq; dandum sit: id curēt uiui: sed ita ut intelligant nihil ad mortuos pertinere. Sed profecto mors tum æquissimo animo appetitur: cum suis laudibus uita occidens consolari potest: Nemo parum diu uixit: qui uirtutis perfectæ perfecto functus est munerē. Multa mihi ipsi ad mortem tempestiua fuerūt quæ utinam potuissem obire. Nihil enim iam acquierbatur. Cumulata erant officia uitæ: cum fortuna bella restabant. Quare si ipsa ratio minus perficiet ut mortem negligere possimus: at uita acta perficiat: ut satis superq; uixisse uideamur. Quanquam enim sensus abierit tamen summis & propriis bonis & laudis & gloriæ quāuis non sentiant mortui nō carent. Et si enim nihil in se habeat gloria cur expetatur tamen uirtutem tanquam umbra sequitur. Verum multitudinis iudicium de bonis siquando est magis laudandum est quā illi ob eam rem beati. non possum autem dicere quomodo hoc acciperet. Lycurgū solonē legū & publicæ disciplinæ carere gloria. Themistoclē Epaminōdam

bellicæ uirtutis. Ante enim salaminam ipsam Neptunus obruet: q̄ salamini trophæi memoriam: priusq; Boetia leuctra tollentur: quā pugnæ leuctricæ gloria. Multo enim tardius fama deseret Curium: Fabritium Colatinum: duos Scipiones: duos Africanos: Maximū Marcellum: Paulum: Catonem: Lælium: innumerabiles alios. quorum similitudinem aliquam qui arripuerit: non eam fama populari sed uera bonorum laude metiens fidenti animo si ita res fert gradiet ad mortem. In qua aut summum bonum: aut nullum malum esse cognouimus. Secundis uero suis rebus uolet etiam mori. Non enim tam cumulus bonorum iucundus eē potest q̄ molesta decessio. hāc sententiam significare uidetur Laconis illa uox: qui cum rhodius diagoras olympionices nobilis uno die duos suos filios uictores olympiæ uidisset: accessit ad senem. & gratulatus morere Dyagora iquit. Non enim in cælum ascensurus es. Magna hæc: & nimium fortasse græci putant uel tum potius putabant. Isq; qui hoc Dyagoræ dixit. permagnum existimans tris olympionicas una ex domo prodire cunctari illum diutius in uita fortunæ obiectum iutile putabat ipsi. ego autem tibi quidē qđ satis esset paucis uerbis ut mihi uidebar responderam. Concesseras enim nullo in malo mortuos esse: sed ob eā causam contendi ut plura dicerem quod in desiderio & luctu hæc ē consolatio maxima. Nostrum enī & nostra causa susceptum dolorē modice ferre debemus ne & nosmetipsos amaṙ uideamur: Illa suspitio intolerabili dolore cruciat si opinamur eos quibus orbati sumus: eē cū aliquo sensu in his malis quibus uulgo opinantnr. Hanc excutere opinionem mihimet radicitus uolui. eoque fui fortasse longior. A. Tu longior non mihi quidem. prior enim pars orationis tuæ faciebat ut mori cuperem. Posterior ut modo non nollem: modo non laborarem. Omni autem ratione illud certe perfectum est: ut mortē non ducerem in malis. M. num igitur etiam rhetorum epilogum desideramus: an iam hanc artem plane relinquimus. A. Tu uero istā ne reliqueris quam semp ornasti: & quidē iure. Illa enī si uere loq uolumus te ornauerat. sed q nam est iste epilogus? habeo enim audire quicquid ē. M. Deorū immortalium iudicia solent in scholis ꝓferre de morte. nec uero ea fingere ipsi. sed Herodoto auctore aliisq; pluribus. Primum Argiæ sacerdotis Cleobis & Biton filii prædicant nota fabula ē. Cū. n. illam ad sollēne & statutum sacrificium curru

Diagoras

Cleobis et Biton

uehi ius esset satis longe ab oppido ad fanum: morerenturq; iumenta. tunc iuuenes ii quos modo nominaui ueste posita corpora oleo perunxerunt. ad iugum accesserunt. ita sacerdos aduecta in fanum: cũ currus esset ductus a filiis precata a dea dicitur ut illis premium daret pro pietate: quod maximum homini dari possit a deo post epulatos cum matre adolescentes somno se dedisse mane inuentos eẽ mortuos. simili precatione Trophonius & Agamedes usi dicuntur: qui cum Apollini Delphis templum exædificassent uenerantes deum petierunt mercedem non paruã quidem operis & laboris sui nihil certi sed quod optimum homini. Quibus Apollo se id daturum ostendit. Post eius diei diem tertiũ qui ut illuxit mortui sunt reperti. iudicauisse deum dicunt & eum quidem deum cui reliqui dii concessissent: ut præter cæteros diuinaret mortem esse optimum homini.

Trophonius. Agamedes

Fertur etiam de sileno fabella quædam qui cum a Mida captus esset hoc ei muneris pro sua missione dedisse scribitur. Docuisse regẽ nõ nasci homini longe optimum esse proximum autem q̃ primũ mori. Qua est usus sententia in Cresphonte euripides. nam nos docebat cœtus celebrantes domum lugere ubi esset aliquis in lucem editus humanæ uitæ uaria reputantes mala. atq; labores morte finisset grauis hunc omnes amicos laudare & lætitia exequi. simile quiddam ẽ in consolatione Crãtoris. Ait enim Termaneum quendam elysium cum grauiter filii mortem mœreret: uenisse in sicomantiũ quærẽtẽ quæ fuisset tantæ calamitatis causa. huic in tabellis tris huiusmodi uersiculos datos. Ignaris homines in uita mentibus errant. Euchinous potitur fatorum munere læto. sic fuit utilius finiri ipsique: tibiq;.

Silenus captus a Mida. Cresphontes Euripedes Crantor Versiculi de Morte. Euchinous

His & talibus auctoribus usi confirmant causam rebus a diis ĩmortalibus iudicatam. Alcidamus quidam rhetor antiquus in primis nobilis scripsit etiam laudationem mortis quæ constat ex enumeratiõe malorum humanorum. Cui rationes hæ quæ exquisitius a philosophis colliguntur: defuerunt: ubertas orationis non defuit. Claræ uero mortes pro patria oppetitæ non solum gloriosæ rhetoribus: sed etiam beatæ uideri solent. Repetunt ab erechtheo: cuius etiam filiæ cupide mortem expetiuerunt pro uita ciuium. Codrum qui se in medios immisit hostis famulari ueste. ne posset agnosci si esset ornatu regio quod oraculum erat datum. Si rex ĩterfectus esset uictricis athenas fore. Menecheus uero non prætermittit̃ qui oraculo edito

Alcidamus. Erechteus. Codrus. Menecheus.

Yphigenia

largitus est patriæ suũ sanguinem. Iphigenia aulide duci se immolã dam iubet: ut hostiũ sanguis eliciatur suo. Veniunt inde ad ꝓpria. Harmodius ĩ ore & Aristogiton lacedæmonius. Leonidas thebanus Epaminundas uigent. Nostros nõ norunt: quos enumerare magnũ est. ita sunt multi quibus uidemus optabiles fuisse mortes cũ gloria quæ cũ ita sint magna tamen eloquentia ẽ utendũ. Atq; ita uelut superiore e loco concionandũ ut homines mortẽ uel optare incipiant: uel certe timere desistant. Nam si supremus ille dies non extinctionem sed cõmutationem affert loci: quid optabilius. Sinautem perimit ac delet omnino: quid melius q̃ in mediis uitæ laboribus obdormiscere & ita conniuentẽ somno consopiri sempiterno. Quod si fiat melior Ennii q̃ Solonis oratio. Hic enĩ noster. Nemo me lachrymis decoret inquit nec funera fletu faxit. At uero sapiens ille. mors mea ne careat lachrymis. Linquamus amicis mœrorẽ: ut celebrẽt funera cũ gemitu. nos uero siquid tale acciderit ut a deo denunciatũ uideatẽ ut exeamus e uita læti & agẽtes grãs pareamus. emittiq; nos e custodia & leuari uinclis arbitremur. ut aut in æternã: & plane in nostrã domũ remigremus. Aut omni sensu molestiaq; careamus. Sinautẽ nihil denunciabitur eo tamẽ simus animo ut horribilẽ eũ diem aliis nobis faustũ putemus. Nihilq; in malis ducamus quod sit uel a diis ĩmortalibus uel natura parẽte omniũ constitutũ. Nõ enĩ temere: nec fortuito fati & creati sumus. sed ꝑfecto fuit quædã uis: quæ generi cõsuleret hũano: nec id gigneret aut aleret. Quod cũ exanclauisset: oẽs labores: tũ incideret in mortis malũ sempiternũ: portum potius paratum nobis & ꝑfugiũ putemus. quo utinã uelis passis peruehi liceat. si enĩ reflãtibus uentis reiiciemur: tamen eodem paulo tardius referamur necesse ẽ. Quod aũt oĩbus necesse ẽ: id ne miserũ esse uni potest. habes epilogum nequid prætermissum aut relictum putes. A. Ego uero & quidẽ fecit etiam iste me epilogus firmiorẽ. M. Optime inquam. sed nunc quidem ualitudini tribuamus aliquid. Cras autẽ & quos dies erimus in tusculano agamus hæc: & ea potissimũ: quæ leuationem hebeant ægritudinum: formidinum: cupiditatum: qui omni e philosophia est fructus uberrimus.

Mortes
In tali facto utendũ ẽ magna eloqũtia

De immortalitate aie.

ꝓpria
Aeterna

A dys naturaq; nichil mali fit.

Necessitas omnis minus ledit?

MARCI TVLLII CICERONIS TVSCVLANARVM QVESTIONVM LIBRI. I. FINIS.

Marci Tullii Ciceronis Tusculanarum quæstionū liber secūdus.

Neoptolemus quidem apud Enniū philosophari sibi ait necesse esse: sed paucis. nam omnino haud placere. Ego autem Brute necesse quidē mihi eē arbitror philosophari. Nā quid possū præsertim nihil agens agere melius? Sed non paucis ut ille. Difficile. n. ē i philosophia pauca esse ei nota: cui nō sint aut plæraq; aut oīa. Nam nec pauca nisi e multis eligi possunt. Nec qui pauca percepit non idem reliqua eodem studio persequetur. Sed in uita tamen occupata: atq; ut Neoptolemi tum erat militari: pauca ipsa multū sæpe prosunt: & ferunt fructus: sed non tantos: quāti ex uniuersa philosophia percipi possint: tamen eos quibus aliqua ex parte interdū aut cupiditate: aut ægritudine: aut metu liberentur. Velut ex ea disputatiōe: quæ mihi nup habita ē i tusculāo: magna uidebatur mortis effecta contemptio: quæ non minimum ualet ad animum metu liberandum. Nā qui id quod uitari nō potest: metuit: his uiuere aio quieto nullo modo potest. Sed q nō mō quia necesse ē mori: uerꝫ ēt quia nihil habet mors quod sit horrendum mortem nō timet: magū is sibi præsidium ad beatam uitam comparat. Quanquam non sumus ignari multos studiose contra esse dicturos quod uitare nullo modo possumus: nisi nihil omnino scriberemus. Etenim si orationes: quas nos multidinis iudicio probari uolebamus: popularis est enim illa facultas: et effectus eloquentiæ est audiētium approbatio. Sed si reperiebantur nonnulli: qui nihil laudarent: nisi quod se imitari posse confiderent: quēq; sperandi sibi eundem benedicendi finē proponerent. Et cum obruerentur copia sententiarum atq; uerborū ieiunitatem et famem se male: quā ubertatē et copiā dicerēt. Vnde erat exortum genus atticorum his ipsis qui id sequi se profitebantur ignotum: qui iam cōticuere: pene ab ipso foro irrisi. Quid futurum putamus cum adiutore populo quo utebamur antea: nunc minime nos uti posse uideamus? Est. n. philosophia paucis cōtēta iudicibus multitudinē consulto ipsa fugiens eiq; ipsi et suspecta et inuisa. Vt uel si qs uniuersā uelit uitupare: secūdo id populo possit facere uel si

Neoptolemꝰ

Autor. V

Phloꝗa vitae difficile est.

Malūt aliq ieiunitatē atq; fame q̄ā copiā sententiaꝝ.

Philozophia paucoꝝ iudicio ɔtenta est.

Philossophia viget cõtentionibus.

Hortatur e grecis eripe laudem.

ea quæ nos maxime sequimur conetur inuadere magna habere pos sit auxilia reliquorum philosophorum disciplinis. Nos autem uniuersæ philosophiæ uituperatoribus respondimus in Hortensio pro academia at quæ dicẽda erant satis accurate i accademicis quattuor libris explicata arbitramur. sed tamen tantum abest ut scribi contra nos nolimus ut id ẽt maxime optemus. In ipsa enim græcia philosophia tanto in honore nunq̃ fuisset nisi doctissimorũ contentionibus dissentionibusq; uiguisset. Quaobrem hortor oẽs qui facere id pos sunt ut huius quoq; generis laudem iam languenti græciæ eripiant. et perferant in hanc urbem. sicut reliquas omnes duæ quidem erãt expetendæ studio atq; industria sua maiores nostri transtulerunt. Atq; oratorum quidem laus ita ducta ab humili uenit ad summum ut iam quod natura fert in omnibus fere senescat rebus breuiq; tempore ad nihilum uentura uideatur philosophia nascatur latinis quidem litteris ex his temporibus. eamq; nos adiuuemus. nosq; ipsos refelli: redarguiq; patiamur. quod hi ferunt animo iniquo: qui cæteris quibusdam destinatisq; sententiis: quasi addicti & cõsecrati sũt. eaq; necessitate constricti: ut etiam quæ non probare soleant: ea cogantur cõstãtiæ causa defendere. Nos qui sequimur probabilia: nec ultra quam id quod uerisimile occurrerit progredi possumus: & refellere sine pertinacia: & refelli sine iracundia parati sumus. Quod si hæc studia traducta erunt ad nostros: ne bibliothecis quidem græcis egebimus: in quibus multitudo infinita librorum est. propter eorũ multitudinem qui scripserunt. eadem enim dicuntur a multis ex quo libris omnia referserunt. Quod accidet etiam nostris si ad hæc studia plures confluxerint. sed si possumus eos excitemus: qui liberaliter eruditi adhibita etiam disserendi elegantia: ratione & uia philosophãtur. Est enim quoddã genus eorum: qui se philosophos appellari uolunt quorum dicuntur esse latini sane multi libri: quos nõ cõtemno quidem q̃ppe quos nunquã legeri. sed q̃a profitentur ipsi illi qui eos scribunt: se neq; distincte: neq; distribute: neque eleganter: neq; ornate scribere: lectionem sine ulla delectatione negligo. Quid enim dicant: & quid sentiant hi qui sunt ab ea disciplina: nemo mediocriter quidem doctus ignorat. Quaobrem quoniam quemadmodum dicant ipsi non laborant: cur legendi sint nisi ipsi iter se qui idẽ sentiunt: ego non intelligo. Nam ut Platonem reliquosq; socraticos:

& deinceps eos qui ab his profecti sunt: legunt oẽs etiã qui illa aut non approbant: aut non studiosissime consectantur. Epicurum aũt & Metrodorum non fere præter suos quisquã in mãu sumit. sic hos latinos hi soli legunt: qui illa recte dici putãt. Nobis autem uidetur quicquid litteris mandetur: id cõmendari omnium eruditorum lectione decere. nec si ipsi minus consequi possumus iccirco minus id ita faciendum esse sentimus. itaque mihi semper pipateticorum academiæque consuetudo de omnibus rebus in contrarias partes dissertendi non ob eam causam solum placuit ꝗ aliter non posset quid in unaquaq; re uerisimile esset inueniri: sed etiam ꝗ esset ea maxima dicendi exercitatio: qua princeps usus est Aristoteles: deinde eũ qui secuti sunt. nostra autem memoria Philo: quem nos frequẽter audiuimus: instituit alio tempore rhetorum præcepta tradere: alio philosophorum. Ad quam nos cõsuetudinem a familiaribus nostris adducti in tusculano: quod datum est tẽporis nobis ĩ eo consũpsimus. Itaq; cum ante meridiem dictioni operam dedissemus: sicut pridie feceramus: post meridiem in academiam descẽdimus. In qua disputationem habitam non quasi narrantes exponimus: sed eisdem fere uerbis ut actum disputatũq; ẽ. Est igitur ambulantibus ad hunc modum sermo ille nobis institutus: & a tali quodã inductus exordio. A. dici non potest: q̃ sim hesterna disputatione tua delectatus: uel potius adiutus: & si enim mihi conscius sum: nunq̃ me nimis cupidum fuisse uitæ: tamen obiiciebatur interdum animo metus quidam & dolor cogitanti fore aliquando finẽ huius lucis: & amissionẽ oĩum uitæ cõmodorũ. hoc genere modestiæ sic mihi crede sum liberatus: ut nihil minus curãdum putem. M. Minime mir; id quidem. Nã efficit hoc philosophia medetur animis. inanes solitudines ꝺtrahit cupiditatibus liberat. pellit timores. Sed hæc eius uis non idem potest apud omnes: tamen ualet multum: cũ est idoneã cõplexa naturam. fortes enim non modo fortuna adiuuat: ut ẽ ĩ uetere prouerbio sed multo magis ratio quæ quibusdã quasi præceptis confirmat uim fortitudinis. te natura excelsũ quẽdã uidelicet & altum: et hũana despicientem genuit. itaq; facile in aĩo forti contra mortem habita insedit ratio. Sed hæc eadẽ nũ cẽses apud eos ipsos ualere: nisi admodũ paucos a quibus inuenta disputata conscripta sunt? Quotus

Predara snia

Princeps Aresto:

Ordo studij.

Philozophie Effectꝰ

Fortes fortuna iuuat

Opp

enim quisq; philosophorum inuenitur: qui sit ita moratus: ita aio ac uita constitutus. ut ratio postulat qui disciplinam suam non ostentationem scientiæ: sed legem uitæ putet. Quiq; obtemperet ipsi sibi & decretis suis pareat. Videre licet alios tanta leuitate et iactatione: his ut fuerit non didicisse melius. alios pecuniæ cupidos: gloriæ non nullos. Multos libidinum seruos: ut cum eorũ uita mirabiliter pugnet oratio. quod quidem mihi uidetur eẽ turpissimum. ut enĩ si grãmaticum se professus quispiã barbarẽ loquatur: aut si absurde canat is: qui se uelit hẽre musicũ: hoc turpior sit q͂ in eo ipso peccet: cuius profitetur scientiam. sic philosophus in ratione uitæ peccans: hoc turpior est: q͂ in officio cuius magister eẽ uult: labitur. Artemq; uitæ professus delinquit in uita. A. Nonne uerendum igitur si est ita ut dicis ne philosophiã falsa gloria exornes. Quod ẽ. n. maius argumẽtum nihil eam prodesse: q̃ quosdã perfectos philosophos turpiter uiuere. M. Nullum uero id quidem argumentum est. nam ut agri non oẽs frugiferi sunt: qui coluntur: falsũq; illud ac iprobe. Et si in segetẽ sũt deteriorẽ datæ fruges: tamen ipsæ suapte natura enitent. Sic animi non oẽs culti fructũ ferunt. Atq; ĩ eodẽ simili uerser: ut ager q̃uis fertilis sine cultura fructuosus eẽ nõ potest: sic sine doctrina aĩmus. Ita ẽ utraq; res una sine altera dbilis. Cultura aũt aĩ philosophia ẽ: quæ extrahit uitia radicitus: & præparat aĩos ad satus accipiendos. eaque mundat his: & ut ita dicã serit quæ adulta fructus uberrimos ferãt. Agamus igitur ut cœpimus. Dic si uis d' quo disputari uellis. A. dolorem existimo maximũ malorũ oĩum. M. ẽt ne maius: q̃ ddecus? A. non audeo sd dicere quidem: & me pudet tã cito de sententia esse deiectum. M. Magis esset pudendum: si in sententia permaneres. Quid enim minus est dignum: q̃ tibi quicq̃ peius uideri dedecore: flagitio: turpitudine: quæ ut effugias: quis est non modo non recusandus: sed ultro appetendus subeundus excipiendus dolor. A. ita prorsus existimo. M. quare non sit sane summum malum dolor. A. Malum est certe. M. uides ne igitur quantum breuiter admonitus de doloris terrore deieceris? A. uideo plane: Sed plus desidero.

Libidinum serui.

Vita aliquorum in ordine pugnat.

Turpe ẽ phõ in ratione vite peccare.

Turpe ẽ in eo deficere cuius scientia profitetur.

Non oẽs agri frugifere sunt. tex.

Phiã ẽ cultura animi.

M. Experiar equidē. sed magna res est. animoq; mihi opus est nō re pugnante. A. Habebis id quidem: ut enim heri feci sic nunc rationē quo ea me cūq; ducet: sequar. M. Primū igitur de imbecillitate multorum & de uariis disciplinis philosophorum loquar: quorū prīceps & auctoritate & antiquitate socraticus Aristippus non dubitauit dolorem summum malum dicere. Dehinc eneruatam ad hanc muliebremq; sententiam satis docilem se epicurus præbuit. Hūc post rhodius Hieronymus dolore uacare summum bonum dixit: tantū in dolore duxit mali. Cæteri præter Zenonem. Aristonem. Pyrrhonē: idē fere: A. Quomodo tu. M. malum illud quidem: sed alia peiora. Ergo id quod natura ipsa & quædam generosa uirtus stati respuit: ne dolorem summum malum dicere: oppositoq; dedecore sententia depellere in eo magistra uitæ tot sæcula permaneret philosophia. quod huic officium quæ laus quod decus erit tanti quod adipisci cum dolore corporis uelit: qui dolorem summum malū sibi esse persuaserit. Contraq; quam porro quis ignominiam: quam turpitudinem nō ꝑtulerit ut effugiat dolorem si id summum malum esse decreuerit. qs autem non miser non modo tunc: cum premetur summis doloribus si in his est summum malum sed etiā cum sciet id sibi posse euenirē. Et quis est cui non possit. Ita fit ut omnino nemo possit esse beatus. Metrodorus quippe eum perfecte putat beatum cui corpus bene cōstitutum sit. & exploratum ita semper fore. Quis autem est iste cui id exploratum possit esse. Epicurus uero ea dicit: ut mihi quidem risus captare uideatur. Affirmat enim quodam loco si uratur sapiens. si crucietur expectas fortasse dum dicat patietur perferet: non succūbet. Magna mehercule laus & eo ipso per quē iuraui hercule digna. sed epicuro homini aspero & duro nō est hoc satis. In Phalaridis tauro si erit dicet q̄ suaue est hoc: q̄ hoc non curo. Suaue etiam an parꝫ est si non amarum. At id quidem illi ipsi qui dolorem malū esse negant: non solent dicere cuiquam suaue esse cruciari. Asperum difficile odiosum: contra naturam dicunt nec tamen malum. Hic qui solū hoc malum dicit: & malorum omnium extremum sapientem cēset id suaue dicturum. Ego a te non postulo ut dolorem eisdē uerbis afficias quibus epicurus uoluptatem homo ut scis uoluptarius. Ille dixerit sane idem in Phalaridis tauro quod si esset in lectulo. ego tantam uim non tribuo sapienti & contra dolorem si forte in ꝑferendo

Aristippi eneruata et muliebris sententia.

Turpe ē eo desistere sententia ꝑfite[illegible]

Beatitudo sm Metrodorum ē bona ↄstitutio corporis.

Sapiēs ↄtēnit phallaridis taurū.

Ouidius in 4 de tristibus:
Da precor ingenio munera digna meo:
Dixerat. Et phalaris pene raptor mirande
Ipse tuū primus imbue dixit opus.

Philoctetes comes Herculis.

Herculis Dolor

Deianira uxor herculis

Furor Herculis

officii satis est: ut lætetur etiam non postulo. Tristis enim res est si ne dubio: aspera amara inimica naturæ ad patiendum tolerandūq; difficilis. Aspice Philoctetam cui credendum est gementi. Ipsū enī Herculem uiderat in Oeta: magnitudine dolorum eiulantem. Nihil igitur hunc uirum sagittæ quas ab Hercule acceperat tum consolabantur: cum e uiperino morsu uenæ uiscerum ueneno imbutæ tetros cruciatus scient. Itaque exclamat auxilium expetens mori cupiens. Heu quis salsis fluctibus mandet me ex sublimi uertice saxi. Iam iam absumor: conficit animam uis uulneris ulceris æstus. Difficile dictu uidetur eum non in malo esse & magno quidem qui ita clamare cogatur. Sed uideamus Herculem ipsum qui tū dolore frāgebatur cum immortalitatem ipsa morte quærebat. Quas hic uoces apud Sophoclem in trachinis edit. Cui cum Deianira sanguine centauri tinctam tunicam induisset inhæsissetq; ea uisceribus ait ille. O multa dictu grauia perpessu aspera. quæ corpore exanclato atq; animo pertuli. nec mihi Iunonis terror implacabilis. nec tantū inuexit tristis eurystheus mali quantum una uecors Oenei partu edita. hæc me irretiuit ueste furiali inscium quæ lateri inhærens morsu lacerat uiscera. urgensq; grauiter pulmonum haurit spiritus. Iam decolorē sanguinem omnem exorbuit. Sic corpus clade horribili absumptū extabuit. ipse illigatus peste interimor textili. Hos non hostilis dextra: non terra edita moles gigantum: non biformato impetu centaurus ictus corpori infixit meo. Non graia uis: non barbara ulla immanitas: non sæua terris gens relegata ultimis: quas peragrās undique omnem hinc feritatem expuli. sed fœminea ui: fœminea interimor manu. O nate uere hoc nomen usurpas patri. ne me occidentem matris superet charitas. Huc arripe ad me manibus abstractam piis. iā cernam me ne an illā potiorem putas. Perge aude nate. illachryma. patris pestibus miserere. gentes nostras flebunt miserias. Heu uirginalem me ore ploratum edere quem uidit nemo ulli īgemiscentem malo. sic fœminata uirtus afflictu occidit. Accede nate: assiste. Miserandum aspice euisceratum corpus lacerati patris. Videte cuncti dii tuque cælestium sator. iace obsecro in me uim coruscam fulminis. nunc nunc dolorum anxiferi torquent uertices. nunc serpit ardor. O ante uictrices manus: o pectora: o terga: o lacertorum thori nostro ne pressu quondam nemæus leo frendens efflauit grauiter extremū

Adula

halitum? Hæc dextra Lernam tetrā mactata excetra placauit? Hæc bicorporem afflixit manum? Erimanthiam hæc uastificam abiecit beluam. Hæc & tartarea tenebrica abstractum plaga: tricipitem eduxit hydra generatum canem? Hæc iteremit tortu multiplicabili draconem: auriferam obtuitu obseruātem arborem. Multa alia uictrix nostra lustrauit manus, nec quisquam e nostris spolia cœpit laudibus. Possumus ne nos contemnere dolorem: cum ipsum Herculem tam intoleranter dolere uideamus? Veniat Aeschylus non poeta tantum: sed pythagoreus. sic enim accepimus. Quomodo fert apud eū Prometheus dolorem: quem excepit ob furtum leminum: ūde ignis lucet mortalibus: clam diuisus eum Prometheus doctus clepsisse dolo pœnasq; Ioui fato expendisse supremo. has igitur pœnas pendēs affixus ad caucasum hæc dicit. Titanum soboles nostri sanguinis generata cælo: Aspicite religatum asperis uinctum saxis: nauē ut horrisono fræto noctem pauentes timidi adnectūt nautæ: saturnius me sic infixit Iupiter: Iouisq; numen mulcibri adsciuit manus. Hos ille cuneos fabrica fideli inserens perrupit artus: qua miser solertia transuerberatus castrum hoc furiarum incolo. Iam tertio me quoq; funesto die: tristi aduolatu: aduncis lacerans unguibus Iouis satelles pastu dilaniat fero. Tum iecore opimo farta: & satiata affatim clāgorē fundit uastum: & sublime aduolans pinnata cauda nostrum adulat sanguinem. Cum uero adesum inflatur: renouatum est iecur. tum rursus tetros auida se ad pastus refert. sic hunc custodem mœsti cruciatus alo: qui me perenni uiuū fœdat miseria. nāq; ut uidetis uīclis constrictus Iouis: arcere nequeo diram uolucrem a pectore: Sic me ipse uiduus pestes excipio anxias: amore mortis terminum inqrens mali. sed longe a læto numine aspellor Iouis. atq; hæc uetusta sæclis glomerata horridis: luctifica clades nostro infixa est corpori. ex quo liquatæ solis ardore excidunt guttæ: quæ saxa assidue instillant caucasi. Vix igitur posse uidemur ita affectum non miserum dicere. A. Etsi hunc miserum: certe dolorem malum. M. Tu quidē adhuc meam causam agis. sed hoc mox uidero. A. Interea unde isti uersus? nō enim agnosco. M. dicam hercule. Etenim recte requiris. Videsne abundare me ocio? A. Quid tum? M. Fuisti sæpe credo: cum Athenis esses in scholis philosophorum. A. Vero ac libenter quidem. M. Animaduertebas. Igitur & si tum nemo erat admodū copiosus: uerū

Esthilus pythagoreus

Prometheus

Mulcibris

Adulance

Passio Promethei

Hic poete emendant et vituperant. Tusculanarum Questio

tamen uersus ab his admisceri orationi: ac multos quidem a Diony sio stoico. A. Probe dicis. M. Sed his quasi dictata nullo delectu: nulla elegantia. Philo & propriũ numerũ: & electa poemata: & loco adiungebat. Itaque postquam adamaui: hanc quasi senilem declamationem: studiose equidem utor nostris poetis. Sed sic ubi illi defecerunt. Verti enim multa de græcis: ne quo ornamento in hoc genere disputationis careret latina oratio. Sed uides ne poetæ quid mali afferant: lamentantes inducunt fortissimos uiros: Molliunt animos nostros: ita sunt deinde dulces: ut non legantur modo: sed etiam ediscantur. Sic ad malam domesticam disciplinam: uitamq; umbratilem: & delicatam cum accesserunt: etiam poetæ neruos omnis uirtutis elidunt. Recte igitur a platone ducuntur ex ea ciuitate quã finxit ille: cum mores optimos: & optimum reipublicæ statum exquireret. At uero nos docti scilicet a græcia: hæc & a pueritia legimus: & discimus. Hanc eruditionem liberalem & doctrinam putamus. Sed quid poetis irascimur: uirtutis magistri philosophi inuẽti sunt: qui summum malum dolorem dicerent. At tu adolescens: cum id tibi paulo ante dixisses uideri: rogatus a me etiam ne maius quam dedecus uerbo de sententia destitisti. Rogo hoc idem epicurũ maius dicet esse malum mediocrem dolorem: quam maximum dedecus. In ipso enim dedecore mali nihil esse: nisi sequantur dolores. Quis igitur epicurum sequitur dolor: cum hoc ipsum dicit summũ esse malum dolorem: quo dedecus maius a philosopho nullum expecto. Quare satis mihi dedisti: cum respondisti: maius tibi uideri malum dedecus quam dolorem. Hoc ipsum enim si tenebis: intelliges quam sit obsistendum dolori. Nec tam quærendum est dolor: malum ne sit: quam firmandus animus ad dolorem ferendum. Cõcludunt ratiunculis stoici: cur non sit malum: quasi de uerbo: non de re laboretur. Quid me decipis Zeno. Nam cum id quod mihi horribile uidetur: tu omnino malum esse negas: capior & scire cupio quomodo id quod ego miserrimum existimem: ne malum quidem sit. Nihil est inquit malum: nisi quod turpe aut uitiosum est. A. Ad ineptias redis. illud enim quod me angebat non eximis. Scio dolorẽ non esse nequitiam. desine id me docer. hoc doce: doleam: necne doleam nihil interesse. M. nunquam quicquam inquit ad beate qui

Poete adducunt mala

Poete eliidunt omnes neruos virtutis

Plato expellit poetas

Zeno

dem uiuendum: quod est in una uirtute positum: sed tamen est re/
iiciendum. Cur asperum est: contra naturam: difficile perpessu: tri
ste: durum. Hæc copia uerborum est: quod omnes uno uerbo ma/
lum appellamus: id tot modis posse dicere deffinis. Tu mihi nõ tol
lis dolorem: cum dicis asperum contra naturam uix quod ferri tole/
rarique possit: nec mentiris. Sed re succumbere non oportebat uer/
bis gloriantem: dum nihil bonum nisi quod honestum: nihil ma/
lum nisi quod turpe. Optare hoc quidem est: non docere. Illud &
melius: & uerius: omnia quæ natura aspernatur in malis esse: quæ
asciscat in bonis. hoc posito: & uerborum concertatione sublata tan
tum tamen excellet illud: quod recte amplexantur isti: quod hone/
stum: quod rectum: quod decorum appellamus: quod idem inter/
dum uirtutis nomine amplectimur: ut omĩa præterea quæ bona cor
poris & fortunæ putantur perexigua & perminuta uideãtur. nec ma
lum quidem ullum: nec si unum locum collata omnia sunt cum tur
pitudinis malo comparanda. Quare si ut in initio concessisti: turpi/
tudo peius est quã dolor. nihil est plane dolor. nam dum tibi turpe:
nec uiro dignum uidebitur gemere: eiulare: lamentari: frangi debili
tari: dolere: tum honestas tum dignitas tum decus aderit: tuq; in ea
intueberis te continebis. cedet profecto uirtuti dolor. & animi indu/
ctione languescet. Aut enim nulla uirtus est: aut contẽnendus ẽ do
lor omnis. Prudentiam ne uis esse: sine qua ne intelligi ulla uirtus
potest. Quid ergo ea patietur ne te quicquã facere nihil prospicien/
tem & laborantem. An temperantia sinet te immoderate facer̃ quic
quã. An coli iustitia poterit ab homine propter uim doloris enunti/
ante commissa prodente conscios multa officia relinquente. Quid
fortitudini comitibusq; eius magnitudini animi grauitati patiẽtiæ
rerum humanarum despicientiæ: quomodo respondebis: Afflictus
ne & iacens & lamentabili uoce deplorans audis. O uirum fortem.
Te uero ita affectum ne uirum quidem dixerit quisquam. Amitten
da igitur fortitudo est: aut sepeliendus dolor. q̃cquid. Scis igitur: si
quid de corinthiis tuis amiseris: posse habere te reliquam supellecti
lem saluam. Virtutẽ aũt si unã amiseris. & si amitti non põt uirtus.
sed si unã confessus fueris te nõ habere nullã esse te habituꝝ. nũ igit̃
fortẽ uiꝝ nũ magno aĩo nũ patientẽ nũ grauẽ nũ hũana contẽnentẽ

Non opote succũbe ubis gloriantẽ.

Prudẽtie sut giucte omẽs uirtutes. tex

23

Philoctetes

potes dicere? aut Philoctetam illum. A te enim malo discere. sed ille certe non fortis qui iacet in lectulo humido: qui eiulatu: quæstu: gemitu: fremitibus resonando: multum flebiles uoces refert. non ego dolorem: dolorem esse nego. Cur enim fortitudo desideraretur. sed eum opprimi dico patientia: si modo ē aliqua patientia: si nulla est: quid exornamus philosophiam: Aut quid eius nomine gloriosi sumus? Purgat dolor uel fodiat. sane si nudus es: da iugulum. sin tectus uulcaniis armis: id est fortitudine resiste. hæc enim te: nisi ita facies custos dignitatis relinquet & deseret. Cretum quidem leges: q̄s siue iupiter siue Minos sanxit de iouis quidem sentētia: ut poetæ ferunt: itemque Licurgi laboribus erudiunt iuuentutem: uenādo: currendo: esuriendo: sitiendo: algendo: æstuando. Spartæ uero pueri ad aram sic uerberibus accipiuntur: ut multus e uisceribus sanguis exeat. nonnūquam etiam ut cum ibi essem audiebam ad necem: quorum non modo nemo exclamauit unquam: sed ne ingemuit quidē. quid ergo? hoc pueri possunt: uiri non poterunt: & mos ualet: ratio non ualebit. interest aliquid inter laborem & dolorem. Sūt finitima omnino: sed tamen differunt aliquid. Labor ē functio quædam uel animi uel corporis grauioris operis & muneris. Dolor autem motus asper in corpore a sensibus alienus. Hæc duo græci illi: quorum copiosior est lingua: q̄ nr̄a uno nomine appellant. itaq; industrios homines illi studiosos: uel potius amantes doloris appellant: nos commodius laboriosos. aliud est enim laborare. aliud dolere. O uerborū inops interdum: quibus abundare te semper putas græcia. Aliud inquam est dolere: aliud laborare. Cum uarices secabantur. C. Mario dolebat. cum æstu magno agmen ducebat: laborabat. Est inter hæc tamen quædam similitudo. Consuetudo enim laborum perpessionem dolorum efficiet faciliorem. itaque illi: qui græciæ formam rerum publicarum dederunt: corpora iuuenum firmari labore uoluerunt. Quod spartiatæ etiam in fœminas transtulerunt: quæ cæteris in urbibus mollissimo cultu parietum umbris occuluntur. illi autem uoluerunt nihil horum simile esse apud Lacænas uirgines: quib; magis palestra: eurotas: sol: puluis: labor: militia in studio est quam fertilitas barbara. Ergo his laboriosis exercitationibus & dolor intercurrit. Nonnunquam impelluntur: feruntur: abiiciuntur: cadūt Et ipse labor: quasi callum quoddam obducit dolori. Militiam

De Exercitio iuuenum

Pueri spartorum

Consuetudo laborum dolorem facilitat.

Spartiate femine.

Lacene virgines.
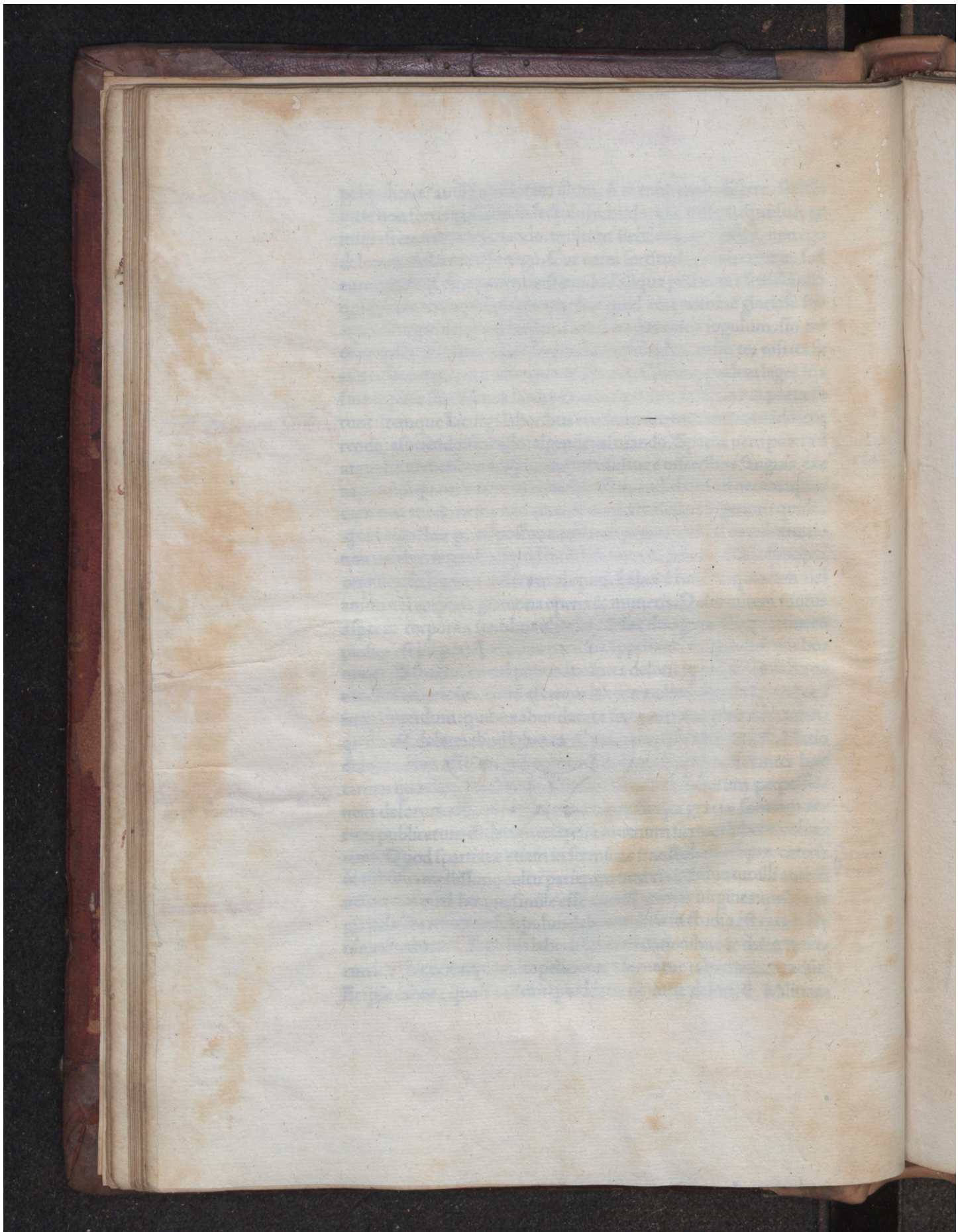
cuius munera duo maxima ſunt: mortis doloriſq; contēptio. Vtēdū
eſt igitur his: ſi uirtutis compotes: uel potius ſi uiri uolumus eſſe:
quomiā a uiris uirtus nomen eſt mutuata. Quæres fortaſſe quomō
& recte. talem. n. medicinā philoſophia profitetur. Venit Epicurus
homo minime malus uel potius uir optimus tantum monet quātū
intelligit. neglige inquit dolorem. Quis hoc dicit? idē qui dolorē ſū-
mum malum uix ſatis conſtanter. Audiamus ſi ſumus dolor eſt in-
quit breuem eſſe: neceſſe eſt. A. iterandum eadem mihi iſta. non. n.
intelligo quid ſummum dicas eē: quid breue. M. ſūmū quo nihil ſit
ſuperius breue quo nihil breuius. Contemno magnitudinē doloris.
a qua me b reuitas temporis uindicabit ante pene q̄ uenerit. Sed ſi ē
tantus dolor quantus philoctetæ bene plane & magnus quidem ui
detur. ſed tamen non ſumus. nihil enim dolet niſi pes. poſſunt ocu
li poteſt caput latera pulmones poſſunr oīa. Lōge igitur abeſt a ſū
mo dolore. Ergo inquit dolor diuturnus habet lætiticiæ pluſquam
moleſtiæ. nunc ego nō poſſū tantū hoīem nihil ſapere dicere ſed nos
ab eo derideri puto. Ego ſūmum dolorē ſūmum aūt dico ēt ſi decem
atomis eſt maior alius non continuo dico eē breuē. multoſq; poſſū
bonos uiros noīare qui cōplures annos doloribus podagræ cruciētur
maximis. ſed hō cautus nunquā terminat nec magnitudinis nec diu
turnitatis modū. ut ſciat quid ſummum dicat ī dolore quid breue ī
tēpore. omittamus igitur hunc nihil prorſus dicentem cogamuſq; cō
fiteri non eſſe ab eo doloris remedia quærenda qui dolorē malorum
oīum maximum dixerit q̄uis idem forticulum ſe in torminibus & ī
ſtranguria ſua præbeat aliunde igitur eſt quærēda medicina. & ma-
xime quidem ſiquid maxime conſentaneum ſit quærimus ab iis q-
bus quod honeſtum ſit ſūmū bonum quod turpe ſummū uidetur
malum. His tum præſentibus gemere & te iactare non audebis pro
fecto. loquetur enī eorꝝ uirtus ipſa tecū. Tu ne cū pueros lacedæmo
ne adoleſcentes olympiæ barbaros in arena uideris excipiētes grauiſ
ſimas plagas & ferentes ſilentio ſi te forte dolor aliquis pertulerit.
exclamabis ut mulier? non conſtanter et ſedate feres? fieri non po
teſt. Natura non patitur. Audio pueri ferunt gloria ducti. fe-
runt pudore alii. multi metu. & tamen ueremur ut hoc: quod
a tam multis et quod tot locis perferatur natura non patiatur.

25

Illa uero non modo patitur: uerũ etiã postulat. Nihil enim præstanti us habet: nihil quod magis expetat: quã honestatem: quã laudẽ: q̃ dignitatem: q̃ decus. hisce ego pluribus nominibus unã rem declara ri uolo: sed utar ut q̃ maxime significem pluribus. Volo aũt dicere il lud hoĩ longe optimũ eẽ: quod ipsũ sit optandũ per se a uirtute profe ctum: uel in ipsa uirtute si tum sua sponte laudabile: quod quidem citius dixerim solum: q̃ sũmũ bonum. Atq; ut hoc de honesto: sic de turpi contraria. nihil tam tetrum: nihil tã aspernandum: nihil hoĩe ĩ dignius. Quod si tibi ꝑsuasũ ẽ principio. n. dixi plus in dedecore ma li tibi uideri: quã in dolore reliquum ẽ: ut tute impes. Quãquã hoc nescio quomõ dicatur: quasi duo simus: ut alter ĩperet: alter pareat non inscite tamen dicitur. est enim animus in partes distributus du/ as: quarum altera rationis ẽ particeps: altera expers. Cũ igitur præ/ cipitur ut nobismetipsis impemus: hoc præcipitur: ut ratio coerceat temeritatẽ. In animis oĩum est fere natura molle quiddam demissũ humile: eneruatum quodãmodo & languidum: senile: sed aliud ni hil eẽ hoĩe d̃formius. Sed præsto ẽ domina oĩum & regĩa ratio: quæ cõnexa per se: & progressa longius fit perfecta uirtus. hæc ut ĩperet il li parti animi: quæ obedire debet. Id uidendũ ẽ uiro. Quodãmodo ĩ quies: uelut seruo dominus: uelut ĩperator militi: uelut parẽs filio: si turpissime se illa pars animi geret: q̃ dixi eẽ mollem: si se lamẽtis muliebriter lachrymisq; dedet: uinciatur: & cõstringatur amicoꝶ ꝓ pinquoꝶq; custodiis. sæpe. n. uidemus fractos pudore: qui ratione nulla uincerentur. Ergo hos q̃dem ut famulo uinclis: ac custodia ar ceamus. Qui aũt erũt firmiores: nec tamen robustissimi: hos admo nitu simili oportebit: ut bonos milites reuocatos dignitatem tueri. non nimis in niptris ille sapientissimus græciæ saucius lamentatur uel modice potius pedetentim inquit ite & sedato nisu: ne succussu arripiat maior dolor. Pacuuius hæc melius q̃ sophocles. apud illum enim ꝑ quã flebiliter Vlyxes lamentatur in uulnere: tamen huic le/ uiter gementi illi ipsi qui ferunt sauciũ ꝑsonæ grauitatem intuentes non dubitarũt dicere. Tu quoq; Vlyxes q̃q̃ grauiter cernimus ictũ: nimis es pene aĩo molli: qui consuetus in armis æuũ agere. Intelligit poeta prudens ferendi doloris cõsuetudinẽ eẽ nõ cõtẽnẽdã magistrã atq; ille nõ ĩmoderate magno in dolore. Retinete: tenete opprimite:

ulcus nudate. Heu miserum me excrucior. incipit labi: deinde illico desinit operite: abscedite: iā iā dimittite. Nam in attrectatu et quas/su sæuum amplificatis dolorem. uides ne ut obmutuerit nō sedatus corporis: sed castigatus animi dolor? Itaq; in extremis niptris alios quoq; obiurgat. isq; moriens conqueri fortunam aduersam nō lamē tari decet. Id uiri est officium. fletus muliebri īgenio additus. huius animi pars illa mollior rationi sic paruit: ut seuero imperatori miles prudens. In quo uiro erit perfecta sapientia: quem adhuc nos quidē uidemus neminem: sed philosophorum sententiis: qualis futurus sit: si modo aliquando fuerit: exponitur. Is igitur siue ea ratio: quæ erit in eo perfecta: atq; absoluta sic illi parti imperabit īferiori. ut iu stus parens probis filiis nutu quod uolet cōficiet: nullo labore: nulla molestia. eriget ipse se suscitabitur: instituet: armabit: ut tāq̄ hosti sic obsistat dolori. Quæ sunt ista arma? cōtētio: cōfirmatio: sermoq; intimus. Cum ipse secum: caue turpe quicq̄: languidum non uirile obuersentur speties honestæ aīo. Zeno proponatur Eleates: qui per pessus est oīa: potiusquā conscios delendæ tyrannidis indicaret. De Anasarcho democritio cogitetur: qui cum in manus Cyri nicocreōtis regis incidisset: nullum genus supplicii depræcatus est: neq; recusa/uit. Calanus indus indoctus: ac barbarus in radicibus caucasi natus sua uoluntate uiuus cōbustus ē. Nos si pes condoluit: si dēs: sed fac totū dolere corpus fere non possumus. opinio est. n. quædā effœmi/nata ac leuis: nec in dolore magis q̄ eadē in uoluptate q̄ cū liquæsci/mus fluimusq; mollicia: apis aculeū sine clamore ferre non possu mus. at uero. C. Marius rusticanus uir: sed plane uir: cū secaret: ut supra dixi: pricipio uetuit se alligari nec q̄sq̄ āte Mariū solutus dr̄ eē sectus. Cur ergo postea alii ualuit auctoritas. uides ne igit eē opinio nis nō na t̄æ malū? & tamē fuisse acrē morsū doloris idē Marius ostē dit. Crus. n. alterꝝ nō præbuit ita et tulit dolorē et uir: & ut hō maio rē ferre sine cā necessaria noluit. Totū igit ī eo ē: ut tibi īperes. Ostē di āt ꝙ eēt īpandi gēus. atq; hæc cogitatio qd patiētia qd fortitudine qd magnitudīe aī dignū sit: nō solū aīmū cōprimit: sed ipsū ēt dolo rem nescio quo pacto mitiorē facit. Vt enim fit in prælio ut igna rus miles ac timidus simul uident hostem: abiecto scuto fugiat quatum possit: ob eamque causam pereat nonnunquam etiā inte gro corpore cum ei qui steterit nihil tale euenerit sic qui doloris

26

speciem ferre non possunt: abiiciunt se: atq; ita afflicti & ex aīati ia/
cent. Qui autē restiterint: discedunt sæpissime superiores. Sunt. n.
quædam aī similitudines cum corpore: ut onera cōtētis corporibus
facilius feruntur: remissis opprimunt. Simillime animus intentiōe
sua pressum: depellit oēm ponderū: remissione autem sic urgetur:
ut se nequeat extollere. Et si uerum quærimus in omnibus officiis p
sequendis animi est adhibenda contentio. Ea est sola officii tanquā
custodia. sed hoc idem in dolore maxime est prouidendum: nequid
abiecte: nequid timide: neq d ignaue: nequid seruiliter muliebriter/
ue faciamus. imprimisq; refutetur: ac reiiciatur Philoctetis ille clāor
Ingemiscere nonnunq̄ uiro concessum est. idq; raro eiulatus ne mu
lieri quidem. Et hic nimirum est fletus: quem duocecim tabulæ in
funeribus adhiberi uetuerunt. Nec uero unquam nec ingemiscit q
dem uir fortis: ac sapiens nisi forte ut se intendat ad firmitatem ut in
stadio cursores exclamant q̄ maxime possunt. faciunt idem cū exer
centur athletæ. pugiles uero etiam cum feriunt aduersarium in ia
ctandis cestibus ingemiscunt non q, doleant aīo ne succumbant. sed
quia in profundenda uoce omne corpus intenditur uenitq; plaga ue
hementior. Quid qui uolunt exclamare maius nū satis habent late
ra fauces linguam intendere atq; omnibus ungulis ut dicitur conten
tioni uocis asseruiunt. Genu mehercule. M. Antonium uidi cum cō
tente ipse pro se lege uaria diceret terram tāgere. Vt enim balistæ la
pidum & reliqua tormenta telorum eo grauiores emissiones habent
quo sunt contenta atq; adducta uehemētius: sic uox sic cursus sic pla
ga hoc grauior quo est missa contentius. Cuius contentionis cum tā
ta uis sit si gemitus i dolore ad confirmandum animum ualebit ute
mur. sin erit ille gemitus lamentabilis si imbecillus si abiectus si fle
bilis ei qui se dederit uix eum uirū dixerim. Qui quidem gemitus
si leuationis aliquid afferret tamen uideremus quid eēt fortis et aīo
si uiri. Cum uero nihil imminuatur doloris cur frustra turpes eē uo
lumus. quid est enim fletu muliebri uiro turpius? atq; hoc præceptū
quod de dolore datur patet latius. Omnibus enim rebus non solum
dolori simili contentione animi resistendum est. ira exardescit libido
excitatur in eandem arcem confugiendum est. eadem sunt arma su
menda. sed quoniam de dolore loquimur illa omittamus. Ad feren
dum igitur dolorem placide & sedate plurimum proficit toto pecto

re ut dicitur cogitare: q̄ id honestum sit. sumus enim natura: ut ān-
te dixi dicendum est enim sepius studiosissimi appetentissimiq; ho-
nestatis. cuius si quasi lumen aliquod aspexerimus: nihil est quod
ut eo potiamur nō parati simus et ferre et perpeti. ex hoc cursu atq;
impetu animorum ad ueram laudem atq; honestatem: illa pericula
adeuntur in prælis. Non sentiunt uiri fortes in acie uulnera uel si sē
tiunt se mori malunt: quam tantūmō de dignitatis gradu dimoue-
ri. Fulgentes gladios hostium uidebant Decii: cum in aciem eorum
irruebant. His leuabat omnem uulnerum metum nobilitas mortis
et gloria. Nū tū ingemuisse Epaminundā putas cū una cum sanguīe
uitam effluere sentiret? Imperātē enī patriā lacedæmoniis relinque-
bat: quā acceperat seruientem. Hæc sunt solacia: hæc fomenta sum-
morū dolorum. Dices quid in pace? quid domi? quid in lectulo? Ad
philosophos me reuocas: qui in aciem non sæpe prodeūt. E quibus
homo sane leuis Heracleontes Dionysius cū a Zenone fortis esse di
dicisset: a dolore deductus ē. Nam cū ex renibus laboraret: ipso ī eiu
latu clamitabat falsa eē illa: quæ antea de dolore sensisset ipse. Quē
dū Cleanthes condiscipulus rogaret. quænam ratio eū de sententia
deduxisset respondit. quia cum tantum operæ philosophiæ dedissē.
dolorē tamen ferre nō possē satis eēt argumenti malū eē dolorē. plu
rimos aūt annos in philosophia consūpsi nec ferre possum malū est
igitur dolor. Tū Cleanthē cū pede terrā pcussisset: uersum ex epigo
nis ferunt dixisse. Audis ne hæc Amphiaræ sub terram abdite. Zeno
nem significabat a quo illum degenerare dolebat. At non noster pos
sidonius quē et sæpe ipse uidi: et id dicam quod solebat narrare Pō-
peius se cum rhodum uenisset decedens ex syria audire uoluisse Pos
sidoniū: sed cū audiret eum grauiter eē ægq; quod uehementer eius
artus laborarent uoluisse tamen nobilissimum philosophum uisere
quē ut uidisset et salutauisset: honorificisq; uerbis prosecutus esset
molesteq; se dixisset ferre quod eum non posset audire. At ille tu ue
ro inquit potes: ne cōmittam ut dolor corporis efficiat: ut frustra tan
tus uir ad me uenerit. Itaq; narrabat eum grauiter et copiose de hoc
ipso nihil eē bonum nisi quod honestum eēt cubantem disputasse.
Cumq; quasi faces ei doloris admouerentur: sæpe dixisse: nihil agis
dolor q̄uis sis molestus. nunq̄ te esse confitebor malum. Oinoq; oēs
clari & nobilitati labores contēnendo fiunt etiam tolerabiles. Vide

e

mus ne apud quos eorum ludorum qui gymnici nominantur: ma/
gnus honos sit: nullum ab his qui in id certamen descendant: deuita
ri dolorem. Apud quos autem uenandi et equitandi laus uiget: qui
hanc gloriam petessunt: nullum fugiunt doloré. quid de nostris am
bitionibus quid đ cupiditate honorum loquar. quæ flãma ẽ p quam
non cucurrerint hi: qui hæc olim pũctis singulis colligebant. Itaq; sẽ
per Africanus socraticum Xenophontem ĩ manibus habebat: cuius
in primis laudabat illud quod diceret: eosdem labores nõ esse æque
grauis imperatori et militi: ꝙ ipse honos laborem leuiorem faceret ĩ
peratoriũ: sed tamen hcc euenit ut in uulgus ĩsipiẽtiũ opinio ualeat
honestatis: cum ipsam uidere non possint. Itaq; fama et multitudi/
nis iudicio mouentur: ut id honestũ putẽt quod a plerisq; laudetur.
Te aũt si ĩ oculis sis multitudĩs tamẽ eius iudicio stare nolim. nec ꝙ
illa putet: idem te putare pulcherrimũ. Tuo tibi iudicio ẽ utẽdũ. Ti
bi si recta probanti placebis tũc non modo tu te uiceris: ꝙ paulo an
te præcipiebam: sed oẽs & oĩa. Hoc igitur tibi propone amplitudinẽ
animi & quasi quandam exaggeratiõem quam altissimã aĩ qui ma
xime eminet: in contẽnendis: & despiciendis doloribus unam esse oĩ
um rem pulcherrimã: eoq; pulchriorem: si uacet populo: neq; plau/
sum captans se tantum ipsa delectet. Quinetiam mihi quidem lau
dabiliora uidentur oĩa: quæ sine uendicatione: & sine populo teste fi
unt: non quo fugiendum sit omnia enim benefacta in luce se colloca
ri uolunt. Sed tamen nullum theatrum uirtuti conscientia maius ẽ
Atq; in primis meditemur illud: ut hæc pacientia doloris quam sæ/
pe animi intentione dixi esse firmandam: in omni genere se æquabi
lem præbeat: sæpe enĩ multi: qui aut propter uictoriæ cupiditatem
aut propter gloriæ amorem: aut etiam ut ius suũ & libertatem tene/
rent: uulnera exceperunt fortiter & tulerunt. Idem omissa contentio/
ne dolorem morbi ferre non possunt: neq; enim illum: quem facile
tulerant: ratiõe aut sapiẽtia tulerãt: sed studio potius et gloria. Itaq;
barbari quidã et ĩmanes ferro decertare acerrime possunt: ægrotare
uiriliter non queunt. Græci aũt homines non satis aĩosi: sed pruden
tes: ut est captus homĩum: satis hostem aspicere non possũt. et iidẽ
morbos toleranter atq; hũane ferũt. At cibri & celtiberi ĩ præliis exul
tãt lamẽtãtur in morbo. Nihil. n. põt eẽ æquabile: ꝙ nõ a certa rõne

proficiſcatur. Sed cum uideas eos qui aut ſtudio: aut opinione ducã tur: in eo perſequendo atq; adipiſcendo dolore non frãgi: debeas exiſtimare aut nõ eſſe malum dolorẽ: aut ẽt ſi quicquid aſperum: alienumq; a natura ſit: id appellari placeat malum. Tantulum tamẽ eẽ ut a uirtute ita obruatur: ut nuſq̃ appareat. Quæ meditare quæſo dies & noctes. Latius enim manabit hæc ratio: & aliquando maiorẽ locũ: q̃ de uno dolore occupabit. Nã ſi oĩa fugiendæ turpitudinis adipiſcẽdæq; honeſtatis cã faciemus: non modo ſtimulos doloris: ſed ẽt fulmina fortunæ contemnamus licebit: præſertim cũ paratum ſit illud ex heſterna diſputatiõe profugium. Vt enim ſicui nauigãti quẽ prædones inſequantur: deus quis dixerit. Eiice te de naui: præſto eſt qui excipiat: uel delphinus: ut Arionem methynæum: uel equi Pelopis illi: uel neptũni: qui per undas currus ſuſpenſos rapuiſſe dicunt: excipiẽt te: & quo uellis pferent omnem omittas timorẽ. Sic urgẽtibus aſpis & odioſis doloribus: ſi tãti nõ ſint: quo ut ferẽdi ſit ſit cõfugiẽdũ tu uides. Hæc fere hoc tẽpore putaui eſſe dicẽda. Sed tu fortaſſe in ſẽtẽtia pmanes. A. Minime uero: neq; biduo duarũ terũ: quas maxime timebã: ſpo liberatũ metu. M. Cras ergo ad clepſydrã: ſic enim duximus. ſed tibi hoc uideo non poſſe deberi. A. ita prorſus. Et illud quidẽ ante meridiem. Hoc eodem tempore. M. ſic faciemus: tuiſq; optimis obſequemur ſtudiis.

Marci Tullii Ciceronis tuſculanarum quæſtionũ liber tertius.

QVidnam ẽẽ Brute cauſæ putẽ: cur cũ conſtemus ex aĩo & corpore: corporis curãdi tuẽdiq; cã quæſita ſit ars eius atq; utilitas deorũ ĩmortaliũ ĩuentioni conſecrata: animi autẽ medicina: nec tã deſiderata ſit: antẽq̃ inuenta: nec tã culta poſteaq̃ cognita eſt: nec tã multis grata & pbata: pluribus ẽt ſuſpecta & ĩuiſa. An q corporis grauitatem & dolorem animo iudicamus: aĩmi morbum corpore non ſentimus. Ita fit ut animus de ſe ipſe tum iudicet: cum id ipſum quod iudicatur ægrotet. Quod ſi tales nos natura genuiſſet: ut eam ipſã intueri: & perſpicere: eadẽq; optima duce curſum uite conficere poſſemus haud erat ſane: quod

quisquam rationem ac doctrinã requireret: cũ natura sufficeret: nũc puulos nobis dedit igniculos: quos celeriter malis moribus opinionibusq; deprauatis sic extĩguimus: ut nusq̃ nature lumẽ appareat. Sũt enim ingeniis nostris semina innata uirtutum: quæ si adolescere liceret: ipsa nos ad beatã uitam natura perduceret. nũc autẽ simul atq; editi in lucem & suscepti sumus: in omni continuo prauitate & in sũma opinionum peruersitate uersamur: ut pene cum lacte nutricis errorem suxisse uideamur. cum uero parentibus redditi: deinde magistris traditi sumus tum ita uariis imbuimur erroribus ut uanitati ueritas: et opinioni confirmata natura ipsa cedat. Accedunt ẽt poetæ qui cum magnã speciem doctrinæ: sapientiæq; præ se tulerĩt: audiuntur: leguntur: ediscuntur: et inhærescunt penitus in mentibus. Cum uero accedit eodem quasi maximus quidem magister populus atq; omnis undiq; ad uitia consentiens multitudo: tum plane inficimur opinionum prauitate: a naturaq; desciscimus: ut nobis optimam naturam inuidisse uideantur qui nihil melius homini: nihil magis expetendum: nihil præstantius honoribus imperiis: populari gloria iudicauerunt. ad quam fertur optimus quisq;: uerãq; illã honestatem expetens: quam una natura maxime inquirit: in summa ĩanitate uersatur consectaturq; nullam eminentem effigiem uirtutis sed adumbratã imaginem gloriæ. Est enĩ gloria solida quædã res et expressa nõ adũbrata. Ea est consentiens laus bonorum incorrupta uox bene iudicantium de excellente uirtute: ea uirtuti resonat: tanq̃ imago. Quæ quia recte factorum plærũque comes est: non est a bonis uiris repudianda. Illa autem quæ se eius imitatricem esse uult: temeraria atq; incõsiderata & plærũq; peccatorũ uitiorũq; laudatrix fama popularis: simulatione honestatis: formã eius pulchritudinẽq; corrũpit. qua cæcitate homines cũ quædã præclara ẽt cuperent: eaq; nescirent nec ubi: ne qualia essent: funditus alii euerterunt suas ciuitates: alii ipsi occiderunt. Atq; hi quidem optima petentes: non tam uoluntate: q̃ cursus errore falluntur. Quid q pecuniæ cupiditate: q uoluptatum libidine feruntur: quorũq; ita perturbãtur animi ut nõ multum absint ab insania: quod insipientibus cõtingit omnibus his nulla ne ẽ adhibenda curatio? Vtrum quod minus noceãt aĩ ægrotationes q̃ corporis? an q corpora curari possint: animorũ nulla medicia

sit? At & morbi perniciosiores pluresq; sunt animi q̃ corporis. hi eni ipsi odiosi sunt: quod ad animũ pertinent: eũq; solicitant. Animusq; æger ut ait Eennius semper erat neq; pati neq; perpeti pôt. cupere nũ quã desinit. Quibus duobus morbis ut omittam alios ægritudine & cupiditate. qui tandem possunt in corpore esse grauiores? Qui uero probari potest: ut sibi mederi animus non possit cum & ipsam medi cinam corporis animus inuenerit? Cumq; ad corporum sanationem multum ipsa corpora & natura ualeat nec omnes qui se curari passi sunt continuo etiam conualescant. Animi autem qui se sanari uolu erunt: præceptisq; sapientium paruerint sine ulla dubitatione sanen tur. Est profecto medicina philosophia: cuius auxilium non ut i cor poris morbis petendum ẽ foris omnibusq; opibus uiribusq;: ut nos met ipsi nobis mederi possimus: elaborandũ est. Quãq̃ de uniuer sa philosophia quantopere & expetenda & colenda eẽt satis ut arbi tror dictum est in Hortensio. De maximis autem rebus nihil fere ĩ termisimus postea nec disputare nec scribere. his autem libris expo sita sunt ea quæ a nobis cũ familiaribus nostris in tusculano erant di sputata. Sed quoniam duobus superioribus dẽ morte & de dolore di ctũ est. Tertius dies disputationis hoc tertium uolumen efficiet. Vt enim in academiam nostram descẽdimus inclinato iam in postmeri dianum tempus die poposci eoꝝ aliquem: qui aderant: causã disse rendi. tum res acta sic est. A. Videtur mihi cadere ĩ sapientem ægri tudo. M. Nũ reliquæ quoq; perturbationes animi: formidines: libidi nes: iracundiæ? Hæc enim fere sũt eiusmodi: quæ græci παθη appel lant: ego poteram morbos: & id uerbum esset e uerbo: sed in consu etudinem nostram non caderet. nã misereri: inuidere: gestire: lætari hæc omnia morbos græci appellant: motus animi rationi non obtẽ perantes. nos autẽ hos eosdẽ motus concitati animi recte ut opinor perturbationes dixerimus: morbos autem nõ satis usitate: nisi quid aliud tibi uidetur. A. mihi uero isto modo. M. hæc ne igitur cadere in sapientẽ putas? A. prorsus existimo. M. ne ista gloriosa sapientia non magno æstimanda est: siquidem non multum differt ab ĩsania A. Quid? tibi oĩs ne animi cõmotio uidetur insania? M. Non mihi quidẽ soli: sed id quod admirari sæpe soleo: maioribus quoq; nostris hoc ita uisũ intelligo: multis sæculis ante Socratẽ a quo hæc oĩs: quæ ẽ de uita de moribus philosophia manauit. A. quonã tandẽ modo?

M. quia nomen insaniæ significat mẽtis ægrotationũ & morbũ isani taté & ægritudinẽ animi quã appellarunt insaniam. Oẽs autem p turbationes animi morbos philosophi appellant. negantq; stultum quenq̃ his morbis uacare qui autem in morbo sunt sani non sunt. & omnium insipientium animi in morbo sunt. Omnes insipientes igi tur insaniunt. Sanitatem enim animorum positam in tranquillitate quadam constantiaq; censebant: his rebus mentem uacuam appel larunt insaniam: propterea q in perturbato aĩo sicut in corpore sani tas esse non possit. Nec minus illud acute quod animi affectionem limine mentis carentem nominauerunt amentiam: eãdemq; demẽ tiam ex quo intelligendum est eos qui hæc rebus noĩa posuerũt: sen sisse hoc idem quod a Socrate acceptum stoici diligenter retinuerũt omnes insipientes esse non sanos. qui enim animus est ĩ aliquo mor bo: morbos autem hos perturbatos motus: ut modo dixi philosophi appellant non magis est sanus: q̃ id corpus quod in morbo est. Ita fit ut sapientia sanitas sit animi: insipientia autem quasi insanitas quæ dã quæ est insania: eademq; dementia. multoq; melius hæc notata sunt uerbis latinis: q̃ græcis: quod aliis quoq; multis locis reperitur. Sed id alias nunc quod instat. Totum igitur id quod quærimus: quid & quale sit: uerbi uis ipsa declarat. eos enim sanos intelligi ne cesse est quorum mens motu quasi morbo perturbata nullo sit: qui contra affecti sunt: hos insanos apellari necesse est. Itaque nihil me lius: q̃ quod est in cõsuetudine sermonis latini cum exisse e potesta te dicimus: eos qui effrenati feruntur aut libidine: aut iracundia. q̃q̃ ipsa iracundia libidinis est pars. Sic enim diffinitur iracũdia: ulciscẽ di libido. Qui igitur exisse ex potestate dicuntur: iccirco dicuntur: qa non sint ĩ potestate mentis cui regnuum totius animi a natura tribu tum est. græci autem μανιαν unde appellant non facile dixeri. Eã tamen irsam distinguimus nos melius: q̃ illi hanc enim insaniam quæ iuncta stultitiæ patet latius: a furore disiungimus. græci uolunt illi quidem: sed parum ualent uerbo: quem nos furorem melancholi am ipsi uocant. quasi uero atrabili solum mens ac non sæpe uel iracũ dia grauiore: uel timore: uel dolore moueatur. Quo genere Athamã tẽ: Alcmeonẽ: Aiacẽ: Orestem furerẽ dicimus. Qui ita sit affectus: eũ dominũ esse rerum suarum uetant. xii. tabulæ. Itaq; non est scriptũ

si insanus: sed si furiosus esse incipit. Stultitiam enim censuerunt in constantiam: id est sanitate uacantem: posse tamen tueri mediocritatem officiorum: & uitæ communem cultum: atq; usitatum furorem autem esse rati sũt mentis ad omnia cæcitatem. quod cum maius esse uideatur: q̃ insania: tamen eiusmodi est: ut furor in sapientem cadere possit: non possit in sania. Sed hæc alia quæstio ē. nos ad propositum reuertamur. Cadere opinor in sapientem ægritudinē tibi dixisti uideri. A. Ego uero ita existimo. M. Humanũ id quidem quod ita existimas non enim silice nati sumus: sed est naturale ĩ animis tenerum quiddam atq; molle: quod ægritudine quasi tempestate quatiatur. Hæc absurde Crantor ille: qui in nostra academia uel ĩ primis fuit nobilis. Minime inquit assentior his qui istam nescio q̃ ĩ indolentiam magnopere laudant: quæ nec potest ulla esse nec debet nec ægroto etiã nisi iis qui ferat sensus absit: siue secetur quid: siue auelatur a corpore. nam istuc nihil dolere: non sine magna mercede contingit immanitatis in animo: stuporis in corpore. Sed uideamus ne hæc oratio sit hominnm assentantium nostræ imbecillitati & ĩdulgentium mollitudini. Nos autem non solum audeamus ramos amputare miseriarum. sed omnes radicum fibras euellere: tamẽ aliq̃d relinquetur fortasse: ita sunt stirpes stultitiæ altæ: sed relinquitur id solum: quod est necessarium. Illud quidem sic habeto: nisi sanatus animus sit: quod sine philosophia fieri non potest: finem miseriarũ nullum fore. quamobrem quando cœpimus: tradamus nos ei curãdos: sanabimur si uolemus. Et progrediar quidem longius. Non. n. de ægritudine solum: quãquam id quidem primum: sed dˀ omni animi ut ego posui perturbatione & morbo ut græci uolunt: explicabo. Et primo si placet stoicorum more agamus: qui breuiter astringere solent argumenta: deinde nostro instituto uagabimur. qui fortis est idem fidens quoniam confidẽs mala consuetudine loquendi in uitio põitur: ductũ ṽbũ a cõfidendo ꝙ laudis ẽ: q aũt est fidẽs: his ꝓfecto non extimescit. discrepat. n. a timẽdo confidere: atq; in quẽ cadit ægritudo in eundẽ timor. quarũ enim rerũ præsentia sumus in ægritudine: easdẽ impendẽtes: & uenientes timemus. Ita fit ut formidini ægritudo repugnet. Verisimile ẽ igitur in quẽ cadit ægritudo: ĩ eũdẽ cadere timorẽ: & infractionem quandã aĩ et demissionẽ. quæ ĩ quẽ

30

cadunt: in eundem cadit ut seruiat: ut uictũ se quãdocũq; esse fatea tur. Quæ qui recipit: recipiat idem necesse ẽ: timiditatem & ignaui am. non cadunt autem hæc in uirum fortem: igitur ne ægritudo qui dem. Ac nemo sapiens: nisi fortis nõ cadet ergo in sapientem ægritu do. Præterea necesse ẽ qui fortis sit: eundẽ eẽ magni animi: q magni animi sit: inuictũ qui inuictus sit: eũ humanas res despicere: atq; in fra se positas arbitrari. despicere autem nemo potest eas res: propter quas ægritudine affici potest: nisi fortis ex quo efficitur: fortem uir; ægritudine nunquã affici: omnes autem sapientes fortes. Non cadit igitur ĩ sapientũ ægritudo. Et quẽadmodũ oculus cõturbatus nõ ẽ ꝓ be affectus ad suũ munus fungẽdũ: & reliquæ partes totũue corpus cum statu ẽ motũ: officio suo & muneri deest: sic conturbatus aĩus non est aptus ad exequendũ munus suũ. Munus autẽ animi ẽ ratio ne bene uti. Et sapientis animus ita semper affectus ẽ: ut ratiõe opti me utatur. Nũq̃ est igitur perturbatus. At ægritudo perturbatio est animi. semper igitur ea sapiens uacabit. Viri simile etiam illud est q sit tẽperans: quẽ græci σωφρονα appellãt: eãq; uirtutẽ σωφροσυνην uocant: quam soleo equidem tum temperantiam tũ moderatiõem appellare nonnũq̃ etiam modestiam. Sed haud scio an recte ea uir/ tus frugalitas appellari possit: Quod angustius apd' græcos ualet: q frugi homines χρησιμους appellãt: id est tãtũmodo utiles. At illd ẽ latius: omnis enim abstinentia: omnis ĩnocentia quæ apud græcos usitatũ nomẽ nullum habet: sed habere potest αβλαβειαν. Nã ẽ in nocẽtia affectio talis animi: quæ noceat nemini. reliquas ẽt uirtutes frugalitas continet. quæ nisi tãta esset: & si iis angustiis quibus plæ riq; putant: teneretur: nunquã esset. L. Pisonis cognomen tantope/ re laudatum. Sed quia nec qui propter metum præsidium relinquit quod ẽ ignauiæ nec qui propter auaritiam clam depositum non red didit: quod est iniustitiæ nec qui propter temeritatem male rem ges sit: quod est stultitie: frugi appellari solet: eo tres uirtutes fortitudi/ nem: iniustitiam: prudentiam: frugalitas est cõplexa. & si hoc qui/ dem commune ẽ uirtutum omnes enim inter se nexæ: & iugatæ sũt: reliqua igitur & quarta uirtus ut sit ipsa frugalitas necesse est. eius enim uidetur esse proprium motus animi appetentis regere & se dare: semperque aduersantem libidini moderatam in omni re

seruare constantiam. cui contrariũ uitium nequitia dicitur. Frugalitas ut opinor a fruge: qua nihil melius e terra oritur. Nequitia ab eo si hoc erit fortasse durius sed tẽtemus & lusisse putemur si nil sit ab eo: quod nequicq̃ ẽ in tali homine: ex quo nihil idẽ dicitur. Qui sit frugi igitur uel si magnis moderatus: & tẽperans eum necesse est eẽ constantẽ: qui aũt constans quietum qui quietus perturbatiõe oĩ uacuum: ergo etiã ægritudine: & sunt illa sapientis aberit igitur a sapiente ægritudo. Itaq; non inscite Heracleontes Dionysius: ad ea disputat: quæ apud Homer Achilles quæritur: hoc ut opinor mõ.

Corq; meum penitus turgescit tristibus iris.

Cum decore atq; omni me orbatum laude recordor.

Num manus affecta recte ẽ: cum in tumore est? aut num quippiam membrum tumidum ac turgidum non uitiose se habet? sic igitur inflatus & tumens animus in uitio est. Sapientis autem animus semp uacat uitio: nunquã turgescit: nunquã tumet. At iratus animus eiusmodi est. Nũq̃ igitur sapiens irascitur. Nam si irascitur etiã concupiscit. proprium est enim irati cupere: a quo læsus uideatur: ei q̃ maximum dolorem inurere. qui autem id concupierit: eũ necesse est: si id consecutus sit: magnopere lætari. Ex quo fit ut alieno malo gaudeat. quod quoniam non cadit ĩ sapientẽ ne ut irascatur quidem cadit si autẽ caderet in sapientẽ ægritudo: caderet etiã iracũdia. qua quoniã uacat: ægritudine ẽt uacabit. Etenĩ si sapiens in ægritudinẽ cadere posset: posset ẽt in misericordiam: posset in inuidentiam. nõ dixi in inuidiã: quæ tũ est: cum inuidetur. Ab inuidendo autem inuidentia recte dici potest: ut effugiamus ambiguũ nomen inuidiæ: quod uerbum ductũ est a nimis intuendo fortunam alterius: ut est ĩ Menalippo: Florem quisnã liberum inuidit meum male latine uidet. Sed præclare. Actius: ut enim uidere: sic ĩuidere florem rectius: quã flori dicitur. nos consuetudine prohibemur poeta ius suũ tẽuit: & dixit audacius. Cadit igitur in eundẽ et ĩuidere et misereri. Nã q dolet rebus alicuius aduersis: idẽ alicuius ẽt secũdis dolet: ut Theophrastus ĩteritũ deplorãs Calisthenis sodalis sui: rebus Alexandri pspis ãgitur. Itaq; dicit Calistenẽ incidisse ĩ hominẽ sũma potẽtia: sũmaq; fortũa: sed ignarũ quẽadmodũ rebus secũdis: uti cõueiret. Atq quẽadmodũ misericordia ægritudo ẽ: ex alterius rb; aduersis sic ĩuidẽtia

ægritudo est ex alterius rebus secundis. in quē igitur cadit misereri: in eundem ēt inuidere. Nō cadit aūt inuidere ī sapientē: ergo ne miseri quidē. quod si hoc ferre sapiens soleret: misereri ēt soleret. abest ergo a sapiente ægritudo. hæc sic dicuntur a stoicis cōcluduntur qꝫ cōtortius: sed latius aliquando dicenda sunt & diffusius. Sententiis tamen utendū est eorū potissimū qui maxime forti et: ut ita dicam uirili utuntur ratione: atqꝫ sententia. Nā peripatetici familiares nostri quibus nihil est uberius: nihil eruditius: nihil grauius: mediocritatē uel perturbationum: uel morborum animi mihi non sane probant. Omne enim malum etiam mediocre magnum ē. Nos autem id agimus: ut id in sapiente nullum sit omnino. Nā ut corpus etiam si mediocriter ægrū est sanum non est: sic si in animo est ista mediocritas caret sanitate. itaqꝫ præclare nostri: ut alia multa molestiam: sollicitudinem: angorem propter similitudinem corporum ægrorum ægritudinem nominauerunt. hoc propemodum uerbo græci omnē animi perturbationem appellant. Vocant enim   : id est morbum quicūqꝫ est motus in animo turbidus: nos melius: ægris enim corporibus simillima est animi ægritudo. At non similis ægrotationis. Est libido non moderata lætitia: quæ est uoluptas animi elata: & gestiēs ipse enim metus nō est morbi admodum similis: quāqꝫ ægritudini ē finitimus: sed ꝓprie ut ægrotatio in corpe: sic ægritudo in aīo nomē habet nō seiuctū a dolore. Doloris igitur huius origo nobis explicanda ē: id ē cā efficiens ægritudinem in aīo: tanquā ægrotationem ī corpore. Nam ut medici causa morbi inuenta: curationem esse inuentā putant: sic nos causa ægritudinis reperta: medendi facultatem reperiemus. Est igitur causa omnis in opinione: nec uero ægritudinis solum: sed etiam reliquarum omnium perturbationum: quæ sūt genere quattuor: partibus plures. nam cum omnis perturbatio sit animi motus: uel rationis expers: uel rationem aspernans: uel rationi non obediens: isque motus: aut boni aut mali opinione citetur: bifariam quattuor perturbationes æqualiter distributæ sunt. nam duæ sunt ex opinione boni quarum altera uoluptas gestiens id est præter modum elata lætitia opinione præsentis magni alicuius boni. Altera cupiditas quæ recte uel libido dici potest quæ ē īmoderata appetitio opinati magni boni rationi non obtemperans:

quæ uel cupiditas recte uel cupido dici potest. Ergo hæc duo genera
uoluptas gestiens: & libido bonorum opinione turbantur: ut duo re
liqua metus et ægritudo malorum. nam & metus opinio magni ma
li īpēdentis: & ægritudo est opinio magni mali præsentis: & quidē
recens opinio talis mali: ut in eo rectum uideatur esse angi. id autem
est ut is qui doleat: oportere opinetur se dolere. His autem perturba
tionibus quas in uita hominum stultitia: quasi quasdam immittit
furias: atq; incitat omnibus uiribus atq; opibus repugnandum est:
si uolumus hoc quod datum est uitæ: tranquille placideq; traducere
sed cætera alias nunc ægritudinem si possumus depellamus. Id. n.
sit propositum: quando quidem eam tu uideri tibi in sapientem ca
dere dixisti quod ego nullo modo existimo. Thetra enim res est mi
sera detestabilis: omni contentione uellis ut ita dicam remisq; fugiē
da. qualis enim tibi ille uidetur Tantalo prognatus Pelope natus: q
quondam a socero Oenomao rege Hippodamiam raptis nactus est
nuptiis Iouis iste quidem pronepos: tam ne ergo abiectus tanq; fra
ctus? Nolite inquit hospites adire ad me ilico istic ne contagio mea
bonis: umbra ue obsit tanta uis sceleris in corpore hæret. Tu te thye
sta damnabis orbabisq; luce. propter uim sceleris alieni? Quid illum
filium solis: nonne patris ipsius luce indignum putas? refulgere ocu
li corpus inaciē extabuit. lachrymæ peredere humorem exanguis ge
nas situ nidoris. barba pedore horrida atq; intonsa infuscat pectus
illuuie scabrum. Hæc mala o stultissime Oeta ipse tibi addidisti nō
erant in his: quæ tibi casus inuexerat. et quidem īueterato malo: cū
tumor animi resedisset. Est autem ægritudo ut docebo in opinione
mali recentis: sed mœres uidelicet regni desiderio: non filiæ. Illam
enim oderas & iure fortasse: regno enim non æquo animo carebas.
Est autem impudens luctus mœrore se conficientis: quod impera
re non liceat liberis. Dionysius quidem tyrannus syracusis expulsus
corinthi pueros docebat usq; eo imperio carere non poterat. Tarqui
no uero quid impudentius qui cum bellum gereret cum his qui
eius non tulerant superbiam: his cum restitui ī regnū nec ueientium
nec latinorum armis potuisset: cumas se contulisse dicitur: inq; ea ur
be senio & ægritudine fuisse confectus. Hoc tu igitur censes sapienti
posse accidere: ut ægritudine opprimatur. id ē miseria? Nā cū oīs p
turbatio miseria est: tū carnificina est ægritudo. Hēt ardorem libido

32

leuitatem leticia gestiens humilitatem metus sed ægritudo quædam maiora: tabem cruciatum afflictionem fœditatem lacerat exest ani/mum planeq; cõficit: hãc nisi exuimus sic: ut abiiciamus miseria ca/rere non possumus. At hoc quidem perspicuum est tum ægritudinẽ existere cum quid ita uisum sit ut magnum quoddam malum adeẽ & urgere uideatur. Epicuro autem placet opinionem mali ægritudi nem esse natura ut quicunq; intueatur i aliquod maius malum si id sibi accidisse opinetur: sit continuo in ægritudine. Cyrenaici non om ni malo ægritudinem fieri censent: sed insperato nec opinato malo: ẽ id quidem non mediocre ad ægritudinem augendam. Videntur. n. omnia repentina grauiora. ex hoc & illa iure laudantur. ego cum ge/nui: tum moriturum sciui: & ei rei sustuli. Præterea ad troiam cum misi ob defendendam græciam: sciebam me in mortiferum bellum non i epulas mittere. hæc igitur præmeditatio futurorum malorum lenit eorum aduentum: quæ uenientia longe ante uideris. itaq; apud euripidem a Theseo dicta laudantur. Licet enim ut sæpe fecimus in latinum illa conuertere. nam qui hæc audita a docto meminissem ui ro: futuras metum commentabar miserias: aut mortem acerbã: aut exilii mœstam fugam: aut semper aliquam molem meditabar mali ut siqua inuecta diritas casu foret: ne me imparatum cura laceraret repens. quod autem Theseus a docto se audisse dicit: id de se ipso lo quitur Euripides. Fuerat enim adiutor Anaxagoræ quem ferunt nũ ciata morte filii dixisse. Sciebam me genuisse mortalem. Quæ uox declarat his esse hæc acerba a quibus non fuerint cogitata. Ergo id q dem non ẽ dubium: quin omnia: quæ mala putentur: sint im proui/sa grauiora. Itaq; quãq̃ non hæc una res efficit maximam ægritudi/nem: tamen quoniam multum potest prouisio animi & præparatio ad minuendum dolorem sint semper omnia homini humana medi cata. & nimirum hæc ẽ illa præstans & diuina sapiẽtia: et perceptas penitus et pertractatas humanas res habere nihil admirari cum acci derit: nihil anteq̃ euenerit: non euenire posse arbitrari. Quamobrẽ omnes cum secundæ res sũt: tum maxime meditari secum oportet: quo pacto aduersam ærumnam ferant: pericula damna: exilia. pere gre rediens semper secum cogitet: aut filii peccatum aut uxoris mor tem: aut morbum filiæ communia esse hæc: ne quid horum accidat unquam animo nouum: quicquid præter spem eueniat: omne

id deputare esse in lucro. Ergo hoc Terentius a philosophia sumptũ cum tam commode dixerit. nos e quorum fontibus id haustum est: non & dicemus hoc melius & constantius sentiemus. Hic est enĩ ille uultus semper idem quem dicitur Xãthippe prædicare solita in uiro suo fuisse Socrate: eodem uultu semper se uidisse exeuntem illũ domo & reuertentem. nec uero eadem frons erat: quæ. M. Crassi illius ueteris quem semel ait in omni uita risisse Lucilius. sed tranquilla & serena sic enim accepimus. Iure autem erat semper idem uultus: cũ mentis a qua is fingitur nulla fieret mutatio. Quare accipio equidẽ a cyrenaicis hæc arma contra casus & euentus quibus eorum aduenientes impetus diuturna præmeditatione frangãtur. Simulq; iudico malum illud opinionis esse non naturæ. Si enim in re essent cur fierent prouisa leuiora? Sed est iisdem de rebus quod dici possit subtilius: si prius Epicuri sententiam uiderimus: qui censet necesse eẽ omnis in ægritudine esse: qui se in malis esse arbitrentur: siue illa ãte ꝑuisa & expectata sint siue inueterauerint. nam neq; uetustate minui mala nec fieri præmeditata leuiora. Stultamq; etiam esse meditationem futuri mali: aut fortasse ne futuri quidem. satis esse odiosũ malum omne cum uenisset. Qui autẽ semper cogitauisset accidere posse aliquid aduersi ei fieri illud sempiternum malum. Si uero ne futurum quidem sit: frustra suscipi miseriam uoluntariam. Ita semꝑ angi aut accipiendo aut cogitando malo. Leuationem autem ægritudinis in duabus rebus ponit: auocatione a cogitanda molestia: & reuocatione ad contẽplandas uoluptates. Parere enim censet animum rationi posse & quo illa ducat sequi. Vetat igitur ratio intueri molestias. Abstrahit ab acerbis cogitationibus hebetem aciem: ad miserias contemplandas: a quibus cum cecinit receptui: impellit rursũ & incitat ad conspiciendas: totaq; mente contrectandas uarias uoluptates: quibus ille & præteritarum memoria: & spe consequentium sapientis uitam refertam putat. Hæc nr̃o more nos diximus. epicurei dicunt suo. Sed quæ dicãt uideamus quomodo negligamus. Principio male reprehendunt præmeditationem rerum futurarum: nihil est enim quod tam obtundat: eleuetq; ægritudinem q̃ perpetua ĩ oi uita cogitatio. nihil esse quod accidere non possit q̃ meditatio conditionis humanæ quã uitæ lex: cõmentatioq; parendi quæ non hoc affert: ut semꝑ mœreamus sed ut nunquã. neq; enim qui rerũ naturã

f

33

qui uitæ uarietatem: qui imbecillitatem generis hūani cogitat: mœ-
ret: cum hæc cogitat: sed tum uel maxime sapientiæ fungitur mune
re. Vtrunq; enim consequitur ut & considerandis rebus humanis ꝓ
prio philosophiæ fruatur officio: & aduersis casibus: triplici consola
tione sanetur. primum ꝗ posse accidere diu cogitauerit: quæ cogita
tio una maxime omnes molestias extenuat & diluit. Deinde quod
humana ferenda intelligit: postremo quod uidet nullum malum eē
nisi culpam. Culpam autem nullam eē: cum id quod ab homine nō
potuerit præstari euenerit. Nam reuocatio illa quam affert: cū a con
tuendis nos malis auocat: nulla est. non est enim in nostra potesta
te fodicātibus his rebus: quas malas esse opinemur: dissimulatio uel
obliuio. Lacerant: uexant: stimulos admouent: ignes adhibēt: respi-
rare non sinunt. & tu obliuisci iubes quod contra naturam ē. Quod
a natura datum est auxilium extorques inueterati doloris. est enim
tarda illa quidem medicina: sed tamen magna: quam affert longin-
quitas & dies. Iubes me bona cogitate: obliuisci malorum. Diceres
aliquid & magno quidem philosopho dignum si ea bona sentires eē
quæ essent homine dignissima. P ithagoras mihi sic diceret: aut So-
crates: aut P lato. Quid iaces: aut quid mœres: aut cur succumbis:
cedisq; fortunæ: quæ peruellere te forsitan potuerit: & pungere non
potuit certe uires frangere. Magna uis est in uirtutibus: eas excita:
si forte dormiunt. Iam tibi aderit princeps fortitudo: quæ te animo
tanto esse coget: ut omnia quæ possent homini euenire contemnas:
& pro nihilo putes. Aderit temperantia: quæ est eadem moderatio:
a me quidem paulo ante appellata frugalitas: quæ te turpiter nequi
ter facere nihil patiatur. Quid est aut nequius aut turpius effœmīa
to uiro? nec iustitia quidem sinet ista facere: cui minimum esse uide
tur in hac causa loqui: quæ tamen ita dicet dupliciter esse te iniustū:
& cum alienum appetas: qui mortalis natus conditionem postules
immortalium: & grauiter feras te quod utendum acceperis reddidis
se. Prudentiæ uero quid respōdebis ducenti uirtute se esse contentā.
Quomodo ad bene uiuendum sic & ad beate: quæ si extrinsecus re
ligata pendeat & non oriatur ex se. & rursus ad se reuertatur: & om
nia sua complexa nihil quærat aliunde non intelligo cur aut uerbis
tā uehementer ornanda aut re tantope expetenda uideatur. Ad hæc
bona me si reuocas epicure pareo sequor. utor te ipso duce obliuiscor

Nota

etiam malorum: ut iubes. eoq; facilius q̄ eā ne in malis quidē ponē/
da censeo. sed traducis cogitationes meas ad uoluptates quas corpis
credo. Aut quæ propter corpus uel recordatione uel spe cogitentur.
Nunquid est aliud? recte ne interpretor sententiā tuam. solent enim
isti negare nos intelligere quid dicat epicurus. Hoc dicit: & hoc ille
græculus me audiente athenis senex Zeno istorꝝ acutissimus cōten/
dere & magna uoce dicere solebat eum esse beatum: q̄ præsentibus
uoluptatibus frueretur. Cōsideretq; se fruiturꝝ aut in omni aut ī ma
gna parte uitæ: dolore non interueniente. aut si interueniret si sum/
mus foret: futurum breuem si productior plus habiturum iucundi
quā mali. Hæc cogitantem fore beatum præsertim si & ante præcep
tis bonis contentus esset: nec mortem nec deos extimesceret. Habes
formam epicuri uitæ beatæ uerbis Zenonis expressam: nihil ut pos/
sit negari. Quid ergo? huius ne uitæ ꝓpositio & cogitatio aut Thye
stem leuare poterit: aut Oetam de quo paulo ante dixi: aut Telamo
nem pulsum patria exulantem atq; egentem in quo hæc admiratō fi
ebat. Hiccine est Telamon ille: modo quem gloria ad cælum extulit
quem spectabant: cuius ob os graii ora obuertebant sua. quod sicui
ut ait idem simul animus cum concidit a grauibus illis antiqs philo
sophis petenda medicina est non ab his uoluptariis. quam enim isti
bonorum copiam dicunt? Fac sane summum bonum esse nō dolere
quāquam id non uocatur uoluptas: sed non necesse est nunc omnia
id ne est quo traducti luctum leuemus. sit sane summum malū do
lere. In eo igitur qui non est si malo careat continuo ne fruitur sum
mo bono. quid tergiuersamur epicure? nec fatemur eam nos dicere
uoluptatem: quam tu idem cum os pfricuisti soles dicere. Sunt hæc
tua uerba nec ne? In eo quidem libro qui cōtinet omnem disciplinā
tuam: fungar enim iam iterpretis munere: ne quis me putet fingerē
dicis hæc. nec equidem habeo quod intelligam bonum illud detra/
hens eas uoluptates: quæ sapore pcipiuntur: detrahens eas etiā quæ
auditu & cantibus: detrahens eas etiam quæ ex formis percipiūtur:
oculis suaues motiones: siuæ quæ aliæ uoluptates in toto homine gi/
gnuntur quolibet e sensu. nec uero ita dici potest mentis lætitiam so
lam esse in bonis: lætantem enim mentem ita noui spe eorum omni
um: quæ supra dixi fore ut naturali potius dolore careat. Atque hæc
quidem his uerbis quiuis ut intelligat quam uoluptatem norit epi/

curus. deinde paulo infra. Sæpe quæsiui inquit ex iis qui appellātur sapientes: quid haberent quod in bonis relinquerent: si illa detraxissent: nisi si uellent uoces inanis fundere: nihil ab his potui cognoscere: qui si uirtutes ebullire uolent: & sapientias: nihil aliud dicent nisi eam uiam qua efficiantur hæ uoluptates: quas supra dixi. quæ sequuntur in eadem sententia sunt. Totusq; liber: qui ē de summo bono: refertus & sententiis & uerbis talibus est. Ad hancine igitur uitam Telamonem illum reuocabis: ut leues ægritudinem. & si quem tuorum afflictum mœrore uideris huic accipenserem potius quā aliquem socraticum libellum dabis? αυλων hortabere ut audiat uoces potius quā Platonis. Expones quæ spectet florida & uaria. Fasciculum ad naris admouebis. Incendes odores & sertis redimiri iubebis & rosa. Si uero etiam aliquid admoueris tum plane luctum omnem absterseris. Hæc Epicuro cōfitenda sunt: aut ea quæ modo expressa ad uerbum dixi tollenda de libro, uel totus liber potius abiiciendus. Est enim confertus uoluptatibus: quærendum igitur quēadmodum ægritudine priuemus eum: qui ita dicat: Pol mihi fortuna magis nunc desit quā genus. namq; regnum suppetebat mihi: ut scias quanto e loco: quantis opibus quibus de rebus lapsa fortuna occidat. quid huic calix mulsi impingēdus est: ut plorare desinat. aut aliquid eiusmodi? Ecce tibi ex altera parte ab eodem poeta: ex opibus summis opis egens. Hectori tuo huic subuenire debemus. quærit enim auxilium. quid petam præsidii; aut exequar? quoue nūc auxilio aut fuga freta sim. Arce & urbe orba sum. quo accedam? quo applicem? cui nec aræ patriæ domi stant: fractæ & disiectæ iacēt. Fana flāma deflagrata. Tosti alii stant parietes deformati atq; abiete crispa. Scis quæ sequantur & illud in primis. O pater o patria: o priami domus: septū altisono cardine tēplum. Vidi ego te adstantem ope barbarica: tectis celatis laqueatis auro ebore instructam regis sedem O poetā egregiū quāquā ab his cantoribus euphorionis cōtemnitur sentit omnia repentina & īopinata esse grauiora. Exaggeratis igitur regis opibus quæ uidebantur sempiternæ fore. quid adiungit? Hæc omnia uidi inflāmari. Priamo ui uitam euitari. Iouis aram sanguie turpari. Præclarum carmen. est enim & rebus & uerbis & modis lugubre. eripiamus huic ægritudinem. quomō? collocemus in culcitra plumea? psaltriā adducamus. cedricū incēdamus. demus scutellam
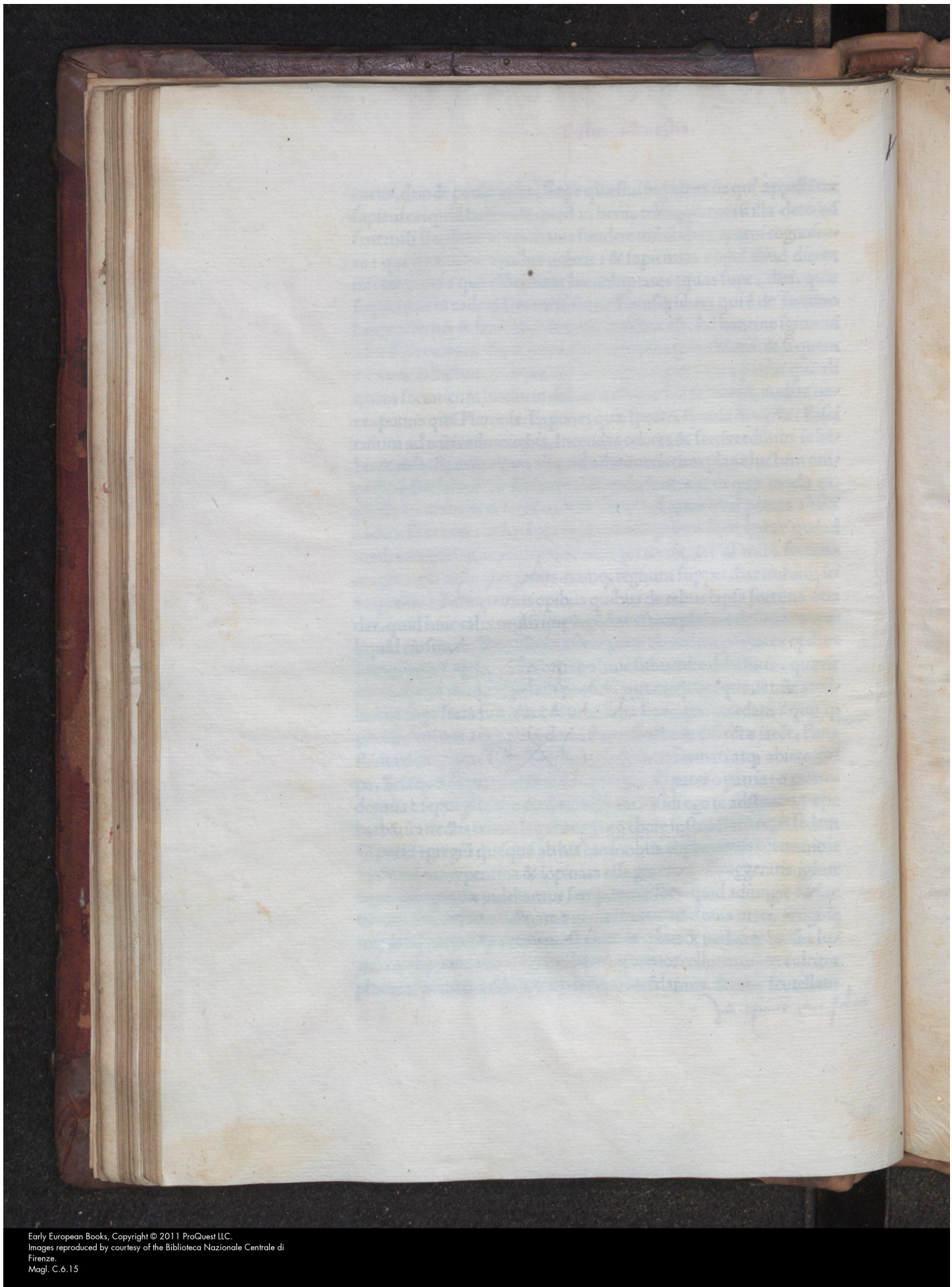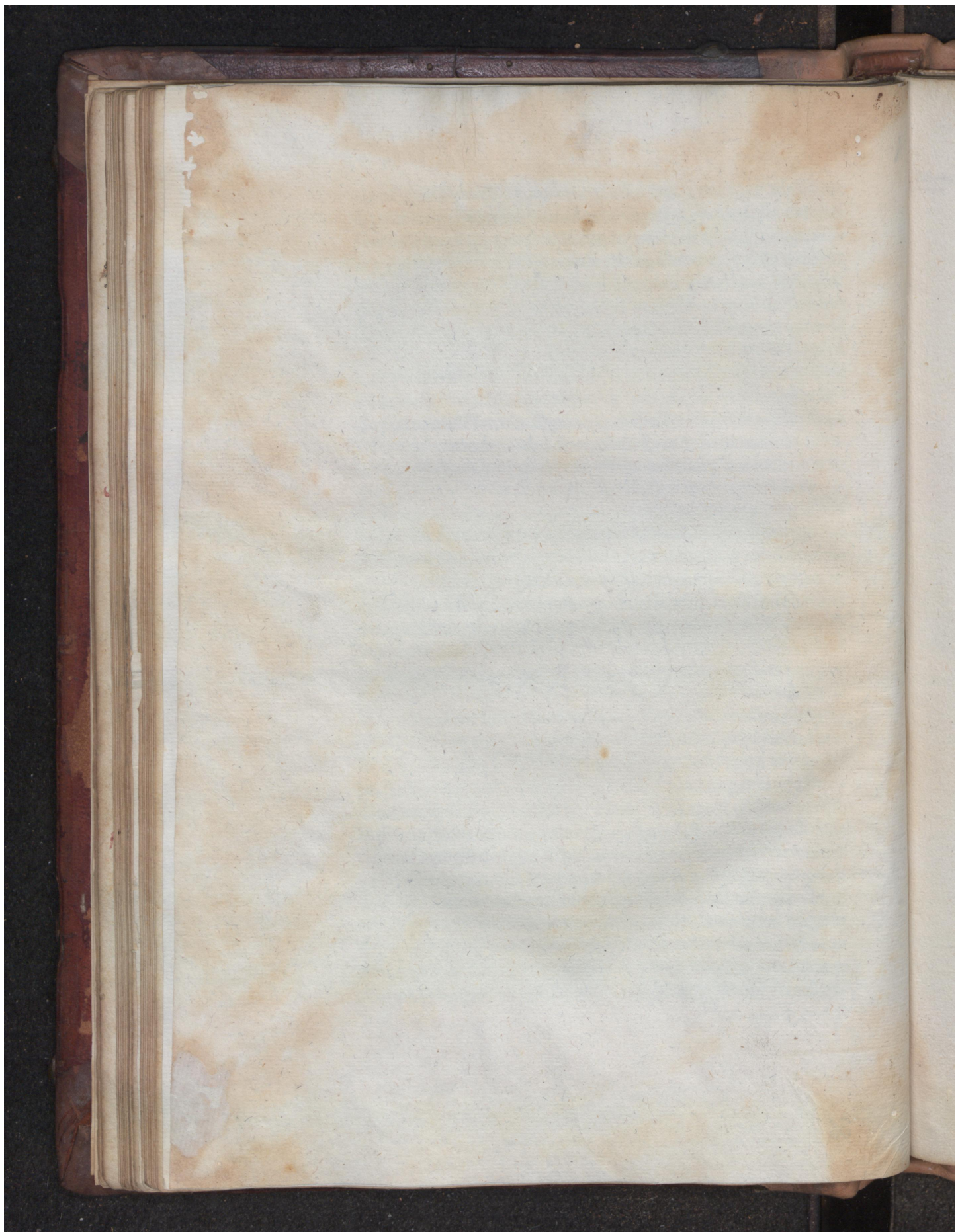
Id enim ipsum dolendum esse dicebat: qđ in tam crudelem necessi/tatem incidissemus. nam illam quidem orationem ex cōmemoratione alienorum malorum ad maliuolos cōsolandos esse accōmodatam. Mihi uero lōge uidetur secus. nam & necessitas ferendæ conditionis humanæ quasi cum deo pugnare cohibet: admonetq; eē hominem. quæ cogitatio magnopere luctum leuat & enumeratio exemplorū nō ut aīum maliuolorum oblectet: affertur. sed ut ille qui mœret ferendum sibi id censeat quod uideat multos moderate & tranquille tulisse. Omnibus enim modis fulciendi sunt qui ruunt: nec coherer̄ possunt ꝓpter magnitudinem ægritudinis. Ex quo ipsam ægritudinem λυπην Chrysippus: quasi λυσιν: id est solutionem totius hominis appellatam putat. quæ tota poterat euelli explicata ut principio dixi: causa ægritudinis. Est enim nulla alia nisi opinio & iudicium magni præsentis atq; urgentis mali. Itaq; & dolor corporis cuius est morsus acerrimus perfertur spe proposita boni. Et acta ætas honeste ac splendide tantam fert consolationem: ut eos qui ita uixerit: aut non tangat ægritudo: aut perleuiter pungat animi dolor. sed ad hanc opinionem magni mali cum illa etiam opinio accesserit: oportere rectum esse & ad id officium pertinere: ferre illud ægre: quod acciderit. Tum deniq; efficitur illa grauis ægritudinis perturbatio. Ex hac opinione sunt illa uaria & detestabilia genera lugendi: pedores muliebres lacerationes genarum: pectoris femorum capitis percussiones. hinc ille Agamemnon homericus: & idem Acianus: scindēs dolore identidem intonsam comam. In quo facetum illud Bionis per/inde stultissimum regem in luctu capillum sibi euellere: quasi caluitio mœror leuaretur. Sed hæc faciunt opinantes ita fieri oportere. Itaque & Aeschines in Demosthenem inuehitur: quod is septimo die post filiæ mortem hostias immolasset. At quam rhetorice: quam copiose: quas sententias colligit? quæ uerba contorquet? ut licere qđ uis rhetori intelligas. Quæ nemo probaret nisi insitum illud in ani/mis haberemus. Omnis bonos interitu suorum q̄grauissime mœrere oportere. Ex hoc euenit ut in animi doloribus: alii solitudines captent: ut ait Homerus de Bellerophonte. Qui miser in campis mœ/rens errabat alienis. Ipse suum cor edens hominum uestigia uitans. Et Niobe fingitur lapidea ꝓpter æternū credo in luctu silentiū. He/cubā autē putant ꝓpter animi acerbitatem quandā & rabiē fingi in

canem esse conuersam. Sunt autem alii quos in luctu cum ipsa soli
tudine loqui sæpe delectat: ut illa apud Ennium nutrix. Cupido cœ-
pit miseram: nunc me proloqui cælo atque terræ Medeæ miserias:
hæc omnia uera: recta debita putantes faciunt in dolore. Maximeq;
delectantur hoc quasi officii iudicio fieri. Quod siqui forte cum ī lu
ctu esse uellent: aliquid fecerunt humanius aut si hilatius locuti sūt
reuocant se rursus ad mœstitiam: peccatique se insimulant quod do
lere intermiserint. Pueros uero matres: & magistri castigare etiam
solent: nec uerbis solum: sed etiam uerberibus siquid in domestico
luctu hilarius ab iis factum est: aut dictum: plorare cogunt. Quid
ipsa remissio luctus: cum est consecuta intellectaque est nihil profi-
ci mœrendo. Nonne res declarat fuisse totū illud uoluntariū. Quid
ille terentianus: ipse se puniens ἑαυτὸν τιμωρούμενος decreui tan
tisper me minus iniuriæ Chremes meo gnato facere: dum fiam mi-
ser. Hic decreuit: ut miser sit. Num quis igitur quicquam decernit ī
uitus? Malo quidem me quouis dignum deputem. Malo se dignum
deputat nisi miser sit. Vides ergo opinionis esse non naturæ malum
Quid quod res ipsa lugere prohibet. ut apud Homerum quottidia-
næ neces: interitusque multorum sedationem mœrendi afferunt: a
pud quem dicitur ita. Namque nimis multos atque omni luce carē
tes cernimus: ut nemo possit mœrore uacare. Quo magis est æquū
tumulis mandare peremptos firmo animo. & luctum lachrymis fi-
nire diurnis. Ergo in potestate est abiicere dolorem cum uelis: tem-
pori seruientem. An est ullum tempus: quoniam quidem res in no-
stra potestate est: cui nō ponendæ curæ ægritudinis causa seruiamus
Constabat eos qui concidentē uulneribus Cneum Pompeiū uidis-
sent: cum ī illo ipso acerbissimo miserrimoq; spectaculo sibi timerēt
q; se classe hostium circūfusos uiderent: nihil tum aliud egisse nisi ut
remiges hortarentur & ut salutē adipiscerent᷑ fuga posteaq̄ tyrū ue-
nissent tū afflictari lamentariq; cœpisse. Timor igit᷑ ab iis ægritudi-
nē potuit repellere ratio ac sapientia uera non poterit? Quid est aūt
quod plus ualeat ad ponendum dolorem quā cum ē intellectum ni
hil ꝓfici & frustra eē susceptū? Si igit᷑ deponi potest etiam non su-
scipi potest. Voluntate igitur & iudicio suscipi ægritudinem cōfiten
dū est. Idq; indicat᷑ eoꝝ patientia: qui cum multa sint sæpe ꝑpessi fa-
cilius ferunt qcqd accidit. obduruisseq; sese contra fortunā arbitrāt᷑.

Vt ille apud Euripidē: si mihi nunc tristis primū illuxisset dies: nec tam ærumnoso nauigassem salo eēt dolēdi causa; ut iiecto equulei freno repente tactu exagitant᷑ nouo. Sed iam subiectus miseriis ob torpui. Defatigatio igitur miseriarum ægritudines cum faciat leuio res intelligi necesse ē non rem ipsam causam atq; fontē eē mœroris. Philosophi summi necdū tamen sapientiā consecuti nodum intelli gunt in summo se malo eē. sunt enim insipientes neq; insipientia ul lum maius malum est: neq; tamen lugent. Quid ita? quia huic ge neri malorū non affigitur illa opinio rectum eē & æquum & ad offi cium pertinere: ægre ferre ꝙ sapiens non sit. Quod idem affigimus huic ægritudini in qua luctus inest: quæ omniū maxima ē. Itaq; Ari stoteles ueteres philosophos accusans: qui existimauissent philoso phiā suis ingeniis eē perfectā ait eos aut stultissimos aut gloriosissi mos fuisse. sed se uidere ꝙ paucis annis magna accessio facta ē breui tēpore philosophiā plane absolutā fore. theophrastus aūt moriēs ac cusasse naturā dicit: ꝙ ceruis & cornicibus uitā diuturnā quoꝝ id ni hil īteresset hoībus: quoꝝ maxīe interfuisset tā exiguā uitā dedisset quoꝝ si ætas potuisset eē longinquior futuꝝ fuisse: ut oībus pfectis ar tibus oī doctrīa hominū uita erudiretur. Querebat᷑ igit᷑ se: tū cū illa uidere cœpisset: extigui. Quid ex cæteris philosophis? nōne optimus & grauissimus quisq; confitetur multa se ignorare. & multa sibi eti am atq; etiā eē discenda. Neq; tamen cū se in media stultitia: qua ni hil est peius hærere intelligant: ægritudine premunt᷑. Nulla. n. admi scet᷑ opinio officiosi doloris. Quid q nō putant lugendū uiris qualis fuit. Qu. Maximus efferens filiū cōsularē. qualis Lutius Paulus du obus paucis diebus amissis filiis. Qualis Marcus Cato prætore desi gnato mortuo filio. quales reliqui quos in consolatōe collegimus. qd hos aliud placauit: nisi ꝙ luctum & mœrorem esse non putabant ui ri. Ergo id quod alii rectum opinantes ægritudini se solent dedere id ii turpe putantes ægritudinem reppulerunt. ex quo intelligitur non in natura sed in opinione esse ægritudinem. Contradicūtur hæc. qs tam demens ut sua uoluntate mœreat? natura affert dolorem. Cui quidem Crantor inquiunt nr̄ cedendum putat. premit enim atq; in stat. nec resisti potest. Itaque cum Oileus ille apud Sophoclem. Telamonem ante de Aiacis morte consolatus esset. is cum audisset: de suo filio: fractus est. De cuius commutata mente sic dicitur.

Nec uero tāta prædirus sapientia quisquā est: aliorū erumnā dictis alleuans non idem cum fortuna mutata impetū conuertat clade su/bita frangatur sua: ut illa ad alios dicta & præcepta excidant. hæc cū disputant: hoc student efficere naturæ obsisti nullo mō posse. Ii ta/men fatenť grauiores ægritudines suscipi q̄ natura cogat. Quæ igiť amentia ut nos quoq; idem ab aliis requiramus. Sed plures sunt cau/sæ suscipiendi doloris. Primū illa opinio mali quo uiso atq; persuaso ægritudo insequitur necessario. Deinde etiā gratū se mortuis facere: si grauiter eos lugeant: arbitrantur. Accedit supstitio muliebris quæ/dam. Existimant enī diis imortalibus se facilius satisfacturos si eorꝝ plaga ꝑculsi afflictos & stratos esse fateanť. Sed hæc inter se q̄repu/gnent: pleriq; nō uident. Laudant enī eos qui æquo aīo morianť qui alterius mortem æquo animo ferant: eos putant uituperandos: qua/si fieri ullo modo possit: quod in amatorio sermone dici solet: ut q̄sq̄ plus alterū diligat quā se. Præclarū illud est & si quæris rectū quoq; & uerum ut eos qui nobis carissimi esse debeant: æque ac nosmetip/sos amemus. At uero plus fieri nullo pacto pōt. Ne optandū quidē est in amicitia: ut me ille plusquā se amet: ego illū plusquā me ꝑtur/batio uitæ si ita sit atq; officiorū oīum consequatur. Sed de hoc alias nunc illud satis est nō attribuere ad amissionē amicorū miseriam no/stram: ne illos plusquā ipsi uelint si sentiant plus certe q̄ nosmetip/sos diligamus. Nam quod aiunt plærosq; cōsolationibus nihil leuari adiunguntq; consolatores ipsos confiteri se miseros cum ad eos īpe/tum suum fortuna cōuerterit: utrunq; dissoluitur. Sūt enim ista nō naturæ uitia sed culpæ. Stultitiā aūt accusare quāuis copiose licet. nam & qui non leuantur: ipsi alios ad miseriā inuitant. Et qui suos casus aliter ferunt: atq; ut aliis auctores ipsi fuerunt non sunt uitio/siores: quā fere plæriq;: qui auari auaros: gloriæ cupidos gloriosi re/prehendunt. Est enī ꝓprium stultitiæ aliorum uitia cernere obliui/sci suorū. Sed nimirū hoc maximum ē experimentum: cum constet ægritudinē ex uetustate tolli: hanc uim non esse in die positā sed ī co/gitatione diuturna. nā si eadem res ē & idem homo ē qui pōt q̄cquā de dolore mutari si neq; de eo ꝓpter quod dolet quicquā ē mutatum neq; de eo qui dolet. Cogitatio igiť diuturna nihil eē in re mali dolo/ri medeť non ipsa diuturnitas. Hic mihi afferunt mediocritates quæ si naturales sunt quid opus ē consolatiōe: natura enī ipsa termiabit

modum·ſin opinabiles opīo tota tollatur. Satis dictum eſſe arbitror
ægritudinem eſſe opinionem mali præſentis. ī qua opinione illud in
ſit: ut ægritudinem ſuſcipere oporteat. Additur ad hāc diffinitiōem
a Zenone recte ut illa opīo præſentis mali ſit recens. Hoc autem uer
bum ſic interpretatur: ut non tantum illud recens eſſe uelit; quod
pauloante acciderit: ſed q̄diu in illo opinato malo uis quædam inſit:
& uigeat et habeat quandam uiriditatem tādiu appellatur recens:
ut Arthemiſia illa Mauſoli cariæ r̄gis uxor: quæ nobile illud Halicar
naſi fecit ſepulchrū: quādiu uixit: uixit in luctu eodemq; etiam cō
fecta cōtabuit. Huic erat illa opīo quotidie recens. quæ tum deniq;
nō appellabatur recēs: cum uetuſtate exaruit. Hæc igitur officia ſūt
conſolantium: : tollere ægritudinem funditus aut ſedare aut detra
here quāplurimū aut ſupprimere nec pati manare lōgius aut ad ali
am traducere. Sunt qui unum officium conſolantis putent malum
illud omnino non eſſe ut Cleanti placet. ſunt qui non magnum ma
lum ut peripatetici. ſunt qui abducūt a malis ad bona: ut Epicurus
ſunt qui ſatis putant oſtendere: nihil inopinati accidiſſe: nihil mali
Chryſippus autem caput eſſe cenſet in conſolando detrahere illā opi
nionem mœrenti ſi ſe officio fungi putet iuſto atq; debito. Sunt etiā
qui hæc oīa genera conſolādi colligūt. alius. n. alio mō mouetur ut
fere nos omnia ī cōſolationem unam coniecimus: erat enim ī tumo
re animus: et oīs in eo tentabatur curatio. Sed ſumendum tempus
eſt nō minus ī animornm morbis: q̄ in corporum: ut Prometheus il
le Aeſchyli: cui cū dictum eſſet: atq Prometheu te hoc tenere exiſtīo
mederi ratione poſſe iracundiæ reſpondet: ſiquidem qui tēpeſtiuam
medicinam admouens nō adgraueſcens uulnus illidat manus. Erit
igitur ī conſolationibus prima medicina docere aut nullum malum
eſſe: ut admodum paruū. Altera ē & de cōi cōditione uitæ & proprie
ſiquid ſit de ipſius qui mereat diſputandū. Tertia ſūmā eē ſtulticiā
fruſtra conſici mœrore: cū ītelligas nihil poſſe profici. Nā Cleantes
q dē ſapientē conſulatur: q cōſolatione non eget. Nihil. n. eē malū
quod turpe non ſit ſi lugenti perſuaſeris: nō tu illi luctum: ſed ſtulti
tiam detraxeris. Alienū autē tēpus docendi: & tamen nō ſatis mihi
uidetur uidiſſe hoc cleantes ſuſcipi aliquando ægritudīem poſſe ex
eo ipſo: q nō ē ſūmū malū Cleantes ipſe fateat. Quid. n. dicemns:
cū Socrates Alcibiadi pſuaſiſſet ut accepimus eū nihil homīs eē. nec

quicquã inter Alcibiadẽ sũmo loco natum: & quẽuis baiulũ ĩteresse cum se Alcibiades afflictaret: lachrymansq; Socrati supplex esset ut sibi uirtutem tradetet: turpitudineq; depelleret. Quid dicemus Cleante? num in illa re quæ ægritudĩe Alcibiadẽ afficiebat: mali nihil fuisse? quid illa Lyconis? qualia sunt? qui ægritudinẽ extenuans: puis ait eã rebus moueri fortunæ et corporis incõmodis: non animi malis quid ergo illud quod Alcibiades dolebat non ex animi malis uitiisq; constabat ad Epicuri consolationem satis ẽ ante dictum. Ne illa quidem consolatio firmissima est. quaquã et usitata ẽ & sæpe prodest. Nõ tibi hoc soli prodest hæc q̃dem ut dixi: sed nec semper nec omnibus. Sunt enim qui respuãt: sed refert quomodo adhibeatur. ut. n. tulerit quisq; eorum qui sapiẽter tulerũt: nõ quo quisq; incõmodo affectus sit: prædicandũ ẽ. Chrysippi auctoritas ad ueritatẽ firmissima est: ad tempus egritudinis difficilis. magnũ opus ẽ probare mœrenti illũ suo iudicio: & quod se ita putet oportere facere: mœrerẽ. nimirũ igitur ut in causis nõ sẽp utimur eodẽ statu: sic. n. appellamus cõtrouersiarũ genera: sed ad tẽpus: ad controuersiæ naturã ad psonã accõmodamus: sic in ægritudine lenienda: nã quã q̃sq; curationẽ recipe possit: uidendũ est: sed nescio quo pacto ab eo quod erat a te ꝑpositũ: aberrauit oratio. Tu. n. de sapiente quæsieras: cui aut malũ uideri nullũ potest: quod uacet turpitudĩe: aut ita paruũ malũ ut id obruatur sapientia: uixq; appareat. qui nihil opinione affingat: assumatq; ad ægritudinem: nec id putet esse rectũ: se q̃ maxime excruciari: luctuq; confici: quo prauius nihil eẽ possit. edocuit tamẽ ratio ut mihi quidẽ uidetur: cum hoc ipsũ proprie nõ quæreretur hoc tẽpore nõ q̃d nullũ eẽt malũ nisi q̃ idem dici turpe posset: tamen ut uideremus q̃cq̃d esset in ægritudine mali: id nõ naturale esse: sed uoluntario iudicio: & opinionis errore contractũ. Tractatum est autẽ a nobis id gẽus ægritudĩs q̃ unũ ẽ oĩum maximũ ut eo sublato reliquoꝝ remedia ne magnope quærenda arbitraremur. Sũt. n. certa quæ de pauptate: certaq; de uita ĩhonorata & ĩn gloria dici soleãt. Sepati aũt certæ scholæ sũt: de exilio: de interitu patriæ: de seruitute: đ debilitate: de cæcitate: & đ oĩ casu. ĩ quo nomẽ pôi solet calamitatis. hæc græci in singulas scholas: & ĩ singulos libros disptiũt. Opus. n. quærũt q̃q̃ plane disputatiõis sũt delectatõis. & tamẽ ut medici toto corpoꝛ curãdo minime ẽt pti ſi cõdoluit medẽtur. Sic phia cũ uniuersã ægri

tudinẽ sustulerit tamẽ siqs error aliunde extitit: si pauptas momor/
dit: si ignominia pupugit: siquid tenebrarũ offudit: exiliũ: aut eorũ:
quæ mõ dixi: siquid extitit: & si singularũ rerũ sũt propriæ consola/
tiones: de quibus audies tu quidem cum uoles. Sed ad eundẽ fontẽ
reuertendũ ẽ: ægritudinẽ oẽm procul abesse a sapiente: ꝙ inanis sit:
ꝙ frustra suscipiatur: ꝙ non natura exoriatur: sed iudicio: sed opinio
ne: sed quadam inuitatione ad dolendũ: cũ id decreuerimus ita fieri
oporterẽ hoc detracto quod totũ est uolũtarium: ægritudo erit subla
ta illa mœrens: morsus tamen & contractiunculæ quædã aĩ relinquẽ
tur hãc dicãt sane naturalẽ: dũ ægritudis nomẽ absit: graue: tetrũ: fu
nestũ: ꝙ cũ sapia eẽ atq; ut ita dicã habitare nullo mõ possit. Atqui
stirpes sunt ægritudĩs: q̃ multæ: q̃ amaræ: quæ ipso truncho euerso
oẽs sunt: & si necesse erit singulis disputationibus. Supest.n. nobis
hoc eiusmõi ẽ ociũ. Sed ratio una oĩum est ægritudiũ: plura noĩa: nã
& inuidere ægritudis est: & æmulari: & obtrectare: & misereri angi
lugere mœrere: ærumna affici lamentari solicitari dolere in molestia
eẽ: afflictari: desperare. Hæc oĩa diffiniunt stoici. Eaq; uerba quæ di
xi singularũ rerum sunt: non ut uidentur easdem res significant: sed
aliquid differunt quod alio loco fortasse tractabimus. Hæc sunt illæ
fibræ stirpiũ quas initio dixi: persequẽdæ & oẽs elidendæ: ne ulla un
quã possit existere. Magnũ opus & difficile. qs negat? Quid aũt præ
clarũ: non idẽ arduũ? sed tamen id se effecturã phĩa pfitetur nos mõ
curationẽ eius recipiamus. Verũ qdẽ hæc hactenus. Cætera quotiẽs
cunq; uoletis: & hoc loco: & aliis parata uobis erunt.

¶ Marci Tullii Ciceronis Tusculanarũ Quæstionũ liber quartus.

CVm multis in locis nostroꝝ hoĩum ingenia: uirtutesq;
Brute soleo mirari: tũ maxĩe in his studiis quæ sero ad
modũ expetita in hanc ciuitatem e græcia transtulerũt.
Nã cũ a prĩo urbis ortu regis institutis: pti ẽt legibus au
spicia: cerimoniæ comitia prouocationes: patrũ cõsilium: eqtum pe
ditumq; descriptio tota res militaris diuinitus esset constituta: tum
progressio admirabilis incredibilisq; cursus ad oẽm excellẽtiã factus
est dominatu regio rep. liberata. Nec uero hic locus ẽ ut de moribus
institutisq; maioꝝ & disciplina ac tẽpatione ciuitatis loquãur. Aliis
hæc locis satis accurate a nobis dicta sũt. maxĩeq; ĩ his sex libris quos
de rep. cõscripsimus. hoc aũt loco cõsideranti mihi studia doctrinæ:

multa sane occurrunt cur ea quoq; accersita aliunde neq; solū expe
tita: sed etiā cōseruata & culta uideantur. Erat. n. illis pene in cōspe
ctu præstāti sapiā & nobilitate Pythagoras: qui fuit ī Italia tempori
b; iisdem quibus. L. Brutus p̄riā liberauit: præclarus auctor nobili
tatis tuæ. Pythagoræ autem doctrīa cum lōge lateq; flueret pmana
uisse mihi uidetur ī hāc ciuitatem. Idq; cum cōiectura est tum qbus
dam ēt uestigiis indicatur. Quis est. n. qui putet cū floreret in Italia
græcia potentissimis & maximis urbibus ea: quæ magna dicta est in
hisq; primū ipsius Pythagoræ: deinde postea pythagoreo℞ tm̄ nomē
esset nr̄o℞ hoīum ad eo℞ doctissimas uoces aur̄s clausas fuisse: Qui
ēt arbitror pp Pythagoreo℞ admiratione. Nūmā quoq; regem Py
thagoreū a posterioribus existimatū. Nā cū pythagoræ disciplinā &
instituta cognoscerent: regisq; eius æqtatē & sapientiā a maioribus
suis accepissent ætates autē & tēpora ignorarent pp uetustatē: eum
qui sapīa excelleret. Pythagoræ auditorē fuisse crediderīt. Et de cōie
ctura qdē hactenus. Vestigia aūt pithagoreo℞: q̄q̄ multa colligi pos
sūt: paucis tamen utemur: qm̄ nō id agitur hoc tpe. Nā cū carmib;
soliti illi eē dicantur & præcepta quædā occultius tradere: & mentes
suas a cogitationū ītentione cantu: fidibusq; ad trāqllitatē traducer̄
grauissimus auctor ī origib; dixit: Cato morē apud maiores hūc epu
la℞ fuisse ut deinceps qui accubarent canerent ad tibiā claro℞ uiro℞
laudes atq; uirtutes. Ex quo pspicuū ē: ut cantus tū fuisse rescriptos
uocū sonis: & carmina: q̄q̄ id quidem ēt. xii. tabulæ declarant cōdi
tū tūc solitū esse carmen: q ne liceret fieri ad alterius iniuriā leges sā
xerunt: Nec ꝟo illud nō erudito℞ tēporū argumentū est: q & deorū
puluiarib; & epulis magr̄atuū fides præcinunt q ꝓpriū eius fuit d'q
loquor disciplinæ. Mihi qdē ēt Appii cæci carmen: q ualde Panætius
laudat: epistola quadā quæ ē ad. Qu. Tuberonē pythagoreorū uide
tur. Multa sūt ēt ī nr̄is īstitutis ducta ab illis quæ prætero: ne ea quæ
pepisse ipsi putamur: aliunde didicisse uideamur. Sed ut ad ꝓpositū
redeat oratio: q breui tpe quot & quanti poetæ: q āt oratores extite
rūt: facile ut appeat nr̄os oīa cōseq potuisse: simul ut uelle cœpissēt
Sed de cæteris studiis alio loco & dicemus: si usus fuerit: & sæpe di
ximus. Sapientiæ studium uetus id quidē in nr̄is: sed tamē ante Læ
lii ætatē & Scipionis nō repio: quos appellare possim noīati. Quib;
adolescētib; stoicū Diogenē: & academicū carneadē uideo ad sēatū

ab atheniensibus missos esse legatos: qui cum reip. nullā unq̄ ptem attigissent: essentq; eorum alter cyrenæus: alter babylonius nunq̄ ꝑfecto scholis essent exercitati: neq; ad illud munus electi: nisi in quibusdam principibus: temporibus illis fuissent studia doctrinæ: qui cum cætera litteris mandarent: alii ius ciuile: alii orationes suas: alii monumenta maioꝶ: hanc amplissimam oīum artium bene uiuendi disciplinam uita magis q̄ litteris persecuti sunt. itaq; illius ueræ elegantisq; phiæ: quæ ducta a Socrate in peripateticis adhuc pmansit: & idem alio mō dicentibus stoicis cū academici eorū controuersias disceptarent: nulla fere sunt aut pauca admodū latina monumenta siue propter magnitudinem reꝶ occupationēq; oīum: siue ēt q; iperitis ea probari posse non arbitrabantur. cū interim illis silentibus. C. Amafanius extitit dicens. cuius libris editis cōmota multitudo contulit se ad eandē potissimū disciplinā: siue q; erat cognitu pfacilis: siue q; inuitabatur illicebris blandis uoluptatis: siue ēt qa nihil ꝓbatū erat melius: illđ quod erat tenebāt. Post Amafaniū āt multi eiusdē æmuli rationis: multa cū scripsissent Italiā totā occupauerūt. Quod q; maximū argumentum est nō dici illa subtiliter: quod ēt facile ediscantur: & ab indoctis probentur: id illi firmamentū eē disciplīæ putant: sed defendat quidē quod quisq; sentit: sūt. n. iudicia libera nos institutū tenebimus: nullisq; unius disciplinæ legibus astricti: qbꝰ iphia necessario pareamus. Quid sit in quaq; re maxime probabile: sēp requiremus. Quod cū sæpe alias: tum nup in tusculano stodio se egimus. Itaq; expositis tridui disputationibus: quartus dies hoc libro concluditur. Vt eni ī īferiore ambulatione dscendimus: qđ' idē feceramus supioribꝰ diebꝰ acta res est sic. Dicat siquis uult: đ qua re disputare uelit. A. non nulli uidetur oī aī pturbatione posse sapiens uacare. M. Aegritudine quidem hesterna disputatione uidebatur: nisi forte tēporis cā nobis assētiebare. A. Minime uero. nā mihi egregie probata est oratio tua. M. non igitur existimans cadere in sapientem ægritudinem. A. Prorsus non arbitror. M. Atq si ista perturbarī animum sapientis non potest: nulla poterit. Quid. n. metus ne conturbet? & earū rerum ē absentium metus: quaꝶ præsentiū ē ægritudo. Sublata igitur ægritudine: sublatus est metus. Restant duæ perturbationes lætitia gestiens: & libido: quæ si non cadent in sapientē: sēp mens erit tranquilla sapientis. A. Sic prorsus intelligo. M. Vtrū

igitur maius stati ne nos uela facere an quasi e portu egredietes paululu remigare. A. Quid nam est istuc: no eni itelligo. M. quia Chrysippus & stoici cu de ai pturbationib; disputant: magna pte in his ptiendis: & definiedis occupati sunt illa eo pexigua oratio e q medeantur ais: nec eos turbulentos esse patiatur: peripatetici aut ad placandos aios multa afferunt: spinas partiendi et diffiniedi prætermittut. Quærebā igitur utrum pādere uela orationis stati: an ea ante paululu dialeticoru remis ppellerem. A. Isto mo uero. n. hoc totu: quod quæro ex utroq; perfectum. M. Est id quide rectius: sed post requires: siquid fuerit obscurius. A. Facia equide tu tamen ut soles dices ista ipsa obscura planius qua dicuntur a græcis. M. Enitar quide: sed intento opus est aio: ne oia dilabantur si unu aliquod effugerit: quoniam quæ græci παθη uocant: nobis perturbationes appellari magis placet: q morbos in his explicandis uetere illa eqde Pythagoræ primu: deinde Platonis descriptione sequar q animu in duas ptes diuidunt: altera rationis pticipe faciunt: altera expte in pticipe ratiois ponunt tra̅qlitatem: id e placida quieta q; constantia: in illa altera motus turbidos tum iræ: tum cupiditatis contrarios inimicosq; rationi. Sit igitur hic fos. utamur tamen in his perturbationib; describendis stoico diffinitionibus: & ptitionibus: q mihi uidentur in hac quæstione uersari acutissime. Est igitur Zenonis hæc diffinitio: ut pturbatio sit: qd πα θος ille dicit auersa a recta ratioe cotra natura ai comotio. Quida uero breuius pturbatione ee appetitu uehementiore dicunt. Sed uehementiore eu uolunt ee q logius discesserit a naturæ constantia. partes aut pturbationu uolut ex duobus opinatis bonis nasci: & ex duobus opinatis malis ita ee quattuor. Ex bonis libidine & læticia: ut sit læticia præsetiu bono: libido futuro. Ex malis metu & ægritudine nasci censent: metu futuris: ægritudine præsetibus quæ. n. uenientia metuunt: eade efficiunt ægritudine instantia. Læticia aut & libido in bonoru opinioe uersantur: cu libido ad id qd uidetur bonu illecta & inflamata rapiatur. læticia ut adepta ia aliqd cocupitu efferatur & gestiat. Natura. n. oes ea quæ bona uidetur sequuntur fugiuntq; cotraria. Quaobre si simul obiecta species cuiuspiam e: qd bonu uideatur ad id adipiscendu ipellit ipsa natura: id cu cosťater prudenterq; fit: eiusmoi appetitione stoici βουλησιν appellat nos appelamus uoluntate: ea illi putat in solo ee sapiente: q sic diffi

niūt. Voluntas ē quæ qd cū rōne desiderat. Quæ āt aduersus rōnē i citata ē uehementius: ea libido ē uel cupiditas effrenata: quæ i oibus stultis iuenit. Itē quæ cū ita mouemur ut i bono simus aliquo dupli citer id cōtigit. Nā cū rōe aīus mouetur placide atq; cōstāter: tū illd gaudiū dicitur. Cū āt & ianiter & effuse animus exultat: tū illa læti tia gestiens: uel nimia dici potest: quā ita diffiniunt sine rōne aī ela tionē: qm quæ ut bona natura appetimus: sic a malis natura declina mus: quæ declinatio sit cū ratione fiet: cautio appellatur: eaq; intelli gitur in solo esse sapiente. Quæ autē sine ratione & cū exanimatiōe humili atq; fracta: noīetur metus. Est igitur metus ratione aduersa cautio: præsentis autem mali sapiētis affectio nulla ē. Sulti ē āt ægri tudo ea qua afficiuntur in malis opinatis: aīosq; demittūt: & contra hūt rōni nō obtēperantes. Itaq; hæc prima dfinitio ē: ut ægritudo sit aī aduersante ratione cōtractio. Sic quattuor pturbationes sūt. Tres constantiæ qm ægritudini nulla constantia opponitur: sed oēs ptur bationes iudicio censent fieri & opinione. Itaq; eas diffiniūt pressius ut intelligatur nō mō q uitiosæ: sed ēt q in nrā sint potestate. Est igi tur ægritudo opinio recens mali præsentis: in quo demitti cōtrahiq; aīo rectū eē uideatur. Læticia opinio recens boni præsentis: i quo ef ferri rectū eē uideatur. Metus opio ipēdentis mali: q itolerabile esse uideatur. Libido opio uenturi boni q sit ex usu iā præsens eē: atq; ad esse: sed quæ iudicia quasq; opiones pturbationū eē dixi nō i eis ptur bationes solū positas eē dicunt. uerꝫ illa ēt quæ efficiuntur pturbatō nibꝫ. Vt ægritudo quasi morsū aliquē doloris efficiat. Metus recessū quendā aī & fugā. Læticia profusā hilaritatē. Libido effrenatā appe tentiā. Opinationē āt quā in oēs diffinitiones superiores iclusimus. uolunt esse ibecillā assensionem. Sed in singulis pturbatiōibus par tes eiusdem generis plures subiiciuntur. Vt ægritudini iuidentia utē dū est. n. dicendi cā ꝟbo minus usitato qm iuidia nō i eo q iuidet so lū dicitur sed ēt in eo cui iuidetur æmulatio obtrectatio misericordia āgor luctus mœror ærūna dolor lamentatio sollicitudo molestia affli ctatio despatio et si qua sūt de genere eodē. Sub metum āt subiecta sūt pigritia pudor terror timor pauor exaīatio cōturbatio formido. Voluptati maliuolentia lætās malo alieno delectatio iactatio et simi lia. Libidini ira excandescentia odiū inimicitia discordia idigentia de sideriū: & cætera eiusmōi. Hæc āt diffiniunt hoc mō: inuidētiā esse

42

dicunt ægritudiem suspectam pp alterius res secundas quæ nihil noceāt iuidenti. Nā siquis doleat eius reb, secūdis a quo ipse lædatur nō recte dr̄ iuidere ut si Hectori Agamemnō. Qui āt cui alterius cōmoda nihil noceanr tam̄ eum doleat his frui is iuidet pfecto. Aemulatio autem dupliciter illa qdem dr̄ ut & i laude et iuitio nom̄ hoc sit Nā et imitatio ṽtutis æmulatio dr̄. Sed ea nihil hoc loco utimur. est eni laudis, et æmulatio est ægritudo: si eo quod qs concupierit: alius potiatur: ipse careat. Obtrectatio āt est ea: q̄ itelligi zelotypiam uolo aegritudo ex eo quod alter quoq; potiatur eo q̄ ille ipse cōcupiuerit. Misericordia est ægritudo ex miseria alterius iiuria laborātis. Nemo n. parricidæ aut pditoris supplicio misericordia cōmouetur. Angor ē ægritudo premens. Luctus ægritudo ex eius: qui carus fuerit iteritu acerbo. Mœror ægritudo flebilis. Aerūna ægritudo laboriosa. Dolor ægritudo crucians. Lamentatio ægritudo cum; eiulatu. Sollicitudo ægritudo cū cogitatione. Molestia ægritudo permanens. Afflictatio ægritudo cū uexatione corporis. Despatio ægritudo sine ulla rez expectatione meliorum. Quæ āt subiecta sunt sub metu ea sic diffiniunt. Pigritiā metum consequentis laboris. Terrorē metum concutientem: ex quo fit ut pudorē rubor: sic terrorē pallor & tremor & dētium crepitus consequatur. Timorem metū mali appropinquātis. Pauorē metum mentem de loco mouentem: ex quo illud Ennii. Tū pauor mihi sapientiam omnem ex aīo expectorat. Exaiationē metū subsequentē: et quasi comitē pauoris. Conturbationē metum excutientem cogitata. Formidinē metum pmanentem. Voluptatis autē partes hoc modo describunt. Vt maliuolentia sit uoluptas ex malo alterius sine emolumento suo. Delectatio uoluptas suauitate auditus animum deliniens. Et qualis est hæc aurium: tales sunt oculorū et tactionum: & odorationum: & saporū quæ sūt oēs unius generis ad perfundendū animū: tāq̄ illiquefactæ uoluptates. Iactatio ē uoluptas gestiens & se efferens insolentius. Quæ āt libidini subiecta sūt ea sic definiunt. Vt ira sit libido puniendi eius qui uideatur læsisse iiuria. excandescentia autem sit ira nascens ex modico existens quæ θυμωσις græce dr̄. Odiū ira iueterata. Inimicitia ira ulciscendi tempus obseruans. Discordia ira acerbior ītimo odio & corde cōcepta. indigentia libido inexplebilis. Desideriū libido eius qui nō dū adsit ui

dendi. Distinguūt illud ēt: ut sit libido eaꝝ reꝝ quæ dicūtur ð quodā aut quibusdā: quæ κατηγορηματα dialetici appellant: ut habere diuitias: cape honores. Diligentiā reꝝ ipsaꝝ est: ut honoꝝ: ut pecuniæ Oium āt perturbationū fontē esse dicunt itēpantiā: quæ est a tota mente: ēt a recta ratiōe defectio: sic auersa a præscriptiōe rōis ut nullo modo appetitiones aī nec regi: nec contineri queant. Quemadmodū igitur tēperantia sedat appetitōes: & efficit ut hæ rectæ rōni pareant: conseruatq; considerata iudicia mentis sic huic inimica intēpantia: oēm aī statū īflāmat: cōturbat: incitat. Itaq; & ægritudies: & metus: & reliquæ pturbationes oēs gignuntur ex ea. Quēadmodū cū sāguis corruptus ē aut pituita rdundat: aut bilis ī corpore morbi ægrotationesq; nascuntur: sic prauarum opinionum conturbatio: & ipsarum inter se repugnantia sanitate animum spoliat: morbisq; perturbat. Ex perturbationibus autem primum morbi conficiuntur: quæ uocant illi νοσηματα: eaq; quæ sunt eis morbis contraria: quæ habent ad res certas uitiosam offensionem: atq; fastidiū. Deinde ægrotationes: quæ appellantur a stoicis ἀρρωσηματα hisq; item oppositæ contrariæ offensiones. Hoc loco nimium operæ cōsumitur a stoicis maxime a Crysippo: dum morbis corporum comparatur morbōrū animi similitudo. Qua oratione minime necessaria prætermissa ea quæ rem continent: pertractemus. intelligatur igitur perturbationem iactantibus se opinionibus inconstanter & turbide in motu esse semper. Cum autem hic feruor: concitatioq; animi inueterauerit & tanquam in uenis medullisq; insederit: tum existit & morbus & ægrotatio & offensiones hae quae sunt eis morbis ægrotantibusq; cōtrariæ. Haec quæ dico cogitatione quidem inter se differunt: re uero copulata sunt: eaq; oriuntur ex libidine & laeticia. Nam cum est cōcupita pecunia: nec adhibita continuo ratio: quasi quaedā socratica medicina quae sanaret eam cupiditatem: permanat ī uenas: & īhaeret ī uisceribus illud malū: existitq; morbus & aegrotatio: quae auelli inueterata non possunt: eiq; morbo nomen est auaritia. Similiterque caeteri morbi: ut gloriae cupiditas: ut mulierositas: ut ita apellē eā: quae gracce μισο αθη αυνειλυα dr̄: caeteriq; similiter morbi aegrotatōesq; nascūtur. Quae āt his sūt cōtraria: ea nasci putāt a metu ut odiū mulieꝝ quale ī φιλογυνεια ē ut ī hoīnū uniuersū gēus ꝗ

Diligentia
Intēperantia
muliecositas

43

accepimus de Timone q μισανθρωπος apellatur: ut inhospitabili tas est. Quæ oẽs ægrotationes aĩ ex quodã metu nascuntur: eaꝝ reꝝ quas fugiũt & oderunt. Definiunt ãt aĩ ægrotationẽ opinionẽ uehementem de re nõ expetenda: taq̃ ualde expetenda sit: inhærentem & penitus insitã. Quod ãt nascitur ex offensione ita definiunt opionem uehementẽ de re nõ fugienda inhærentẽ & penitus isitã: taq̃ fugienda. Hæc ãt opiatio est iudicarẽ se scire: quod nesciat. Aegrotatiõi ãt talia quædã subiecta sunt. Auaritia: ambitio: mulierositas: ptinatia: liguritio: uiolentia: cupedia: & si qua sunt similia. Est aũt auaritia opinatio uehemens de pecunia; quasi ualde expetenda sit ĩherẽs & penitus isita. Similisq; est eiusdem generis diffinitio rliquarum. Offensionum autem diffinitiones sunt eiusmõi. Vt inhospitalitas sit opio uehemens ualde fugiendũ esse hospitem: eaq; ĩherens et penitus ĩsita: similiter definitur & mulieꝝ odiũ ut Hippoliti & ut Timonis generis humãi atq; ut ad ualitudĩs similitudinem ueniã: eaq; collatõe utamur aliquando: sed partius q̃ solent stoici: ut sunt alii ad alios morbos ꝓcliuiores. itaq; dicimus grauedinosos: quosdã torminosos nõ qa iã sint: sed quia sæpe sint: alii ad metũ: alii ad aliã pturbationem procliues. Ex quo ĩ aliis anxietas: unde ãxii. In aliis iracũdia dicitur: quæ ab ira differt. Estque aliud iracũdum esse: aliud iratũ: ut differt anxietas ab angore: neq;.n. omnes anxii qui anguntur aliquando: neque anxii semper anguntur ut inter ebrietatem & ebriositatem interest. Aliudq; est esse amatorem aliud amantem. Atq; hæc alioꝝ ad alios morbos ꝓcliuitas late patet. nam ptinent ad omnes pturbatões. ĩ multis ẽt uitiis appet: sed nom̃ res nõ habet: ergo ĩuidi: & maliuoli liuidi & timidi & misericordẽs qa ꝓcliues ad eas ptbatões sĩt nõ qa sẽp ferãt. Hæc igr̃ ꝓcliuitas ad suũ qdq; gẽus similitudĩe corpis ægrotatio dr̃: cũ ea ĩtelligat̃ ad ægrotãdũ ꝓcliuitas: sed hæc ĩ bõis reb; q; alii ad alia bõa sũt aptiores. facilitas nõiet̃: ĩ malis ꝓcliuitas ut significet lapsiõem: in neutris habeat supius nom̃. quõ aũt ĩ corpe est morb; ægrotatio & uitiũ; sic in aĩo. Morbum appellãt totius corporis corruptiõem. Aegrotatiõem morbũ cum ĩbecilitate. Vitium cum partes corpis ĩter se dissedent. Ex quo prauitas membroꝝ distortio ẽformitas. Itaq; illa duo morb; & ægrotatio ex totius ualitudinis corporis conquassatione & perturbatione gignunt̃. Vitium autem ĩtegra ualitudĩe ipsum ex se cernitur. sed tm̃mõ ĩ animo

cogitatione possumus morbū ab ægrotatione seiūgere. Vitiositas āt ē habitus: aut affectio in tota uita incōstās. & a se ipsa dissentiēs. ita sit ut in altera corruptione opinionū morbus efficiatur & ægrotatio: in altera inconstantia & repugnantia. Nō. n. oē uitiū ptes habet dissentientes: ut eorū qui non lōge a sapia absūt affectio ē illa quidem discrepans a se ipsa dū est insipiens: sed non distorta nec praua. Morbi autem et ægrotationes ptes sunt uitiositatis. Sed pturbatiões sint ne eiusdē ptes quæstio ē. Vitia. n. affectiones sunt manentes pturbationes autem mouentes: ut non possint affectionū manentiū ptes esse. Atq; ut in malis attingit aī naturā corporis similitudo: sic & ī bonis. Sunt. n. in corpore præcipua: pulchritudo: uires: ualitudo: firmitas: uelocitas. Sunt item in aīo corporis temperatio: cum ea cōgruunt inter se: e quibus constamus. sanitas sic animi dicitur cū eius iudicia opinionesq; concordant. Eaq; est animi uirtus: q̄ alii ipsam temperantiā dicunt esse: alii obtemperantem temperantiæ præceptis & eā ob sequentem: nec habentem ullam speciem suā. Sed siue hoc: siue illud sit in solo esse sapiente. est aūt quædā aī sanitas: quæ in insipientem etiā cadat: cum curatione medicoꝝ perturbatio mentis aufertur. Et ut corporis est quædam apta figura membrorū cū coloris quadā suauitate: eaq; dicitur pulchritudo sic in aīo opinionū iudiciorūq; æqualitas & cōstātia cū firmitate q̄dā & stabilitate ꝟtutē subsequēs: aut uirtutis uī ipsā cōtinens pulchritudo uocat'. itē quæ uiribꝫ corpis & neruis & efficacitati similes similibusq; ꝟbis aī uires noiantur. Velocitas aūt corporis celeritas appellatur: quæ eadem igenii ēt laus habetur pp aī multaꝝ reꝝ breui tempore percursionem. illud aioꝝ corporūq; dissimile est: q̄ animi uelantes morbo tentari nō possunt: corpora possūt. Sed corporū offensiões sine culpa accidere possunt: animorum non item: quorum omnes morbi & perturbatiões ex aspernatiōe rationis eueniunt. itaq; in hominibus solum existūt: nam bestiæ simile quiddam faciunt: sed in perturbationes non incidunt. Inter acutos autem & hebetes interest: q̄ ingeniosi ut æs corinthium in eruginem: sic illi in morbum & incidunt tardius: & recreātur ocius: hebetes non ita: nec uero in omnem morbum ac perturbationē animus īgeniosi cadit. Nō. n. multa efferata & imania: quædā aūt hūanitatis quoq; habēt primā speciē: ut misericordia: ægritudo: metus. Aegrotatōes āt et morbi aioꝝ difficilius euelli posse putāt': q̄

summa illa uitia: quæ uirtutibus sunt contraria. Morbis. n. manen tib; eē uitia sublata non possũt: quia non tam celeriter sanantur: q̄ il la tolluntur. Habes ea: quæ de pturbationibus enucleate disputant stoici: quæ logica appellant: quia disseruntur subtilius. E qb; tanq̄ e scrupulosis cotibus enauigauit oratio. Reliquæ disputationis cursũ teneamus. Modo satis illa dilucide dixerimus pro rerũ obscuritate. A. Prorsus satis sed siqua diligẽtius erunt cognoscẽda: quæremus ali as. Nunc uela: quæ modo dicebas: expectamus et cursum. M. Quã do et aliis locis de uirtute diximus: & sæpe dicẽdum erit. plæraq;. n. quæstiones: quæ ad uitã moresq; pertinent: a uirtutis fonte ducunt. Quãdo igitut uirtus ē affectio aĩ constans conueniensq;: laudabiles efficiens eos: in quibus ē: & ipsa per se sua sponte: sepata ẽt utilitate laudabilis ex ea proficiscuntur honestæ uoluntates sẽtentiæ: actiões oĩsq; recta oratio: q̄q̄ ipsa uirtus breuissime recta ratio dici potest. Huius igitur uirtutis contraria ē uitiositas. sic. n. malo q̄ malitiã ap pellare eam: quã græci κακιαν appellant. nam malitia certi cuiusdã uitii nomen est: uitiositas omnium. Ex qua cogitantur perturbatio nes: quæ sunt ut pauloante diximus turbidi animorũ concitatiq; mo tus auersi a ratione & inimicissimi mentis uitæq; tranquillæ. Impor tant enim ægritudines anxias atq; acerbas: animosq; affligunt: & debilitant metu. Item inflãmãt appetitione nimia: quã tum cupidi tatem: tum libidinem dicimus impotentiam quandam animi a tem perantia & moderatione plurimum dissidentem: quæ si quãdo ade pta est id: quod ei fuerit concupitũ: tum fert alacritatẽ ut nihil eē cõ stet: quod agat ut ille qui uoluptatẽ animi nimiam sũmũ errorẽ es se arbitratur. eorum igitur malorum in una uirtute posita sanatio ē. Quid autem est non miserius solum: sed fœdius ẽt & deformius q̄ ægritudine? quis aflictus debilitatusq; iacens cui miseriæ proxrmus ē is qui appropinquãs aliquod malum metuit exanimatusq; pẽdet animi. quam uim significantes mali poetæ impendere apud inferos saxum Tantalo faciunt ob scelera aĩq; ĩpotẽtiã: & supbiloquẽtiã: ea cõis pœna stultitiæ ē. oĩb;. n. quorũ mens abhorret a ratione sẽp aliqd aliis dolor aliis terror ĩpẽdet. Atq; ut hæc tabificæ mẽtis pturbatiões sũt ægritudinẽ dico et metũ sic hilariores illæ cupiditas auide sẽp ali quid expetens et ianis alacritas id ē lætitia gestiẽs nõ multũ differũt ab amentia. Ex quo ĩtelligit qualis ille sit quem tũ moderatum alias

modestũ & tẽperantem: alias constantem: cõtinentẽq; dicimus. Nõ nũq̃ hæc eadem uocabula ad frugalitatis nomen tanq̃ ad caput refer re uolumus. quod nisi eo noĩe uirtutes continerentu nunq̃ illud ita peruulgatum esset: ut iam prouerbii locum optineret. hominem fru gi oĩa recte facere: quod idem cum stoici de sapiente dicũt: nimis ad mirabiliter: nimisq; magnifice uidentur: ergo: is quisquis est: qui moderatione & constãtia quietus animo est: sibiq; ipse placatus: ut neq; tabescat molestiis neq; frangatur timore: nec si sciẽter quid ap petens: ardeat dſiderio: nec alacritate futili gestiens deliquescat. Is ẽ sapiens quem quærimus. Is est beatus: cui nihil humanarũ rerũ aut intolerabile ad demittendũ animũ: aut nimis lætabile ad efferendũ uideri põt. Quid enim uideatur ei magnũ in rebus hũanis: cui æter nitas oĩs: totiusq; mundi nota sit magnitudo? Nã quid aut in studiis humanis: aut in tam exigua uitæ breuitate magnũ sapiẽti uideri po test. qui sẽp aĩo sic excubat: ut ei nihil improuisũ accidere possit nihil inopinatum: nihil oĩno nouũ. Atq; idem ita acrem in oẽs partes aciẽ intendit: ut semper uideat sedem sibi ac locum sine molestia atq; an gore uiuendi. ut quẽcunq; casum fortuna inuexerit: hũc apte & qui ete ferat: quod qui faciet non ægritudine solum uacabit: sed etiam p turbationibus r̃liquis oĩbus. His autem uacuus animus perfecte at que absolute beatos efficit. Idemq; cõcitatus & abstractus ab inte gra certaq; ratione: non constantiã solũ amittit: uerũ ẽt sanitatem. Quocirca mollis & eneruata putanda ẽ peripateticorum ratio & ora tio: qui perturbari animos necesse esse dicunt. Sed adhibẽt modum quendã quem ultra progredi nõ oporteat. Modũ tu adhibes uitio? an uitium nullum est non parere rationi? an ratio parum præcipit? nec bonum illud esse: quod aut cupias ardenter: aut adeptus te effe ras insolenter? Nec porro malũ: quo aut oppressus iaceas: aut ne op p̃riare mente uix constes? eaq; oĩa aut nimis tristia: aut nimis læta error fieri? Qui si error stultis extenuetur die ut cum eadem res ma neat aliter ferat inueterata: aliter recentia: sapientem nec attingat quidem omnino. Etenim quis erit tandem modus iste? Quæramus enim modum ægritudinis: in qua opere plurimum ponitur. Aegre tulisse. P. Rutilium fratris r̃pulsam consulatus scriptum apud Fani um est. Sed tamẽ trãsisse modũ uidetur: qppe q ob eã causã a uita recessit. Moderatius igitur ferre debuit: Quid si cũ id ferre ĩmodice:

mors liberorum accessisset: nata ē ægritudo noua: sed ea modica ma gna tamen facta esset accessio. Quid si deinde dolores graues corpo ris si hominum amissio: si cæcitas: si exilium: si p sigulis malis ægri tudines accederent: summa ea fieret: quæ nō sustineretur. Qui mo dum igitur uitō quærit similiter: facit ut si posse putet eum q se e leu cata præcipitauerit sustinere se cū uelit. Vt eni id nō pōt sic animus perturbatus et incitatus nec cohibere se potest: nec quo loco uult isi stere oīno. Quæq; crescentia pnitiosa sunt: eadē sunt uitiosa nascen tia. ægritudo autē cætereq; perturbationes amplificatæ certe pestife ræ sunt. igitur ēt susceptæ continuo in magna pestis pte uersantur. Eteni ipsæ se ipelluntur ubi semel a ratione discessum ē: ipsaq; sibi ī becillitas indulget: in altūq; prouehitur īprudens: nec repit locum cō sistendi. Quamobrem nihil interest: utrū moderatas pturbationes approbent: an moderatā iniusticiā moderatā ignauiā moderatā intē perantiā. Qui.n. uitiis modum apponit: his partē suscipit uitiorū quod cum ipsum p se odiosū est tū eo molestius qa sunt in lubrico: īcitataq; semel ī procliue labuntur sustineriq; nullo mō possunt. qd q; idē pipatetici pturbationes istas quas nos extirpandas putamus. nō mō naturales eē dicunt sed ēt utiliter a natura datas: quorū ē talis oratio. Primū multis uerbis iracūdiā laudant cotē fortitudis eē dicūt multoq; & in hostē & īprobū ciuē uehementiores iratorū īpetus eē. Leuis autē ratiunculas eorū q ita cogitarent prælium rectum ē hoc fi eri conuenit dimicare p legibus p libertate p pria. Hæc nullā habent uī nisi ira excanduit fortitudo nec uero de bellatoribus solum dispu tāt. īperia seueriora nulla eē putāt sine aliqua acerbitate iracundiæ: Oratorē deniq; nō mō accusātē sed ne defendentē qdē pbāt sine acu leis iracūdiæ. Quæ ēt si nō adsit tamē ūbis atq; motu simulādā arbi trātur ut auditoris irā oratoris īcendat actio. Virū deniq; necāt q ira sci nesciat. Eāq; q̄ lenitatē nos dicimus: uitioso lentitudis noīe appel lāt. Nec uero solū hāc libidinē laudāt. est.n. ira ut mō diffiniui ulci scendi libido sed illud ipsū genus uel libidīs uel cupiditatis ad sūmā utilitatem esse dicunt a natura datum. Nihil enim quenq̄ nisi quod libeat præclare facere posse. Noctu ambulabat ī publico temistocles quod somnum capere non posset quærentibusq; respondebat Milci adis tropheis se e sōno suscitari. Cui nō sunt auditæ Demosthænis uigiliæ: q dolere se aiebat si quādo opificum āte lucana uictus esset

industria? Philosophiæ deniq; ipsius principes nunquam in suis stu
diis tantos progressus sine flagranti cupiditate facere potuissent
Vltimas terras lustrasse Pythagorã: Democritũ Platonẽ accepimus
Vbi.n.quid esset: quod disci posset eo ueniendũ iudicauerunt. Nũ
putamus hæc fieri sine sũmo cupiditatis ardore potuisse: ipsã ægritu
dinẽ q̃ nos ut tetrã & inanẽ beluã fugiendã esse diximus: nũ sine ma
gna utilitate a natura dicunt constitutã. ut oĩs castigatiõibus: repræ
hensionibus: ignominiis: affici se in delicto dolerent. Impunitas.n.
peccatorꝫ data uidetur eis qui & ignominiã & infamiã ferũt sine do
lore. Morderi ẽ melius conscia: ex quo est illud e uita ductũ ab Afra
nio. Nã cum dissolutus filius: heu me miserꝫ dixisset: tũ seuerus pa/
ter dummõ doleat aliquid doleat quod lubet. Reliquas quoq; ptes
ægritudis utiles esse dicunt. Misericordiã ad opem ferendã & calami
tates hominum indignorum subleuandas. ipsum illud æmulari ob
trectare non esse inutile: cum aut se non idem uideat consecutũ qđ
alium aut alium idem quod se. Metum uero siquis sustulisset: oẽm
uitæ diligentiam sublatam fore: quæ sũma esset in eis qui leges: qui
magistratus: qui paupertatem: qui ignominiam: qui mortem: qui
dolorem timerent. Hæc tamen ita disputant: ut resecanda esse fateã
tur: euelli pœnitus dicant nec posse: nec opus eẽ. Et in omnibus fere
rebus mediocritatem esse optimam existiment. Quæ cum exponũt
nihil ne tibi uidentur: an aliquid dicere? A. Mihi uero dicere aliquid
itaq; expecto quid ad ista. M. reperiam fortasse: sed illud ante uides
ne quanta fuerit apud academicos uerecundia? Plane enim dicunt ꝙ
ad rem pertineat peripateticis respondetur a stoicis. Digladientur il
li ꝑ me licet: cui nihil est necesse: nisi ubi sit illud qđ uerisimillimũ
uideatur inquirere. Quid est igitur quo occurrat in hac quæstione:
e qua possit attingi aliquid uerisimile quo longius mens humana ꝓ
gredi non potest diffinitio perturbationis qua recte Zenõem usum
puto. Ita enim definit: ut perturbatio sit aduersa ratione contra na
turã animi cõmotio. uel breuius ut ꝑturbatio sit appetitus uehemẽ
tior. Vehementior aũt intelligatur is q ꝓcul absit a naturæ cõstãtia.
Quid ad has diffinitiões possim dicere? atq hæc plæraq; sũt pruden
ter acuteq; disserẽtiũ: illa qdẽ ex rhetorꝫ põpa ardores aĩorꝫ cotesque
ꝟtutũ. an uero uir fortis nisi stõachari cœpit: nõ põt fortis eẽ. gladia
torꝫ id qdẽ q̃q̃ i eis ipsis uidẽus eẽ sæpe cõstãtiã colloquũt: cõgrdiũt

quæruntur aliquid postulant: ut magis placati quã irati eẽ uideãtur sed in illo genere fit sane pacidianus aliquis hoc animo: ut narrat Lucilius. Occidam illum equidem & uincam: si id quæritis inquit. Verum illud credo fore in os prius accipiam ipse: Quam gladium i stomacho sura ac pulmonibus sisto. Odi hominem: iratus pugno: nec longius quicquã. Vobis quam dextræ gladium dum accomodet alter. Vsq; adeo studio atq; odio illius efferor ira. At sine hac gladiatoria iracundia uidemus progrediẽtem apud Homerum Aiacem multa cum hilaritate: cum depugnaturus esset cum hectore: cuius ut arma sumpsit ingressio læticiam attulit sociis: terrorem autem hostibus: ut ipsum Hectorem: quemadmodum est apud Homerum toto pectore trementem prouocasse ad pugnam pœniteret. Atq; hi collocuti inter se priusquam manum consererent: leniter & quiete: nihil ne in ipsa quidem pugna iracundæ rabioseue fecerunt. Ego ne torquatum quidem illum qui hoc cognomen inuenit: iratum existimo gallo torquem detraxisse. Nec Marcellum apud Clastidiũ: ideo fortem fuisse: quia fuerit iratus. De Africano quidem quia notior ẽ nobis propter recentem memoriam: uel iurare possum nõ illum iracundia tum inflammatum fuisse: cum in acie. M. Haliẽum pelignũ scuto protexit: gladiumq; hosti in pectus infixit. De. L. Bruto fortasse dubitarim an propter infinitum odium tyranni effrenatius i Arũtem inuaserit. Video enim utrunq; cominus ictu cecidisse contrario quid igitur huc adhibetis iram? an fortitudo nisi insanire cœpit, impetus suos non habet? quid Herculem quem i cælum ista ipsa: quã uos iracundiam esse uultis: sustulit fortitudo: iratum ne censes conflixisse cum erimantheo apro: aut leone nemæo? An etiam Theseus marathõii tauri cornua comprehendit iratus? Vide ne fortitudo minime sit rabiosa: sitque iracundia tota leuitatis. Neq; enim est ulla fortitudo: quæ rationis expers est: contemnendæ sunt humanæ res. negligenda mors est patibiles & labores & dolores putãdi. hæc cum constituta sit iudicio atq; sentẽtia: tum est robusta illa & stabilis fortitudo nisi forte quæ uehenenter: acriter animose fiunt: iracũdæ fieri suspicamur. Mihi uero ne Scipio quidem ille pontifex maximus qui hoc stoicorum uerum esse declarauit: nunquam priuatum esse sapientem: iratus uidetur fuisse: cum. T. graccho: tum cum consulem languentem reliquit: atq; ipse priuatus: ut si consul esset: qui

rempublicã saluam esse uellet: se sequi iussit. nescio ecquid ipsi nos fortiter in republica fecerimus. siquid fecimus certe irati nõ fecimus An est quicq̃ similius insaniæ q̃ ira? quã bene Ennius dixit initium insaniæ color uox oculi spiritus impotentia dictorum atq; factorum quã partẽ habent sanitatis. quid Achille homerico fœdius? Quid Agamemnone in iurgio? nã Aiacem quidem ira ad furorem: mortemq; perduxit. non igitᷣ quidem desiderat fortitudo aduocatam iracundiam. satis est instructa: parata armata per sese. nam isto modo quidẽ licet dicere utilem uinolentiam ad fortitudinem utilem etiam dementiam: Quod & insani & ebrii multa faciunt uehementius. sẽper Aiax fortis tamen fortissimus in furore. nam facinus fecit maximum; cum danais inclinãtibus summam rem perfecit. Marius prœlium cum restituit insaniens. dicamus igitur utilem ĩsaniam. tractata diffinitione fortitudinis: intelliges eam stomacho non egere. fortitudo est igitur animi affectio legi summæ in perpetiendis rebus obtemperans. Vel conseruatio stabilis iudicii in eis rebus quæ formidolosæ uidentur subeundis & repellendis. Vel scientia rerum formidolosarum contrariarumq;: ut omnino negligendarum conseruans earum rerum stabile iudicium. uel breuius ut Chrysippus. nã superiores diffinitiones erant Spheri hominis in primis bene diffinientis: ut putant stoici. Sunt enim omnino omnes fere similes. sed declarant cõmunis notiones: alia magis alia. Quomõ igitur Chrysippus. Fortitudo est inquit scientia perferendarum rerum: uel affectio animi ĩ patiendo ac pferendo summæ legi parens sine timore. Licet enim insectemur istos ut Carneades solebat: metuo ne soli philosophi sint. Quæ enim istarum diffinitionum nõ aperit notionem nr̃am: quam habemus omnes de fortitudine tectam atq; inuolutam? qua aperta quis est qui aut bellatori: aut imperatori: aut oratori quærat aliquid neq; eos existimet sine rabie quicq̃ fortiter facere posse? quid stoici q omnes insipientes insanos esse dicunt: nonne ista colligunt? Remoue pturbationes: maximeq; iracundiam: iã uidebuntur mõstra dicere. nunc autem ita disserunt sic se dicere: omnes stultos insanire: ut male olere omne cenum. At nõ semper: cõmoue: senties: sic iracundus nõ semp iratus est. Lacesse: iam uidebis furentem. quid ista bellatrix iracundia? cum domũ rediit qualis est cum uxore: cum liberis cũ familia? An tum quoq; est utilis. Est igitur aliquid qđ cõturbata

mens melius possit facere: q̄ constans? An quisquam pōt sine pertur
batione mentis irasci? Bene igitur nostri cum omnia essent ĩ morbis
uitia. quod nullum erat iracundia fœdius: iracūdos solos morbosos
nomĩauerunt. Oratorem uero irasci minime decet: simulare nō de/
decet. An tibi irasci tum uidemur: cum quid in causis acrius & uehe
mentius dicimus. Quid cum iam rebus transactis: & præteritis ora
tiones scribimus: num irati scribimus? Ec quis hoc animaduertit?
Vincite enim. num aut egisse unquā iratū Aesopum: aut scripsisse
existimamus iratū Acciū? Aguntur ista præclare. & ab oratore quidē
melius si modo est orator q̄ ab ullo histrione: sed aguntur leniter: &
mente tranquilla. Libidinem uero laudare: cuius est libidinis? The/
mistoclem & Demosthenem profertis. additis Pythagoram. Demo
critum Platonem. Quid uos studia libidinem uocatis: quæ uel opti
marum rerum ut ea sunt quæ profertis: sedata tamen & tranquilla
esse debent. Iam ægritudinem laudare unam rem maxime detesta/
bilem: quorum est tandem philosophorum. At commode dixit Afra
nius. Dummodo doleat aliquid: doleat quod lubet. Dixit enim de
adolescente perdito ac dissoluto. Nos autem de constanti uiro: ac sa
pienti quærimus. Et quidem illam ipsam iram centurio habeat aut
signifer: uel cæteri de quibus dici non necesse est: ne rhetorum aperi/
amus mysteria. Vtile est enim uti motu animi: qui uti ratione non
potest. Nos autem ut testificor sæpe de sapiente quærimus. At etiam
æmulari utile est: obtrectare: misereri. Cur misereare potius quā fe
ras opem: si id facere possis. An sine misericordia liberales esse non
possumus. non enim suscipere ipsi ægritudines propter alios debe/
mus: sed alios si possumus leuare ægritudine. Obtrectare uero alte/
ri: aut illa uitiosa æmulatione: quæ riualitati similis est. æmulari qd
habet utilitatis cum sit æmulantis angi alieno bono: quod ipse nō ha
beat: obtrectantis autem alieno bono: quod id etiam alius habeat.
quis id approbare possit: ægritudinem suscipe pro expientia: siquid
habere uelis. nā solum habere uelle summa dementia est. Mediocri
tates aūt malorum quis laudare recte possit? quis enim pōt in quo li
bido cupiditasue sit: non libidinosus & cupidus esse: in quo ira non
iracundus: in quo angor non anxius: in quo timor non timidus. Libi
dinosum igit̃ & cupidum & iracundum & anxium & timidum cen
semus esse sapientem: de cuius excellentia multa qdem dici: quāuis

fuse lateq; possint. Sed breuissime illo modo sapientiā esse rerum di
uinarum & humanarum scientiā cognitionemq;: quæ causa cuiusq;
rei sit. ex quo efficitur ut diuina imitetur: humana omnia inferiora
uirtute ducat. In hunc tu igit tanquam in mare quod est uentis sub
iectum: perturbationem cadere tibi dixisti uideri? Quid ē quod tan
tam grauitatem constantiamq; pturbet? An īprouisum aliquid atq;
repentinum. Quid pōt accidere tale? & cui nihil quod homini eue/
nire possit. Nam quod aiunt nimia resecari oportere: naturalia relin
qui quid tandem pōt esse naturale: quod idem nimium esse possit?
Sunt enim omnia ista ex errorum orta radicibus: quæ euellenda: &
extrahenda penitus non circūcidenda nec amputanda sunt. Sed quo
niam suspicor te non tam de sapiente quā de te ipso quærere. Illum
enim putas omni perturbatione esse liberum te uis uideamus quāta
sint: quæ philosophia remedia morbis animorum adibeantur. Est e
nim quædam medicīa certe: nec tā fuit hominum generi īfensa atq;
īnimica natura: ut corporibus tot res salutares: animis nullā inuene
rit. De quibus est etiam merita melius q̄ corporum adiumenta adhi
bentur extrinsecus: animorū salus inclusa ī his ipsis est. Sed quo ma
ior ē in eis præstantia & diuinior: eo maiore indigent diligentia. Itaq;
bene adhibita ratio cernit quid optimum sit: neglecta multis impli
catur erroribus: Ad te igit mihi iam cōuertenda omnis oratio est. Si
mulas enim quærere te de sapiente. quæris autem fortasse de te. Ea
rum igitur perturbationum: quas exposui: uariæ sunt curationes.
Nam neque omnis ægritudo una ratione sedatur. Alia est eni lugen
ti: alia miseranti: aut iuuidenti adhibenda medicina. Est eni in om/
nibus quattuor perturbationibus illa distinctio. Vtrum ad uniuersā
perturbationem: quæ est aspernatio rationis. aut appetitus uehemē
tior: an ad singulas ut ad metum libidinem: reliquasq; melius adhi/
beatur oratio. & utrum illud ne uideatur ægre ferendum: ex quo su
scepta sit ægritudo: an omnium rerum tollenda omnino ægritudo:
ut si quis ægre ferat se pauperem esse: id ne disputes paupertatē ma
lum non esse: an hominem ægre ferre nihil oportere. Nimirum hoc
melius ne: si forte de paupertate non persuaseris: sit ægritudini cōce
dendum. Aegritudine autem sublata propriis rationibus: quibus he
ri usi sumus: quodam modo etiam paupertatis malum tollitur. Sed
omnis eiusmodi perturbatio animi placatione abluatur. Illa quidē

cum doceas nec bonum illud esse: ex quo lætitia aut libido oriat: nec malum ex quo aut metus aut ægritudo. Verum tamen hæc est certa & propria sanatio: si doceas ipsas perturbationes per se esse uitiosas: nec habere q̄cquā aut naturale: aut necessarium: ut ipsā ægritudinem leniri uidemus: cum obicimus mœrentibus imbecillitatem ai̅ effœminati: cumq; eorum grauitatem: constantiamq; laudamus qui non turbulente humana patiantur. Quod quidem solet eis etiā accidere qui illa mala esse censent: ferenda tamen æquo animo arbitrantur. Putat aliquis uoluptatem esse bonum. alius autem pecuniam: tamen & ille ab intemperantia & hic ab auaritia auocari potest. Illa autem altera ratio & oratio quæ simul & opinionem falsam tollit & ægritudinem detrahit: est ea quidem utilior sed raro proficit. neq; etiam est ad uulgus adhibenda. Quædam autem sunt ægritudines quas illa medicina nullo modo possit leuare: ut si quis ægre ferat nihil in se esse uirtutis: nihil animi: nihil officii: nihil honestatis: propter mala is quidem angat: sed alia quædā ad eum sit admouenda curatio: & talis quidē quæ possit eē omnium: etiā de cæteris reb9 discrepantiū philosophoꝝ. Inter omnes eni̅ cōuenire oportet cōmotiones animoꝝ a recta ratione auersas eē uitiosas. ut etiam si nec mala sint illa quæ metum ægritudineue: nec bona quæ cupiditatem lætitiaue moueant: tamen sit uitiosa ipsa cōmotio. Constantem enim uolumus quendam sedatum: grauem: humana omnia prementem illum eē: quem magnanimū & fortem uirum dicimus. Talis autē nec mœrens: nec timens: nec cupiens: nec gestiens eē quisquā pōt. Eorum enim hæc sunt: qui euentus humanos superiores q̄ suos animos eē ducunt. Quare omniū philosophoꝝ (ut ante dixi) una ratio ē medendi: ut nihil quale sit illud qđ pturbet animū: sed de ipsa pturbatione dicendū. itaq; primū in ipsa cupiditate: cum id solum agit: ut ea tollatur: non est quærendum bonum illud nec ne sit quod libidinem moueat. Sed libido ipsa tollenda est: ut siue quod honestum est id sit summū bonū: siue uoluptas: siue horū utrunq; coniunctū. siue illa tria genera bonorū: tamen etiā si uirtutis ipsius uehemētior appetitus sit: eadem sit oībus ad deterrendum adhibenda oratio. cōtinet autem sedationem ai̅ humana in conspectu posita natura quæ quo facilius expressa cernat: explicanda est oratione cōmunis conditio: lexque uitæ. Itaq; non sine causa cum Orestem fabulam diceret

Liber Quartus.

Euripides primos tres uersus reuocasse dr̃ Socrates. neq; tã terribilis ulla fandi ratio ẽ; neq; sors; neq; ira cælitũ inuentũ malũ: qd nõ natura humana patiendo hæc efferat. Est aũt utilis ad psuadendũ ea quæ acciderit ferri & posse & oportere: enumeratio eo℞ qui tulerunt. & si ægritudinis sedatio: & hesterna disputatiõe explicata est: & in cõsolationis libro: quẽ in medio (non eni sapientes eramus) mœrore & dolore cõscripsimus. qdq; uetat Chrysippus ad recentes q̃si tumores aĩ remedium adhibere: id nos fecimus: naturæq; uĩ attulimus: ut magnitudine medicinæ doloris magnitudo cõcederet. Sed ægritudĩ d̃ qua satis est disputatũ: finitimus est metus: de quo pauca dicenda sunt, est eni metus: ut ægritudo præsentis: sic ille futuri mali: itaq; nonulli ægritudĩs ptem quandã metum eẽ dicebãt. Alii autẽ metum præmolestiã appellabãt: qd ẽ quasi dux consequentis molestiæ. quibus igĩr rõnibus istantia ferunt: eisdẽ contẽnuntur sequentia. nã uidendum ẽ in utrisq; neqd humile: summissum: molle: effœmiatum: fractum: abiectumq; faciamus. sed q̃q̃ de ipsius metus incõstantia: ibecillitate: leuitate dicendum ẽ: tamen multum pdest ea quæ metuuntur ipsa contẽnere. Itaq; siue casu accidit: siue cõsilio pcõmode factũ est: ꝗ eis de rebus quæ maxĩe metuuntur: de morte & de dolore: primo & pximo die disputatum ẽ. Quæ si pbata sunt: metu magna ex parte liberati sumus. Ac de malorum opinione hactenus. Videamus nunc de bono℞: id ẽ de lætitia & de cupiditate. Mihi quidem in tota rõne ea: quæ pertinet ad aĩ perturbationẽ: una res uidetur causam cõtinere: omnis eas esse in nr̃a potestate: omĩs iudicio susceptas: omnis uoluntarias. Hic igĩr error ẽ eripiendus: hæc detrahenda opinio: atq; ut ĩ malis opinatis tolerabilia: sic ĩ bonis sedatiora sunt efficienda ea quæ magna & lætabilia dicunr̃. Atq; hoc qdẽ cõe malorum: & bono℞. Vt si iã difficile sit psuadere nihil ea℞ re℞: quæ pturbẽt animũ: aut ĩ malis aut in bonis esse habendũ: tamen alia ad aliũ motũ curatio sit adhibenda: aliaq; rõne maleuolus: alia amator: alia rursus anxius: alia timidus corrigẽdus. Atq; erat facile sequẽtẽ eam rõnem quæ maxime probatur de bonis & malis negar̃ unq̃ lætitia affici posse insipientẽ: qd nihil unq̃ haberet boni. Sed loquimur nũc more cõmuni. sint sane ista bona quæ putãtur honores: diuitiæ: uoluptates: cæteraq;: tamen in eis ipsis potiundis exultans gestiensq; lætitia turpis ẽ. Vt si ridere cõcessum sit uitupetur tamen cachinatio. eodẽ eni

uitio est effusio animi in lætitia: quo in dolore contractio. Eademq; leuitate cupiditas est in appetendo: qua lætitia in fruẽdo. Et ut nimis afflicti molestia: sic animi elati lætitia iure iudicantur leues. Et cum inuidere ægritudinis sit: malis autem alienis uoluptatem capere lætitiæ: utrunque immanitate & feritate quadam proponenda castigari solet. Atque ut confidere decet: timere non decet: sic quidem gaudere decet: lætari non decet. Quoniam docendi causa a gaudio lætitiam distinguimus. Illud iam supra diximus: fieri contractionem animi recte nunquam posse: elationem posse. Aliter enim Neuianus ille gaudet Hector. Lætus sum laudari abs te pater a laudato uiro. Aliter ille apud Trabeam. Lena delinita argẽto nutum obseruabit meum. Quid uelim: quid studeam: aduenìens digito ĩpellam ianuam. Fores patebunt. De improuiso Crisis ubi me aspexerit: Alacris obuiam mihi ueniet complexum exoptans meum. Mihi se dedet. Quam hæc pulchra putet ipse iam dicet. Fortunam ipsam anteibo fortunis meis. Hæc lætitia quã turpis sit: satis est diligenter attẽdentem penitus uidere. Et ut turpes sunt: qui efferunt se lætitia: tũ cũ fruuntur uenereis uoluptatibus: sic flagitiosi qui eas ĩflammato animo concupiscunt. Totus uero iste qui uulgo appellatur amor: nec hercule inuenio quo nomine alio possit appellari tantæ leuitatis est: ut nihil uideam: quod putem conferendum. Quem Cecilius deum qui non summum putet aut stultum: aut rerum esse imperitum existimet. Cui in manu sit quem esse dementem uelit. Quem sapere quem insanire: quem in morbum inìici: quem contra amari: quem expeti: quem accersiri. O præclaram emendatricem uitæ poeticam: quæ amorem flagitii leuitatis auctorem in concilio deorum collocandum putet. De comœdia loquor: quæ si hæc flagitia non ꝓbaremus nulla esset omnino. Quid autem ex tragœdia princeps ille argonautarum? Tu me amoris magis q̃ honoris seruasti gratia. Quid ergo hic amor Medeæ? quanta miseriarum incendia excitauit? Atq; ea tamẽ apud alium poetam patri dicere audet: se coniugem habuisse illum: amor quem dederat. qui plus pollet: potiorque est patre. Sed poetas ludere sinamus: quorum fabulis in hoc flagitio uersari ipsum uidemus Iouem. Ad magistros uirtutis philosophos ueniamus: q amorem negant stupri esse: & in eo litigant cum epicuro non multum ut opinio mea fert mentiente. quis ẽ enim amor iste amicitiæ? cur neq;

deformem adolescentem quisquã amat: neque formosum senem? Mihi quidem hæc in græcorum gymnasiis nata consuetudo uidetur: in quibus isti liberi & concessi sunt amores. Bene igitur Ennius: Flagitii principium est nudare inter ciues corpora. qui ut sint sicut fieri posse uideo: pudici: solliciti tamen & anxii sũt: eoque magis quod se ipsi continent & coercent. Atque ut muliebris amores omittam: quibus maiorem licentiam natura cõcessit: quis aut de Ganymedis raptu dubitat: quid poetæ uelint? Aut non intelligit quid apud Euripidem: & loquatur & cupiat Laius? quid denique homĩes doctissimi: & summi poetæ de se ipsis: & carminibus edant & cantibus? Fortis uir in summa repu. cognitusque de iuuenũ amore scripsit Alceus. Nam Anacreontis quidem tota poesis est amatoria. Maxime uero omnium flagrasse amorẽ Rheginum Ibicum apparet ex scriptis Atq; horum omnium libidinosos esse amores uidemus. Philosophi sumus exorti & auctore qdem nr̃o Platone: quẽ non iniuria Dicæarchus accusat: qui amori auctoritatem tribuerit nimis. Stoici uero & sapientem amaturum esse dicunt & amorem ipsum conatum amicitiæ faciundæ ex pulchritudĩs specie diffiniunt. qui si quis ẽ in rerum natura: sine sollicitudĩe: sine desiderio: sine cura: sine suspirio: sit sane uacat enim omni libidine. Hæc autem de libidine oratio est. Sin autem est aliquis amor: ut est certe qui nihil absit: aut nõ multum ab insania: qualis in leucadia est? si quidem sit q̃sq̃ deus: cui ego sim curæ. At id erat deis omnibus curandũ: quemadmodũ hic frueretur uoluptate amatoria. Heu me infelicem nihil uerius probe. Et ille. Sanus ne es qui temere lamentare? Sic insanus suis etiam uidetur. At quas tragœdias effecit? Et Apollo sancte fer opem: teque omipotens Neptunne inuoco. Vosque adeo uenti. Mundum totum se ad amorem suum subleuandum cõuersurum putat. Venerem unam excludit: ut iniquam. Nam quid ego te appellem Venus? eam præ libidine negat curare quicq̃: quasi uero ipse non propter libidinem tanta flagitia & faciat & dicat. sic igitur affecto hæc adhibenda curatio est ut & illud quod cupiat ostendat q̃leue: q̃ contemnendum: quã nihil sit omnino quã facile uel aliunde uel alio modo pfici: uel omnino negligi possit. Adducendus est etiam nõnunquã ad alia studia sollicitudines curas negocia. Loci deniq; mutatione tanquã ægroti nõ conualescentis sæpe curãdus est. etiã nouo quodam amore ueterẽ amorẽ

tanq̄ clauo clauum eiiciendum putant. Maxime autem admonen/dus q̄tus sit furor amoris. Omnibus enim ex animi ꝑturbationibus est profecto nulla uehementior: ut si iam ipsa illa accusare nolis: stu pra dico & corruptelas: & adulteria: incesta deniq;: quorum omniũ accusabilis est turpitudo. sed ut hæc omittamus: ꝑturbatio ipsa mẽ/tis in amore fœda per se ē. Nam ut illa prætercam quæ sunt furoris: hec ipsa per sese quam habent leuitatem: quæ uident̄ esse mediocria iniuriæ: suspitiones: inimicitiæ: induciæ: bellum: pax rursum. Incer/ta hæc si tu postules ratione certa facere nihilo plus agas: quam si des operam ut cum ratione insanias. Hæc incõstantia mutabilitasq; mẽ tis quem nõ ipsa prauitate deterreat? Est enim illud quod in omĩ ꝑ turbatione dicitur: demonstrandum: nullã esse nisi opinabilem: nisi iudicio susceptã nisi uoluntariã. etenĩ si naturalis amor esset & ama rent omnes & amarentur: & semp amarent: & idem amarent. neq; aliũ pudor: alium cogitatio: alium sacietas deterreret. Ira uero quæ q̄ diu ꝑturbat animum dubitationem insaniæ non habet: cuius ĩpulsũ existit etiã inter fratres tale iurgiũ. Quis homo te exuperauit: unq̄ gentium ĩpudentia? Quis aut malitia te? nosti quæ sequuntur. alter nis enĩ uersibus intorquentur inter fratres grauissimæ contumeliæ: ut facile appareat Atrei filios esse eius: qui meditatur pœnam in fra trem nouã. Maior mihi moles maius miscendum malum: qui illius acerbum cor cõtundam & cõprimam. Quæ igitur hæ erunt moles? Audi Thyestem ipsũ. Hortatur me frater: ut meos malis miser mã/derem natos. Eorũ uiscera apponit. Quid est enim quo non progre diatur eodem ira: quo furor? Itaq; iratos proprie dicimus exisse ꝺ̄ po testate: id est de cõsilio: de ratione de mente. Horũ enim potestas: in totũ aĩum esse debet. His aũt sunt subtrahendi eĩ: ĩ quos impetũ conant̄ facere dũ se ipsi colligãt. Quid est aũt se ipsũ colliger̄ nisi dis sipatas aĩ ptes rursum in suũ locum cogere? Aut rogandi sũt oradiq; ut siquã habent ulciscendi uim differant in tẽpus aliud dũ deferues cat ira. Deferuescere autem certe significat ardorem aĩ inuita rõne excitatum. ex quo illud laudat̄ Archytæ: qui cum uillico factus esset iratior: quo te mõ ĩquit accepissem nisi iratus essem? Vbi sunt ergo isti qui iracundiã utilem dicunt? potest utilis esse insania? aut natu ralis est? An quicq̄ esse põt secundum naturam: quod sit repugnãte rõe? quomõ aũt si naturalis esset ira: alius alio magis iracũdus esset?

alij congerere

aut finem haberet priusq̄ esset ulla ulciscendi libido: Aut quenq̄ pœniteret quod fecisset per iram. Vt Alexandrum regem uidemus qui cum interemisset Clitum familiarem suum uix a se manus abstinuit tanta uis fuit pœnitendi. Quibus cognitis: quis est qui dubitet: quin hic quoq; motus animi sit totus opinabilis ac uolūtarius. quis enim dubitarit: quin ægrotationes animi qualis est auaritia: gloriæ cupiditas: ex eo q̄ magni æstimetur ea res ex qua animus ægrotat oriantur. Vnde intelligi debet pturbationem quoq; omnem esse ĩ opinione. Et si fidentia id est firma animi confisio scientia quædam est & opinio grauis non temere assentiens. Metus quoq; est diffidentia expectati & ĩpendentis mali. Et si spes est expectatio boni: mali expectationem esse necesse est metum. Vt igitur metus sic reliquæ perturbationes sunt in malo. Ergo ut constantia scientiæ sic perturbatō erroris est. qui autem natura dicuntur iracundi: aut misericordes: aut ĩuidi: aut tale qd: ii sunt eiusmodi cōstituti q̄si mala ualitudine aĩ. sanabiles tamen ut socrates dicit: cum multa ĩ cōuentu uitia collegisset ĩ eum Zopyrus: q se naturā cuiusq; ex forma pspicere pfitebat: derisus est a cæteris: q illa ĩ socrate uitia nō agnoscerent. ab ipso aūt socrate subleuatus est cum illa sibi signa ĩesse: sed rōne a se deiecta diceret. ergo ut optĩa q̄sq; ualitudĩe affectus pōt uideri alius: ut natura ad aliquē morbum pcliuior: sic aĩus alius ad alia uitia ppensior. Qui autem non natura sed culpa uitiosi esse dicuntur eorum uitia constant ex falsis opinionibus rerum bonarum ac malarum: ut sit alius ad alios motus pturbationesq; procliuior. inueteratio autem ut in corporibus ægrius depellitur: sic in animis quoque perturbatio. citiusque repentinus oculorum tumor sanatur q̄ diuturna lippitudo depellitur. sic cognita iam causa perturbationum quæ omnes oriuntur ex iudiciis opinionum & uoluntatibus sit iam huius disputationis modus. scire autem nos oportet cognitis quoad possint ab homine cognosci bonorum & malorum finibus nihil a philosophia posse aut maius aut utilius optari: quā hæc quæ a nobis hoc quatriduo disputata sunt. Morte enim contempta & dolore ad patiendū leuato adiunximus sedationem ægritudinis: qua nullum homini maius malum est. & si enim omĩs animi perturbatio grauis est nec multum differt ab amentia tamen ita cæteros cum sint in aliq̄ pturbatōe aut metus aut lætitiæ aut cupiditatis cōmotos modo & perturbatos

dicere solemus: & eos q̄ se ægritudini dediderunt: miseros: afflictos: ærumnosos: calamitosos. Itaq; non fortuitu factum uidet: sed a ratione propositum: ut sepatim de ægritudine & de cæteris pturbationibus disputaremus. In ea est enim fons miseriarum & caput. Sed & ægritudinis: & reliquorum animi morborum una sanatio est: omnes opinabiles esse & uoluntarios eaq; re suscipi: quod ita rectum esse uideatur. Hunc errorem quasi radicem omnium malorum stirpitus: philosophia se extracturam pollicetur. Demus ergo nos huic excolẽdos. patiamurq; nos sanari. Iis enim malis insidentibus non mõ beati sed ne sani quidem esse possumus. Aut igit negemus quicquã ratione confici: cũ contra nihil sine ratione recte fieri possit: aut cũ philosophia ex rationũ collatione cõstet ab ea si & boni & beati uolumus esse oĩa adiumẽta & auxilia petamus bene: beateq; uiuendi.

MARCI TVLLII CICERONIS TVSCVLANARVM QVAESTIONVM LIBER QVINTVS.

QVintus hic dies Brute finẽ faciet tusculanarũ disputationum: quo die est a nobis ea de re: quã tu ex omnibus maxime probas disputatum. Placere enim tibi admodũ sensi: & ex eo libro quẽ ad me accuratissime scripsisti: & ex multis sermonibus tuis uirtutem ad beate uiuendũ: se ipsa esse cõtentã. Quod & si difficile est pbatu pter tam uaria & tã multa tormenta fortunæ: tamen tale est ut elaborandũ sit: quo facilius pbetur. Nihil est enĩ omnium: quæ in philosophia tractantur: quod grauius: magnificentiusq; dicatur. nã cũ ea cã impulerit eos: qui primi se ad philosophiæ studium contulerũt ut omnibus rebus posthabitis: totos se in optimæ uitæ statu exquirẽdo collocarent: profecto spe beate uiuendi tantam in eo studio curã: operamque posuerunt. Quod si ab iis inuenta & perfecta uirtus est & si præsidii ad beate uiuendum in uirtute satis est: quis est qui non præclare: & ab illis positam: & a nobis susceptam operã philosophãdi arbitretur? Sin autem uirtus subiecta sub uarios incertosq; casus famula fortunæ est: nec tantarum uirium est: ut se ipsa tueatur: uereor ne non tam uirtutis fiducia nitendum nobis ad spẽ beate uiuendi: q̄ uota facienda uideant. Equidẽ eos casus: in quibus me fortuna

uehementer exercuit: mecum ipse considerans: huic icipio sententiæ diffidere: interdũ etiam humani generis imbecillitatem fragilitatẽq; extimescere. Vereor enĩ ne natura cum corpora nobis infirma dedisset: iisq; & morbos insanibilis & dolores intolerabilis adiunxisset animos quoq; dederit & corporũ doloribus congruentes & sepatim suis angoribus & molestiis implicatos. Sed in hoc me ipse castigo: qđ ex aliorũ & ex nostra fortasse mollitie nõ ex ipsa uirtute de uirtutis robore existimo. Illa enim si modo ulla est uirtus: quam dubitationẽ auunculus tuus Brute sustulit: omnia quæ cadere in hominẽ possũt subter se habet. eaq; despiciens casus cõtemnit humanos. Culpaque omni carens præter se ipsam nihil censet ad se pertinere. Nos autem omnia aduersa tum uenientia metu augentes: tum mœrore præsentia rerum naturam: quã errorem nostrum damnare malumus. sed & huius culpæ & cæterorum uitiorum peccatorumq; nostrorum oĩs a philosophia petenda correctio est. Cuius in sinum: cum a primis tẽporibus ætatis nostra uoluntas studiumq; nos contulisset: his grauissimis casibus ĩ eundem portum ex quo eramus egressi: magna iactati tempestate confugimus. O uitæ philosophia dux: o uirtutis idagatrix expultrixq; uitiorum. quid non modo nos sed omnino uita hominum sine te esse potuisset? Tu urbes peperisti. Tu dissipatos homines in societatẽ uitæ conuocasti. Tu eos inter se primo domiciliis: deinde cõiugiis: tum litterarũ & uocum cõmunione iunxisti. tu ĩuentrix legum: tu magistra morum & disciplina fuisti. Ad te confugimus a te opem petimus. Tibi nos ut antea magna ex parte: sic nunc penitus totosq; tradimus. Est autem unus dies bene. & ex præceptis tuis actus pene toti ĩmortalitati anteponendus. Cuius igit̃ potius opibꝫ utamur q̃ tuis? quæ & uitæ trãquillitatem largita nobis es: & terrorem mortis sustulisti. At philosophia quidem tantum abest: ut pinde ac de hominum est uita merita laudetur: ut a plærisq; neglecta: a multis etiam uituperetur. Vitupare quisq̃ inq̃ uitæ parentem & hoc parricidio se inquinare audet? & tam impie ingratus esse ut eã accusset quam uereri deberet etiã si minus percipere potuisset? sed ut opinor hic error & hæc idoctorum animis effusa calligo est q̃ tã lõge retro aspicere nõ possunt. nec eos a quibus uita hominum ĩstructa prius sit fuisse philosophos arbitrãtur. quã rem antiquissimam cum uideamus nomen tamẽ cõfiteamur eẽ recens. Nã sapientiã qdem ipsã

De virtute

O vite philozophie dux

De virtute

Philozophia nemo vituperare debet

quis negare pōt: non modo re esse antiquam: uerum etiam nomine quæ diuinarū humanarumq; rerum: tum initiorū causarumq; tum cuiusq; rei cognitione: hoc pulcherrimum nomen apud antiquos assequebatur. Itaq; & illos septem qui a græcis σοφοι: sapientes a nostris & habebant & noīabant: & multis ante sæculis Licurgum: cuius temporibus Homerus etiam fuisse ante hanc urbem conditā traditur etiam heroicis ætatibus. Vlyxem & Nestorem accepimus: Et fuisse & habitos esse sapientes. nec uero Atlas sustinere cælum. nec Prometheus affixus caucaso: nec stellatus Cepheus cum uxore: genero: filia traderetur: nisi cælestium diuina cognitio: nomen eorum ad errorem fabulæ traduxisset: a quibus ducti deinceps omnes qui ī rerum contēplatione studia ponebant: sapientes & habebant & nominabant. Idq; eorū nomen usq; ad Pythagoræ manauit ætatem. quē ut scribit auditor Platonis ponticus heraclides uir doctus: in primis philluntem ferunt uenisse: eumq; cum Leonte principe philliasiorū docte & copiose disseruisse quædā. Cuius ingeniū & eloquentiā cū admiratus esset Leon: quæsiuisse ex eo qua maxima arte confideret At illum artem quidem se scire nullam: sed esse philosophum. Admiratum Leontem nouitate nominis quæsisse qui nam eēnt philosophi: & quid inter eos & reliquos interesset. Pythagoram autem respondisse similem sibi uideri uitā hominū & mercatum eum qui haberetur maximo ludorū apparatu totius græciæ celebritate. nā ut illic alii corporibus exercitatis: gloriam & nobilitatem coronæ peterēt. alii emendi aut uendendi quæstu & lucro ducerent: eēt aūt quoddā genus eorum: idq; uel maxime ingenuum: qui nec plausum: nec lucrum quærerent: sed uisendi causa uenirent: studioseq; perspicerēt quid ageretur: & quomō. Ita nos quasi in mercatus quadam celebritate ex urbe aliqua: sic in hanc uitā ex alia uita & natura ꝑfectos: alios gloriæ seruire: alios pecuniæ: raros esse quosdā: qui cæteris oībus ꝓ nihilo habitis: rerū naturam studiose intuerent: hos se appellar̄ sapientiæ studiosos: id est eni philosophos. Et ut illic liberalissimū esset spectare nihil sibi acquirentem: sic in uita longe omnibus studiis cōtemplationem rex cognitionemq; præstare. nec uero Pythagoras nominis solum inuentor sed rerum etiā ipsax amplificator fuit. qui cum post hunc philliasium sermonem in Italiā uenisset: exornauit etiam græciā quæ magna dicta est: & priuati & publice præstātissimis

Homerus Vlixes Hector Athlas
Prometheus Cepheus Astronomie obseruatores
Pythagoras nomen philosophi inuenit
Pythagore Nobile responsum

& institutis: & artibus. Cuius de disciplina aliud tempus fuerit for/
tasse dicendi. Sed ab antiqua philosophia usq; ad socraté: q Archela
um Anaxagoræ discipulum audierat: numeri motusq; tractabantur.
& unde oïa orirentur quoue recederent: studioseq; ab his sideru ma
gnitudines: interualla cursus inquirebantur: & cũcta cælestia. Socra
tes auté primus philosophiá deuocauit e celo & i urbibus collocauit
& in domos etiam introduxit: & coegit de uita & moribus: rebusq; bo
nis & malis quærere. Cuius multiplex ratio disputandi: rerũque ua
rietas: & ïgenii magnitudo: Platonis memoria & litteris consecrata
plura genera effecit dissentientium philosophorum. E quibus nos id
potissimum cõsectati sumus que Socratem usum arbitramur: ut no
stram ipsi sententiam tegeremus: errore alios leuaremus & in omni
disputatione quid esset uerisimilimũ quæreremus. qué moré cũ Car
neades acutissime copiosissimeq; téuisset: fecimus et alias sæpe et nu
per in tusculano: ut ad eã consuetudinem disputaremus. Et quatri/
dui quidem sermoné superioribus ad te præscriptũ libris missimus.
Quinto autem die: cum eodem in loco consedissemus sic est propo/
situm: de quo disputaremus. CA. Non mihi uidetur ad beatæ ui/
uendum satis posse uirtutem. M. At hercule Bruto meo uidetur: cu
ius ego iudicium pace tua dixerim longe antepono tuo. A. non dubi
to. Nec id nunc agitur: tu illum quantum ames: sed hoc quod mihi
dixi uideri quale sit. de eo a te disputari uolo. M. Népe negas ad bea
te uiuendum satis posse uirtutem? A. Prorsus nego. M. Quid ad re/
cte: honeste laudabiliter: postremo ad bene uiuendũ: satis ne é præ/
sidii in uirtute? A. Certe satis. M. Potes igitur aut q male uiuat: non
eum dicere miserum? aut quem bene fateare: eum negare beate ui/
uere? A. Quidni possum? Nam etiam in tormëtis recte honeste lau
dabiliter: & ob eam rem bene uiueri potest: dummodo intelligas: qd
nunc dicam bene. Dico enim cõstanter: grauiter: sapienter: fortiter:
hæc etiam in equuleum coniiciuntur: quo uita nõ aspirat beata. M.
quid igitur sola ne beata uita quæso relinquitur extra hostiũ: liméq;
carceris: cum constantia: grauitas: fortitudo: sapientia: reliquæ uir/
tutes rapiantur ad tortorem: nullũq; recusent: nec suppliciũ: nec do
lorem? A. Tu siquid es facturus: noua aliqua conquiras oportet.
ista me minime mouent non solum quia peruulgata sunt: sed mul/
tomagis quia tãq̃ leuia quædã uina nihil ualent in aqua. Sic stoicorum

ista magis gustata q̄ poetata delectãt. Velut iste chorus uirtutum in epuuleum impositus: imagines cõstituit ante oculos cum amplissima dignitate ut ad eas cursim perrectura nec eas beata uita a se desertas passura uideatur. Cum autem animum ab ista pictura imaginibusq; uirtutum ad rem ueritatemq; traduxeris hoc nudum relinqtur: possit ne quis beatus esse: quandiu torqueatur. Quãobrem hoc non quæramus. Virtutes autem noli uereri ne expostulẽt & querantur se a beata uita esse relictas. Si enim nulla uirtus prudẽtia uacat prudentia ipsa hoc uidet: non oẽs bonos esse etiam beatos. Multaq; d'. M. Attilio. Qu. Cæpione. M. Aquilio recordantur. beatamq; uitã si imaginibus potius uti: q̄ rebus ipsis placet: conantem ire in equuleum retinet ipsa prudẽtia: negatq; ei cum dolore & cruciatu quicq̄ eẽ commune. M. Facile patior te isto modo agere: & si iniquũ ẽ præscribere mihi te quemadmodũ a me disputari uelis: sed quæro utrũ aliquid actum superioribus diebus: an nihil arbitremur? A. Actum uero & aliquantum quidem. M. Atq si ita est profligata iam hæc & pene ad exitum adducta quæstio est. A. quo tandẽ modo. M. Quia motus turbulenti iactationesq; animorum incitatæ & impetu inconsiderato elatæ rationem oẽm repellẽtes uitæ beatæ nullam partem relinquunt. quis enim potest mortem aut dolorem metuens: quorum alterũ sæpe adest: alterum semper impendet esse miser? Quid si idẽ quod plærũq; fit: paupertatem ignominiam ifamiam timet: si debilitatem cecitatem: si deniq; quod non singulis hominibus. sed potentibus populis sæpe contingit: seruitutem potest ea timens esse quisq̄ beatus? Quid? qui non modo ea futura timet: uerũetiam fert: sustinetq; præsentia? adde eodem exilia: luctus: orbitates: qui rebus his fractus ægritudine eliditur: potest tandem esse non miserrimus? qd uero illum: quem libidinibus inflãmatum: & furentẽ uidemus oĩa rabide appetẽtem: cum inexplebili cupiditate quoq; affluentius uoluptates undiq; hauriat: eo grauius ardentiusq; sitientem: nonne recte miserrimum dixeris? Quid elatus ille leuitate: ianiq; lætitia exultans: & temere gestiens: nonne tanto miserior: quanto sibi uidetur beatior. ergo ut hi miseri sic contra illi beati: quos nulli metus terrẽt nullæ ægritudines exedunt: nullæ libidines incitant: nullæ futiles læticiæ exultantes languidis liquefaciũt uoluptatibus. Vt maris igitur tranquillitas intelligitur: nulla ne minima quidem aura fluctus co-

mouēte: ſic animi quietus et placatus ſtatus cernitur: cum perturba
tio nulla eſt qua moueri queat. quod ſi eſt qui uim fortunæ: qui oīa
humana quæcunq; accidere poſſunt tolerabilia ducat. exquo nec ti-
mor enm nec angor attingat idemq; ſi nihil concupiſcat nulla effera
tur animi inani uoluptate: quid eſt cur is non beatus ſit? & ſi hæc
uirtute efficiuntur quid eſt cur uirtus ipſa per ſe non efficiat bea
tos? A. Atqui alterum dici non poteſt: quin hi qui nihil metuant: ni
hil agantur nihil concupiſcant: nulla impotenti lætícia efferātur: bea
ti ſint. Itaq; id tibi concedo alterum autem iam integrum nō eſt. Su
perioribus enim diſputationibus effectum eſt uacare omni animi p
turbatione ſapientem. M. Nimirum igitur confecta res eſt. Videtur
enim ad exitum ueniſſe quæſtio. A. Propemodum id quidem. M.
Veruntamen mathematicorum iſte mos eſt: non philoſophorum.
Nam geometræ cum aliquid docere uolunt: ſiquid ad eam rem per
tinet eorum: quæ ante docuerunt: id ſumūt pro cōceſſo: et probato.
Illud modo explicant: de quo ante nihil ſcriptum ē. philoſophi quā
cunq; rem habent in manibus in eamq; conueniunt congerunt om-
nia & ſi alio loco diſputata ſūt. Quod ni ita eſſet: cur ſtoicus ſi eſſet
quæſitum ſatis ne ad beate uiuendum uirtus poſſet: multa diceret
cui ſatis eſſet reſpondere ſe ante docuiſſe nihil bonum eſſe: niſi
quod honeſtum eſſet: hoc probato conſequēs eſſe: beatam uitam
uirtute eſſe contentam. Et quomodo hoc ſit conſequens illi: ſic illud
huic. Vt ſi beta uita uirtute contenta ſit: niſi honeſtum quod ſit: ni-
hil aliud ſit bonum. Sed tamen non agunt ſic. Nam & de honeſto
& de ſummo bono ſeparatim libri ſunt: et cum ex eo efficiatur: ſatis
magnam in uirtute ad beate uiuendum eſſe uim: nihilominus hoc
agunt ſeparatim propriis enim et ſuis argumentis: et admonitioni-
bus tractanda quæq; res eſt: tanta præſertim. Caue enim putes ullā
in philoſophia uocem emiſſam clariorem: ullūue eſſe philoſophiæ
promiſſum uberius: aut maius. Nam quid profitetur o dii boni per-
fecturam ſe eum: qui legibus ſuis paruiſſet? Vt eēt cōtra fortunam
ſemper armatus: ut oīa præſidia haberet in ſe bene beateq; uiuendi:
ut eēt ſemp déiq; beatus. Sed uidero quid efficiat tantiſper. hoc ipſū
magni æſtimo quod pollicetur. Nam Xerxes quidem refertus oīb;
premiis doniſq; fortunæ non equitatu: non pedeſtribus copiis: non

Circa illā dictū xerxes vide valerii maximi libro primo capitulo de prodigiis parag. ... exercitu xerxis. Et libro nono capitulo primo quod ē de luxuria paragrafo Age xerxes opū ...

nauium multitudine: non infinito pondere auri contentus præmiū proposuit: qui inuenisset nouam uoluptatem: qua ipse inuenta non fuit contentus. Neq; enim unquam finem īueniet libido. Nos uellem premio elicer possemus: qui nobis aliquid attulisset: quo hoc firmius crederemus. A. Vellem id quidem: sed habeo paululum quod requiram: ego enim assentior eorum quæ posuisti: alterum alteri cō sequens eē: ut quemadmodum siquod honestum sit: id solum sit bonum: sequatur beatam uitam uirtute confici: sic si uita beata in uirtute sit nihil esse nisi uirtutem bonum. Sed Brutus tuus auctore & aristone & Antiocho non sentit hoc. putat enim etiam ut sit bonum aliquod præter uirtutem. M. Quid igitur? contra Brutum ne me dicturum putas? A. Tu uero ut uidetur. Nam præfinire non est meū M. Quod cuiq; igitur consentaneum sit alio loco. Nam ista mihi & cum Antiocho sæpe: & cum. Aristone nupe: cum athenis imperator apud eum diuersarer: dissensio fuit. Mihi enim non uidebatur quisq̄ esse beatus posse: cum in malis esset. In malis autem sapienté eē posse si essent ulla corporis: aut fortunæ mala. Dicebantur hæc quæ scripsit etiam Antiochus locis pluribus: uirtutem ipsam per se beatam uitam efficere posse neq; tamen beatissimam. Deinde ex maiorī parte plæraq; res nominari etiam si qua pars abesset: ut uires: ut ualitudinem: ut diuitias: ut honorem: ut gloriam: quæ genere: non numero cernerentur. item beatam uitam etiam si ex aliqua parte claudicaret: tamen ex multo maiore parte obtinere nomen suum. Hæc nunc enucleare non ita necesse est: quāq̄ non constantissime dici mihi uidentur. Nam & qui beatus est: non intelligo quid requirat: ut sit beatior: si est enim quidem quod desit: ne beatus q̄dem est. Et q̄ ex maiori parte unāquāq; partem appellari spectariq; dicunt: est ubi id isto modo ualeat. Cum uero tria genera malorum esse dicant: qui duorum generum malis omnibus urgeatur: ut omnia aduersa sint ī fortuna: omnibus oppressum corpus & confectum doloribus: huic paululum ne ad beatam uitam deesse dicemus: non modo ad beatissimā? Hoc illud est: quod Theophrastus sustinere non potuit. Nā cum statuisset uerbera: tormenta: cruciatus: patriæ euersiones: exilia: orbitates: magnam uim habere ad male misereq; uiuendum: nō est ausus elate & ample loqui: cū hūiliter: demisseq; sentiret. Quā

Aristo. Antiochus.

Sapiens beatus non aut beatissimam uitam habere per Academicos

Theophrastus

bene non queritur: constantrr quidem certe. Itaq; mihi placere nõ so
let consequentia reprehendere. cum prima concesseris. Hic autẽ ele
gantissimus omnium philosophorum & eruditissimus: nõ magno
pere reprehenditur cum dicitur tria genera bonorum. Vexatur autẽ
ab omnibus. Primum in eo libro quem scripsit de uita beata: in quo
multa disputat: quamobrẽ is qui torqueatur: qui crucietᵘ. beatus eẽ
non possit. In eo etiam putatur dicere in rotam beatã uitã non ascen
dere. Nusquam id quidem dicit omnino: sed quæ dicit: idem ualent
Possum igitur cui concesserim in malis corporis esse dolores: in ma/
lis fortunæ naufragia: huic succensere dicenti non omnes bonos esse
beatos. Cum in omnes bonos ea quæ ille i malis numerat cadere pos
sint. Vexatur idem Theophrastus: & libris & scholis omnium philo
sophorum: q in Calisthene suo laudarit illam sententiam. Vitam regit
fortuna: non sapientia. Negant ab ullo philosopho quicquam dictũ
esse languidius. Recte id quidem: sed nihil intelligo dici potuisse cõ
stantius. Si enim tot sunt in corpore bona: tot extra corpus in casu
atq; fortuna nõne consentaneum est plus fortunam quæ domina re
rum sit & externarum & ad corpus pertinentium quam consilium
ualere. An malumus Epicurum imitari: qui multa præclare sæpe di
cit. quam enim sibi cõstanter: conuenienterq; dicat nõ laborat. Lau
dat tenuẽ uictum philosophi id quidem. Sed si Socrates: aut Anti/
sthenes diceret: non is qui finem bonorum uoluptatem esse dixerit:
negat quenq̃ iocunde posse uiuere nisi idem honeste: sapienter: iu/
steq; uiuat. Nihil grauius nil philosophia dignius nisi idem hoc ipsũ
honeste sapienter iuste ad uoluptatem referret. Quid melius q̃ for/
tunam exiguam interuenire sapienti: sed hoc is ne dicit: qui cum do
lorem non mõ maximum malũ: sed solũ malũ ẽt dixerit toto corpo
re opprimi possit doloribus acerrimis. tum cũ maxime contra fortu/
nam glorietur. Quod idem melioribus etiam uerbis Metrodorus.
Occupaui inquit te fortuna atq; cepi: omnesq; aditus tuos ĩterclusi:
ut ad me aspirarẽ nõ posses: præclarẽ si Aristo Chius: aut si stoicus Ze
no diceret: qui nisi quod turpe esset: nihil malum duceret. Tu uero
Metrodore: qui omne bonum in uisceribus medullisq; condideris &
definieris summum bonũ firma corporis affectione: explorataq; spe
contineri: fortunæ aditus interclusisti. Quomodo isto enim bono iã

Beatus·

expoliari potes. Atqui his capiuntur imperiti & propter huiusmõi sẽtentias istorum hominum est multitudo. Acute autem disputantis illud est. Non quid quisq; dicat: sed quid cuiq; dicendum sit uidere. Velut in ea ipsa sententia quam in hac disputatiõe suscepimus. Oĩs bonos semper beatos uolumus esse. quos dicam bonos perspicuum ẽ. Omnibus enim uirtutibus istructos & ornatos: tum uiros bonos dicimus. Videamus qui dicendi sunt beati. Equidem hos existimo: qui sint in bonis nullo adiuncto malo: nec ulla alia huic uerbo: cum beatum dicimus: subiecta notio est: nisi secretis malis omnibus cumulata bonorum complexio. hanc assequi uirtus: si quicquam præter ipsam boni est nõ potest. Aderit enim malorum: si mala illa dicimus turba quædã paupertas ignobilitas humilitas solitudo amissio suorum graues dolores corporis: perdita ualitudo: debilitas cæcitas ĩteritus patriæ: exilium seruitus. Deniq; in his tot et tantis: atq; ẽt quæ plura possunt accidere: potest eẽ sapiens. Nam hæc casus importat qui in sapientem potest incurrere. At si ea mala sunt: quis potest præstare sapientem semper beatum fore. cum uel ĩ omnibus his uno tempore esse possit. Non igitur facile cõcedo neq; Bruto meo: neq; cõibus magistris neq; ueteribus illis Aristoteli: Speusippo: Xenocrati: Palemoni. Vt ea quæ supra enumeraui: in malis numerẽt: iidẽ dicant semper beatum esse sapientem. Quos si titulus hic delectat insignis & pulcher: Pythagora: Socrate: & Platone dignissimus: inducant animum illa quorum splendore capiuntur: uires ualitudinem pulchritudinem: diuitias honores opes contemnere eaq; his cõtraria sunt pro nihilo ducere. Tum poterunt clarissima uoce profiteri se neque fortunæ impetu: nec multitudinis opiniõe: nec dolore: neq; paupertate terreri: oĩaq; sibi ĩ sese eẽ posita: neq; eẽ quicq̃ extra suam potestatem: quod ducant in bonis. Neq; hunc & hæc loqui: quæ sunt magni cuiusdam & alti uiri: et eadem quæ uulgus in malis et bonis numerare concedi ullo modo potest. Qua gloria commotus Epicurus exoritur: cui etiam si diis placet uidetur semper sapiens beatus. Hic dignitate huius sententiæ capitur: sed nũquam id diceret si ipse se audiret. quid est enim: quod minus cõueniat: quã ut his q uel sũmum uel solum malum dolorem esse dicat: idem cẽseat: quam hoc suaue est: tũ cũ dolore: crucietur: dictursũ esse sapiẽtẽ. Nõ igitur ex

singulis uocibus philosophi spectandi sunt: sed ex perpetuitate atq; constătia. A. Adducis me ut tibi assentiar. Sed tua quoq; uide ne desideretur constantia. M. Quonam modo? A. Quia legi tuum nuper quartum de finibus in eo mihi uidebare cōtra Catonē disserens hoc uelle ostendere quod mihi quidem probatur inter Zenonem & peripateticos nihil præter uerborum nouitatem interesse. quod si ita est quid est causæ quin si Zenonis rationi cōsētaneum sit satis magnā uim in uirtute esse ad beate uiuendum: liceat idem peripateticis dicere? Rem enim opinor spectari oportere: non uerba. M. Tu quidē tabellis obsignatis agis mecum & testificaris quid dixerim aliquādo. aut scripserim. Cum aliis isto modo qui legibus impositis disputant Nos ī diem uiuimus quodcūq; nostros animos probabilitate percussit id dicimus. Itaq; soli sumus liberi. Veruntamen quoniam de constantia pauloante diximus non ego hoc loco id quærendum puto uerum ne sit quod Zenoni placuerit quodq; eius auditori Aristoni bonum esse solum quod honestum esset. Sed si ita esset tum ut hoc totum beate uiuere in una uirtute poneret. quare demus hoc sane Bruto ut sit beatus semper sapiens q̄ sibi conueniat ipse uiderit. gloria quidem huius sententiæ quis ē illo uiro dignior? nos tamē teneamus ut sit idem beatissimus. Etsi Zeno Citieus aduena quidam & ignobilis uerborum opifex insinuasse se in antiquam philosophiam uidetur. huius sententiæ grauitas a Platonis auctoritate repetatur: apud quē sæpe hæc oratio usurpata ē: ut nihil præter uirtutē diceretur bonū. Velut in Gorgia Socrates cum esset ex eo quæsitum Archelaum Perdicæ filium: qui tum fortunatissimus haberetur: nonne beatum putaret? Haud scio inquit: nūq̄ enim cum eo locutus sum. An tu aliter id scire nō potes? nullo mō. Tu igitur ne de psarū quidem Rege magno potes dicere: beatus ne sit? An ego possum: cum ignorē: q̄ sit doctus: q̄ uir bonus. Quid tu in eo sitam uitam beatam putas. ita prorsus existimo bonos beatos: improbos miseros. Miser ergo Archelaus certe si iniustus. Videtur ne omnem hic beatam uitam in una uirtute ponere. Quid uero in epitaphio: quomō idem. Nā cui uiro īquit ex se ipso apta sunt oia quæ ad beate uiuēdū ferunt: nec suspēsa aliorum: aut bono casu: aut contrario pendere ex alterius euentis: & errare coguntur: huic optime uiuendi ratio comparata ē. Hic ē ille moderatus: hic fortis: hic sapiens: hic & nascentibus & cadentibus cum

Rem oportere spectari nō verba.

Nos in diem viuimus.

Zeno. Aristo.

Zeno Citieus.

Gorgias.

Archelaus.

reliquis commodis: tum maxime liberis: parebit: & obediet præce/
pto illi ueteri. Neq; enim lætabitur unq̄: neq; mœrebit nimis q̄ sem/
per in se ipso omnem spem reponet sui. Ex hoc igit̄ Platonis quasi
quodam sancto augustoq; fonte nostra omnis manabit oratio. Vn/
de igitur rectius ordiri possumus q̄ a cōmuni parente natura? Quæ
quicquid genuit: non modo animal: sed etiam quod ita esset ortum
e terra. ut stirpibus suis niteretur: in suo quoq; genere perfectum eē
uoluit. itaq; & arbores & uites & ea quæ sunt humiliora: neq; se tol/
lere a terra altius possunt: alia semper uirent: alia hyeme nudata uer
no tempore tepefacta frondescunt. Neq; enim est ullum: quod non
ita uigeat interiore quodam motu: & suis quoque seminibus inclu/
sis: ut aut flores: aut fruges fundat: aut baccas: omniaq; in omnib;
quantum in ipsis sit: nulla ui impediente perfecta sint. Facilius uero
etiam in bestiis: quod his sensus a natura est datus uis ipsius naturæ
perspici potest. Nāq; alias bestias nantes aquarum incolas esse uolū
it. Alias uolucres cælo frui libero: serpentes quasdam: quasdam esse
gradientes: earum ipsarum partim soliuagas: partim congregatas, ī
manis alias quasdam autem cicures nōnullas abditas terraq; tectas
Atq; earum quæq; suum tenens munus cum in dispari animātis ui
tam transire non possit manet in lege naturæ. Et ut bestiis aliud alii
præcipui a natura datū est quod suum quæq; retinet nec dissedit ab
eo sic homini multo quidam præstantius. Etsi præstantia debent ea
dici quæ habent aliquam comparationem. Humanus autē animus
decerptus ex mente diuina cum alio nullo nisi cū ipso deo si hoc fas
est dictu cōparari potest. Hic igitur si est excultus & si eius acies ita
curata est ut ne cæcaretur erroribus fit perfecta mens id est absoluta
ratio quæ ē idem quod uirtus & si oē beatum ē cui nihil deest & qđ
in suo genere expletum atq; cumulatum ē idq; uirtutis ē propriū. Cer
te omnes uirtutis compotes sūt beati. & hoc quidem mihi cum Bru
to conuenit. Idem cum Aristotele: Xenocrate: Speusippo: Polome/
ne. Sed mihi etiam uidentur beatissimi. Quid enim deest ad beate
uiuendum ei qui confidit suis bonis? aut qui diffidit beatus esse qui
potest? At diffidat necesse est qui bona diuidit tripartito. Qui enim
poterit aut corporis firmitate: aut fortunæ stabilitate confidere? Atq
nisi stabili & fixo & permanēte bono: beatus eē nemo potest. Quid

Cicures

Animus Hois

Beatus

Beata vita.

igitur eiusmodi istorum est: ut mihi illud Laconis dictum in hos cadere uideatur: qui glorianti cuidam mercatori: quod multas naues ĩ omnem oram maritimam dimisisset: nõ sane optabilis ista quidem est inquit rudẽtibus apta fortuna. An dubium ẽ quin nihil sit habẽdum in eo genere quod uita beata complectitur: si id possit amitti? Nihil enim inueterascere nihil extingui nihil cadere debet eorũ: quæ in uita beata cõsistũt. Nã qui timebit nequid ex his ꝑdat: beatus esse non poterit. Volumus enim eum qui beatus sit tutum esse inexpugnabilem: septum: atq; munitum nõ ut paruo metu præditus sit: sed ut nullo. Vt enim innocens is dicitur: non qui nocet leuiter: sed qui nihil noceat. Sic sine metu is habendus ẽ non qui parua metuit: sed qui omnino metu uacat. Quæ ẽ eni alia fortitudo nisi animi affectio: cum in adeundo periculo: et in labore: ac dolore patiens tum ꝓcul ab omni metu? Atq; hæc certe non ita se haberent: nisi omne bonum in una honestate consisteret. Qui autem illam maxime optatam et expeditam securitatem: securitatem autem nunc appello uacuitatem ægritudinis ĩ qua uita beata posita ẽ habere quisquam potest: cui aut assit aut adesse possit multitudo malorum? Quis autem poterit esse celsus & erectus: & ea quæ accdere homini possunt: omnia parua ducens: qualem sapientem esse uolumus: nisi omnia sibi in se posita esse censebit? An lacedæmonii Philippo minitanti per litteras se omnia quæ conarentur: prohibiturum: quæsiuerunt num se esset etiam mori prohibiturus? Vir is quem quærimus non multo facilius tali animo reperietur quam ciuitas uniuersa? quid ad hanc fortitudinem: de qua loquimur temperantia adiũcta: quæ sit moderatrix omnium commotionum. quid potest ad beate uiuendum deesse ei: quem fortitudo ab ægritudine: & a metu uindicet. Temperantia tum a libidine auocet. tum ĩsolenti alacritate gestire non sinat? Hæc efficere uirtutem ostenderem nisi supioribus diebus essẽt explicata. Atqui cum perturbationes animi miseriam: sedationes autem uitam efficiãt beatam? duplexq; ratio perturbationis sit ꝙ ægritudo & metus in malis opinatis in bonorum autem errore lætitia gestiẽs: libidoq; uersent. Cum hæc omnia cum consilio & ratione pugnent: his tu tam grauibus concitationibus: tamq; ipsis inter se dissentientibus: atq; distractis: quem uacuum solutum: liberum uideris: hunc

dubitabis beatum dicere. Atqui sapiens semper ita affectus est. sem per igitur sapiens beatus est. Atqui etiam omne bonum lætabile est: quod autem lætabile: id prædicandum & præ se ferendum. Quod tale autem: id etiam gloriosum. Si uero gloriosum: certe laudabile. quod autem laudabile profecto etiam honestum. quod bonū igitur id honestum. At quæ isti bona numerant: ne ipsi quidem honesta dicunt. Solum igitur bonum: quod honestum. Ex quo efficitur ho nestate una uitam contineri beatā. Non sunt igitur ea bona dicenda: nec habenda: quibus abundantem licet esse miserrimum. An dubi tas: quin præstans ualitudine: uiribus: forma: acerrimis integerri misq; sensibus: adde etiam si libet pernicitatem: & uelocitatem: da diuitias: honores: imperia: opes: gloriam: si fuerit is: qui hæc habet iniustus: intemperās: timidus: hebeti ingenio atq; nullo: dubitabis ne eum miserum dicere? qualia igitur ista bona sunt: quæ qui habe at: miserrimus esse possit? Videamus ne ut aceruus ex sui generis granis: sic beata uita ex suis similibus partibus effici debeat. quod si ita est: ex bonis quæ sola honesta sunt: efficiendum est beatū. Ea mixta ex dissimillibus si erunt: honestum ex his nihil effici poterit: quo detracto quid poterit beatum intelligi? Et enim quicquid est qđ bonum sit: id expetendum: quod autem expetendum: id certe appro bandum: quod uero approbaris: id gratum acceptumq; habēdum. Ergo etiam dignitas ei tribuēda ē: quod si ita est: laudabile sit: neces se est. Bonum igitur omne laudabile. ex quo efficitur: ut quod sit ho nestum: id sit solum bonum. Quod ni ita tenebimus multa erunt: quæ nobis bona dicenda sint. Omitto diuitias: quas cum quiuis quā uis indignus habere possit: in bonis nō numero: quod enim est bonū id non quiuis habere potest. Omitto nobilitatem: famamq; popula rem stultorum improborumq; consensu excitatam. Hæc quæ sunt minima: tamen bona dicantur necesse est. Candiduli dentes: ue nusti oculi: color suauis: & ea quæ Anticlea laudat Vlyxi pedes ablu ens: lenitudo orationis: mollitudo corporis. Ea si bona dicemus quid erit in philosophi grauitate: quā ī uulgi opinione stultorumq; turba: quod dicatur aut grauius: aut grandius? At enim ean dem stoici præcipua: uel producta dicunt: quæ bona isti ducunt. Illi quidem sine his uitam beatam compleri negant. Hi autem sine iis esse nullam putāt: aut si sit beata: beatissimam certe negāt.

Anticlea nutrix vlyxi.

Nos autem uolumus beatissimam. idq; nobis socratica illa cõclusio ne confirmatur. Sic enim princeps ille philosophiæ disserebat: qualis cuiusq; animi affectus esset: talem esse hominem. qualis autem ipse homo esset: talem eius eẽ rationem. Rationis autem facta simillima factis uitam. Affectus autem animi ĩ bono uiro laudabilis et uita igitur laudabilis boni uiri et honesta. ergo quoniam laudabilis: ex quibus bonorum beatam uitam esse cõcluditur. Et enim proh deorum atque hominum fidem: parum ne cognitum est superioribus nostris disputationibus? An delectationis et ocii consumendi causa locuti sumus sapientem ab omni concitatione animi: quam perturbationem uoco: semper uacare? semper in animo eius esse placidissimã pacem? Vir igitur temperatus: constans sine metu: sine ægritudine: sine alacritate ulla: sine libidine non ne beatus? At semper sapiẽs talis: semper igitur beatus. Iam uero qui post uir bonus non ad id: qđ laudabile sit omnia referre: quæ agit: quæq; sẽtit. Refert autem oĩa ad beate uiuẽdum. Beata igitur uita laudabilis: nec quisq̃ sine uirtute laudabile. Beata igitur uita uirtute cõficitur. Atq; hoc sic etiam cõcluditur: nec in misera uita quicq̃ est prædicabile: aut gloriandum: nec in ea quæ nec misera sit nec beata. Et est in aliqua uita prædicabile aliquid & gloriandum: ac præ seferendum. Vt Epaminũdas Cõsiliis nostris laus est attonsa laconum. Vt Africanus ait. A sole oriente supra mæotidas paludes: Nemo est qui me factis æquiperarẽ queat. Quod si beata uita glorianda & prædicanda: & præ se ferenda ẽ. Nihil est enim aliud quod prædicandum: & præ se ferendum sit quibus positis intelligis quid sequatur. & quidem nisi ea uita beata ẽ: quæ eadem honesta sit: aliud necesse est melius uita beata. Quod enim erit honestum: certe fatebuntur esse melius. Ita erit beata uita melius aliquid: quo quid potest dici peruersius? Quid? cum fatẽtur satis magnam uim esse in uitiis ad miseram uitam: nonne fatendũ est eandẽ uim ĩ uirtute eẽ ad beatã uitã? Contrariorũ. n. cõtraria sũt cõsequentia. Quo loco quæro q̃ ui habeat libra illa Critolai q̃ cũ ĩ alterã lancẽ aĩmi bona ĩponat ĩ alterã corporis & externa tãtũ ꝓpẽdere illã boni lancẽ putet: ut terrã & maria deprimat. Quid igitur aut hũc ꝓhibet aut ẽt Xenocratẽ illũ grauissimũ philosophorũ exaggerãtẽ tantopere uirtutẽ: & extenuantẽ cætera & abiicientẽ: in uirtute non

beatã modo uitam sed etiam beatissimam ponere? quod quidem nisi sit uirtutum interitus consequetur. Nam in quem cadit ægritu/do in eundem metum cadere necesse est. Est enī metus futuræ ægri tudinis sollicita expectatio. In quem autem metus ī eūdem formido timiditas: pauor ignauia. Ergo ut idem uincatur interdum necesse ē nec putet ad se præceptum illud. Atrei pertinere: Proinde ita parent se in uita: ut uinci nesciant. Hic autem uincetur ut dixi. nec mō uin cetur: sed etiam seruiet. At nos uirtutem semper liberam uolumus: semper inuictam: quæ nisi ita sit: sublata uirtus est. Atq si in uirtu te satis est præsidii ad bene uiuendum: satis est etiam ad beate: satis est enim certe in uirtute: ut fortiter uiuamus: si fortiter etiam ut ma gno animo. et quidem ut nulla re unq̄ tereamur: semperq; simus in uicti. Sequitur ut nihil pœniteat: nihil desit: nihil obstet. Ergo om nia profluenter absolute prospere igitur beate. Satis autē ad fortiter uiuendū uirtus potest. satis ergo etiā ad beate. Etenim ut stulticia & si adepta est quod concupiuit: nunq̄ se tamen satis consecuta putat sic sapientia semper eo contenta est: quod adest: neq; eam unquam sui pænitet. Similem ne putas. C. Lælii unum consulatum fuisse: & eum quidem cum repulsa? Si cum sapiens: & bonus uir: qualis ille fuit: suffragiis præteritur: non populus a bono consule potius quam ille a uano populo repulsam fert. Sed tamen utrum males te si pote stas esset: semel ut Lælium consulem esse: an ut Cynnam quater? non dubito tu quid respōsurus sis. Itaq; uideo cui committā nō quē uis hoc idē interogarem. Responderet enim alius fortasse. se non mō quattuor consulatus uni antepōere: sed unum diem Cynnæ multo rum & clarorum uirorum totis ætatibus. Lælius si digito quem atti gisset: pænas dedisset. At Cynna collegæ sui cōsulis. Cn. Octauii præ cidi caput iussit. P. Crassi. L. Cæsaris nobilissimorū hominum: quo rū uirtus fuerat domi: militiæq; cognita. M. Antonii omniū eloquē tissimi: quos ego audierim. C. Cæsaris ī quo mihi uidetur fuisse spe cimē humanitatis: salis: suauitatis: leporis: beatus ne igitur: q hos ī terfecit? Mihi cōtra nō solū eo uidetur miser q ea fecit: sed etiam q ita se gessit: ut ea facere ei liceret: & si peccarē nemini licet. Sed sermo nis errore labimur. Id. n. licere dicimus: quod cuiq; conceditur. Vtrū tamē beatior. C. Marius: tū cū cibricæ uictoriæ gloriam cū collega Catulo cōmunicauit: pene altero Lælio? Nam huic illum dico simil/

limum: An cum ciuili bello uictor iratus: necessariis Catuli depreca̅tibus non semel respo̅dit: sed sæpe: moriatur: In quo beatior ille qui huic nefariæ uoci paruit: quam is qui tam scelerate i̅perauit. Na̅ cu̅ accipere: q̅ facere præstat iniuriam: tum morti iam ipsi adue̅ta̅ti paulum procedere obuiam: quod fecit Catulus: q̅ quod Marius: talis ui ri interitu sex suos obruere consulatus: & contaminare extremum te̅pus ætatis: Duodequadraginta annos tyrannus syracusanorum fuit Dionysius: cum. v. &. xx. natus annos dominatum occupasset: qua pulchritudine urbem: quibus autem opibus præditam seruitute oppressam tenuit ciuitatem: Atqui de hoc homine a bonis auctoribus sic scriptum accepimus: su̅mam fuisse eius in uictu temperantiam. in rebusq; gerendis uirum & acrem & industrium: eundem tamen maleficum natura: & iniustum. Ex quo omnibus bene ueritatem intuentibus uideri necesse est miserrimum. Ea enim ipsa: quæ concupierat ne tum quidem cum om̅ia se posse censebat: consequebatur. Qui cum esset bonis parentibus atq; honesto loco natus: & si id quidem alius alio mo̅ tradit: abundaretq; & æqualium familiaritatibus & co̅suetudine propinquorum: haberet etiam more græciæ quosda̅ adolescentes amore coniunctos: credebat eoru̅ nemini. Sed his quos ex familiis locupletum seruos delegerat: quibus nomen seruitutis ipse detraxerat: & quibusda̅ conuenis & feris barbaris corporis custodia̅ co̅mittebat. Ita propter iniustam dominatus cupiditatem i̅ carcerem quodamodo ipse se incluserat. Quinetiam ne tonsori collum co̅mitteret: tondere filias suas docuit. itaq; ancillari sordidoq; artificio regiæ uirgines: ut tonstriculæ: tondebant barbam et capillu̅ patris: Et tamen ab iis ipsis: cum iam essent adultæ ferrum remouit. instituitq;: ut candentibus iuglandium putaminibus barba̅ sibi et capillum adurerent. Cumq; duas uxores haberet Aristomachen ciuem sua̅: Doride̅ au̅t locrense̅: sic noctu ad eas ue̅titabat: ut oi̅a speculare tur: et perscrutaretur: ante. Et cu̅ fossa̅ latam cubiculari lecto circu̅ dedisset: eiusq; fossæ transitum ponticulo ligneo coniunxisset: eum ipsum cum fores cubiculi clauserat: detorquebat. idemque cum in communibus suggestis consistere non auderet: concionari ex turri alta solebat. Atque his cum pila laudere uellet: studiose enim id faciebat tunicamque poneret: adolescentulo:

De Dionisio Siracusano Hoc totu̅ hic positum habes in ualerio maxio libro nono. capi: 14. paragrapho q̅ incipit. Age dionisii syracusanorum et capi: de custodia uite

59

quem amat: tradidisse gladium dicitur. Hic cum quidam familiaris iocans dixisset: huic quidem certe uitam tuam committis: arrisissetq; adolescens: utrunq; iussit interfici. Alterum quia uiam demõstrauisset interimendi sui. Alterum quia id dictũ risu approbauisset. Atq; eo facto sic doluit: ut nihil grauius tulerit in uita: quem enim uehementer amarat occiderat. Sic distrahuntur in contrarias partes impotentium cupiditates cum huic obsecutus sis: illi ẽ repugnãdum. Quã q̃ hic quidem tyrannus ipse iudicauit q̃ esset beatus. Nã cũ quidam ex eius assentatoribus Democles cõmemoraret ĩ sermõe copias eius opes: maiestatem: dominatus: rerum abundantiam: magnificentiã ædium regiarum: negaretq; unq̃ beatiorem queq̃ fuisse. Vis ne igit ĩq̃ o Democle: quoniam hæc uita delectat: ipse eandem degustare: et fortunam experiri meam? Cum se ille cupere dixisset: collocari iussit hominem in aureo lecto: strato pulcherrimo: textili stragulo: magnificis operibus picto. Abacosq; q̃ plures ornauit argẽto: auroq; celato. Tum ad mensam eximia forma pueros delectos iussit consistere. eosq; ad nutum illius intuentis diligenter ministrare. Aderãt unguenta: coronæ. Incedebantur odores. Mensæ conquisitissimis epulis extruebantur. Fortunatus sibi democles uidebatur. In hoc medio apparatu fulgentem gladium e lacunari seta equina appensum demitti iussit: ut impenderet illius beati ceruicibus. Itaq; nec pulchros illos administratores aspiciebat: nec plenum artis argentũ. Nec manum porrigebat in mensam. Iam ipse defluebat coronæ. Deniq; exorauit tyrannum ut abire liceret: q̃ iam beatus nollet esse satis ne uid' tur declarasse Dionysius nihil esse ei beatum: cui semper aliquis terror impendeat. Atq; ne ei integrum quidem erat: ut ad iusticiam remigraret: ciuibusq; libertatem & iura redderet. His eni se adolescẽs improuida ætate irretierat erratis: eaq; commiserat: ut saluus esse nõ posset: si sanus eẽ cœpisset. Quãtope uero amicitias desideraret q̃s ĩfidelitatẽ extimescebat: declarauit in pythagoreis duob; illis. Quoꝝ cũ alteꝝ uadem mortis accepisset alter ut uadem suum liberaret præsto fuisset ad horam morti destinatam. Vtinam ego ĩquit tertius uobis amicus ascriberer. Quam huic erat miserum carere cõsuetudine amicorum: societate: uictus sermone omnino familiari homini præsertim docto a puero: istitutis & artib; igenuis erudito. Musicoꝝ uo

perstudiosum accepimus: poetam etiam tragicum q̄ bonū: nihil ad rem. In hoc enim genere nescio quo pacto magis quam in aliis: suū cuique pulchrum est. Adhuc neminem cognoui poetam: & mihi fuit cum Aquinio amicitia: qui sibi non optimus uideretur. Sic se res habet. Te tua me delectant mea. Sed ut ad Dionysiū redeamus: omni cultu & uictu humano carebat. Viuebat cum fugitiuis: cum facinorosis: cum barbaris. Neminem qui aut libertate dignus esset: aut uellet oio liber esse: sibi amicum arbitrabatur. Non ergo iam cū huius uita: qua tetrius: miserius: detestabilius excogitare nihil pos sum: Platōis aut Archytæ uitā comparabo: doctorum hominum et plane sapientium. Ex eadem urbe humilem homunculum a pulue re & radio excitabo: qui multis ānis post fuit: Archimedem. Cuius ego quæstor ignoratum ab syracusanis: cum esse omnino negarent: septum undiq; & uestitum uepribus & dumetis indagaui sepulchr. Tenebam enim quosdam senariolos quos in eius monumento esse ī scriptos acceperam qui declarabant ī summo sepulchro spæram esse positam cum chylindro. Ego autem cum omnia collustrarem oculis est enim ad portas sagregianas magna frequentia sepulchrorū aīad/ uerti columnellam non multum e dumis eminentem: in qua ine rat spæræ figura: & chylindri: atq; ego statim syracusanis: erant autē principes mecum dixi me illud ipsum arbitrari esse: quod quærerem immissi cum falcibus multi purgarunt: & aperuerunt locum quo cū patefactus esset aditus: ad aduersam basim accessimus. Apparebat epigramma exesis posterioribus partibus uersiculorum dimidiatis fere. Ita nobilissima græciæ ciuitas: quondam uero etiam doctissi ma: ciuis unius acutissimi monumentum ignorasset: nisi ab homi ne arpinate didicisset. Sed redeat unde aberrauit oratio. Quis ē. n. omnium: qui modo cum musis: id est cum humanitate et cum do/ ctrina habeat aliquod comertium qui se non hunc mathematicum malit quam illum tyrannum. Si uitæ modum actionemque quæri/ mus. Alterius mens rationibus agitandis exquirēdisq; alebatur cum oblectatione solertiæ qui est unus suauissimus pastus animorum. Alrerius incedæ & iniuriis cum et diurno & nocturno metu. Age confer Democritum: Pythagoram: Anaxagoram. Quæ regna: quas opes studiis eorum & delectationibus antepones. Et enim quæ pars optima est in homine: in ea situm esse necesse est

illud quod quæris omnium optimum. quid est autem in homine : sagaci ac bona mente melius? Eius bono fruendum est igitur: si bea ti esse uolumus. Bonum autem mentis est uirtus: ergo ac beatam ui tam contineri necesse est. Hinc omnia quæ pulchra: honesta: præcla ra sunt: ut supra dixi. Sed dicendum illud idem paulo uberius uide tur: plena gaudiorum sunt. Ex perpetuis autem plenisq; gaudiis cũ perspicuum sit uitam beatam existerẽ: sequitur ut ea existat ex hone state. sed ne uerbis solum attingamus ea quæ uolumus ostẽdere: ꝓ ponenda quædam quasi mouentia sunt quæ nos magis ad cognitio nem intelligentiamq; cõuertant. Sumatur enim nobis quidam præ stans uir optimis artibus. Isq; aio parumper et cogitatione fingatur. Primum ĩgenio eximio sit: necesse est. Tardis enim mentibus uirtus non facile comittitur. Deinde ad inuestigandam ueritatem studio ĩ citato: ex quo triplex ille animi fœtus existit. Vnus in cognitione re rum positus: & in explicatione naturæ. Alter in descriptiõe expeten darum fugiendarumue rerum. Tertius in iudicãdo quid cuiq; rei sit conueniens: quid repugnans in quo inest omnis tum subtilitas dis serendi: tũ ueritas iudicandi. Quo tandem igitur gaudio affici neces se ẽ sapientis animum cum his habitantem : pernoctãtẽq; curis? & cum totius mundi motus conuersionesq; perspexerit: sideraq; uide rit innumerabilia cælo inhærentia cũ eius ipsius motu cõgruere: cer tis infixa sedibus? septẽ alia suos quoq; tenere cursus: multum inter se aut ualitudine aut humilitate distantia? quorum uagi motus : ra te tamen & certa sui cursus spacia definiant. Horum nimirum aspe ctus impulit illos ueteres: & admonuit ut plura quærerent. Inde est indagatio nata initiorum: & tanq̃ seminum unde essent omnia orta: generata concreta. quæq; cuiusq; generis: uel inanimi uel animati: uel muti uel loquentis origo. Quæ uita quis interitus: quæq; ex alio in aliud uicissitudo atq; mutatio. Vnde terra & qb; librata põderib; qb; cauernis maria sustineantur. In qua oĩa delata grauitate mediũ mundi locũ semp expetant qui ẽ idẽ infimus in rotũdo. Hæc tractã ti aĩo & noctes & dies cogitanti existit illa adeo delphis præcepta co gnitio: ut ipsa se mens uitiis exutam cognoscat. coniunctãq; cum di uina mente se sentiat: ex quo insatiabili gaudio compleatur. Ipsa.n. cogitatio de ui & natura deorum studium incendit illius æternitatis imitandæ. Neq; se in breuitate uitæ collocatam putat cũ rerũ causas

alias ex aliis aptas: & necessitate nexas uidet. quibus ab æterno tem-
pore fluentibus in æternum: ratio tamen mensq; moderatur. Hæc il
le intuens atq; suspitiens: uel potius omnes partes horasq; circũspici
ens: quãta rursus animi tranquilitate humana & citeriora cõsiderat.
Hinc illa cognitio uirtutis existit: efflorescunt genera partesq; uirtu
tum. Inuenitur quid sit quod natura spectet extremum in bonis qđ
in malis ultimum. quo referenda sint officia: quæ degenda ætatis ra
tio deligenda. quibus & talibus rebus exquisitis hoc uel maxime effi
citur quod hac disputatione agitamus ut uirtus ad beate uiuendum
sit se ipsa contenta. Sequitur tertia quæ per omnes partes sapientiæ
manat & funditur. quæ rem diffinit genera dispartit. sequentia ad
iungit: perfecta concludit. uera & falsa diiudicat. differendi ratio &
scientia. Ex qua cum summa utilitas existit ad res ponderandas. tũ
maxime ingenua delectatio & digna sapientia. Sed hæc ocii. Tran
seat idem iste sapiens ad rempublicam tuendam. quid eo possit esse
præstantius cum contineri prudentia utilitatem ciuium cernat. Iusti
tia nihil in suam domum inde deriuet reliquis utatur. Tot tamq; ua
riis uirtutibus adiunge fructum amicitiarum: in quo a doctis posi-
tum est: cum consilium omnis uitæ consentiens & pene conspirans
tum summa iocunditas: e quotidiano cultu atq; uictu. Quid hæc tã
dem uita desiderat: quo sit beatior. cui rei referte tot tantisq; gaudiis
fortuna ipsa cedat necesse est. Quod si gaudere talibus bonis animi
id est uirtutibus beatum est: omnesq; sapientes iis gaudiis perfruun
tur: omnes eos confiteri beatos esse necesse est. A. Etiam ne in cruci
atu atq; tormentis. M. An tu me in uiola putas: aut ĩ rosa dicere: an
Epicuro qui tantũmodo induit personam philosophi: & sibi ipse hoc
nomen inscripsit: dicere licebit. Quod quidem ut habet se res: me tã
men plaudente dicit nullum sapienti esse tempus. & si uratur: tor-
queatur: secetur: quin possit exclamare quã pro nihilo puto. Cum
præsertim omne malum dolore definiat: bonum uoluptate. hæc no
stra honesta. turpia irrideat. dicatq; nos in uocibus occupatos inanis
sonos fundere. neq; quicquam ad nos pertinere: nisi quod aut lene:
aut asperum in corpore sentiatur. Huic ergo ut dixi non multũ dif-
ferenti a iudicio ferarum obliuisci licebit sui. & tum fortunam con-
temnere: cum sit omne & bonum eius & malum in potestate fortu
næ: tum dicere se beatum in summo cruciatu: atque tormentis: cũ

constituerit non modo summum malum esse dolorem: sed etiam so
lum. Nec uero illa sibi remedia comparauit: ad tolerandum doloré:
firmitatem animi: turpitudinis uerecundiam: exercitationem: con/
suetudinemque patiendi: præcepta fortitudinis: duritiam uirilem.
Sed una se dicit recordatione acquiescere præteritarum uoluptatũ:
ut si quis æstuans: cum uim caloris non facile patiatur: recordari ue/
lit se aliquando in arpinati nostro gelidis fluminibus circũfusum fu
isse. Non enim uideo quomodo sedare possint mala præsentia præte
ritæ uoluptates. Sed cum is dicat semper beatum esse sapiẽtem: cui
dicere hoc si sibi constare uellet: non liceret: quid nam faciendum est
iis qui nihil expetendum: nihil in bonis ducendum: quod honestate
careat existimant. Me quidem auctore etiam peripatetici: ueteresq;
academici balbutire desinant aliquando. Aperteq; & clara uoce aude
ant dicere beatam uitã in Phalaridis taurũ descẽsurã. Sint enim tria
genera bonorum: ut iam a laqueis stoicorũ: quibus usum me pluri/
bus q̃ soleo: intelligo recedamus. Sint sane illa genera bonorũ: dũ cor
poris & externa iaceant humi & tantũmodo quæ sumenda sunt ap
pellentur bona. Alia autem diuina illa longe lateq; se pandant: cælũq;
contingant: ut ea qui adeptus sit: cur eũ beatum modo & non beatis
simum etiam dixerim: Dolorem uero sapiens extimescit. Is eni huic
maximæ sententiæ repugnat. Nam contra mortem nostram: atque
nostrorum: contraq; ægritudinem: & reliquas animi perturbatioẽs:
satis esse uidemur superiorum dierum disputationibus armati & pa
rati. Dolor esse uidetur acerrimus uirtuti aduersarius. Is ardentis fa
ces intentat. Is fortitudiné: magnitudiné animi patientiam se debili
taturũ minatur. Huic igitur succumbet uirtus: huic beata sapientis &
cõstantis uiri uita cedet: Quam turpe o dii boni. Pueri spartiatæ nõ
ingemiscunt uerberum dolore laniati. Adolescentium greges lacedæ
mone uidimus ipsi incredibili contentione certantes pugnis: calcib;:
unguibus: morsu. denique ut examinarentur: priusquam se uictos
faterentur. Quæ barbaria India uastior: aut agrestior: in ea tamen
gente primum hi qui sapientes habentur: nudi ætatem agũt: & cau/
casi niues: hiemalemque uim perferunt sine dolore. Cumque ad flã
mam se applicuerunt: sine gemitu aduruntur. Mulieres uero ĩ India
cum est cuiusque earum uir mortuus: in certamen iudiciumque ue
niunt: quam plurimum ille dilexerit: plures enim singulis solét esse

Nota

Circa hunc textum (Nudi etate agunt etc) similem reperies paragraphum in valerio Max: qui se inchoat. Apud indos vero patientie libro 3 capi. 3 de patientia.

nuptæ: quæ est uictrix: ea læta prosequentibus suis una cum uiro in rogum imponitur. Illa uicta mœsta discedit. Nunquã naturam mos uinceret. Est enim ea semper inuicta. Sed nos umbris delitiis ocio: lã gore: desidia animum infecimus: opinionibus: maloq; more delinitum molliuimus. Aegyptiorum morem quis ignorat? quorum ibutæ mentes prauitatis erroribus quamuis carnificinam prius subierit quã ibim: aut aspidem: aut felem aut canem: aut crocodilũ uiolent. Quorum etiam si imprudentes quippiam fecerint: pœnam nullam recusent. De hominibus loquor. Quid bestiæ? Nonne frigus: nõ famem: non montiuagos atque siluestres cursus lustrationesq; patiuntur? Nonne pro suo partu ita propugnant ut uulnera excipiant? nullos impetus: nullos ictus reformident? Omitto quæ perferant: quæque patiantur ambitiosi honoris causa. Laudis studiosi: gloriæ causa amore incensi cupiditatis. Plena uita exemplorum est. Sed adhibeat oratio modum & redeat illuc unde defluxit. Dabit: dabit inquam se in tormenta uita beata. nec iustitiam: temperantiam: in primisq; fortitudinem: magnitudinem animi patientiam prosecuta cum tortoris os uiderit: consistet uirtutibusque omnibus sine ullo animi terrore ad cruciatum profectis resistet extra fores. ut ante dixi limenq; carceris. quid enim ea fœdius? quid deformius sola relicta comitatu pulcherrimo segregata? quod tamen fieri nullo pacto potest. nec. n. uirtutes sine beata uita cohærere possunt. nec illa sine uirtutibus. Itaque eam tergiuersari non sinent. secumq; rapient ad quęcunque ipsæ dolorem cruciatumq; ducentur. Sapientis est enim propriũ nihil quod pœnitere possit facere. nihil inuiste splendide constãter graviter honeste omnia. nihil ita expectare quasi certo futurum. Nihil cum acciderit admirari. ut inopinatum ac nouum accidisse uideatur omnia ad suum arbitrium referre suis stare iudiciis. quo quid sit beatius mihi certe in mentem uenire non potest. Stoicorum quidem facilis conclusio est: qui cum finem bonorum esse senserint congruere naturæ: cumque ea conuenienter uiuere: cum id sit in sapiente situm: non officio solum: uerum etiam potestate: sequatur necesse ẽ. ut cuius in potestate summum bonum in eiusdem uita beata sit: ita sit semper uita beata sapientis. Habes quæ fortissime de beata uita dici putem. Et quomodo nunc est: nisi quid tu melius attuleris: etiam uerissime. A. Melius quidem afferre nil possum. Sed a te impe/

trare libenter uelim nisi molestum sit: quoniam te nulla uincula im
pediũt ullius certæ disciplinæ: libasque ex omnibus quodcunque te
maxime specie ueritatis mouet: quod pauloante peripateticos: ue-
teremque Academiam hortari uidebare: ut sine retractatione libere
dicere auderent sapientes esse semper beatissimos. Id uelim audire:
quemadmodum his putes consentaneum esse id dicere. Multa enim
a te contra istam sententiam dicta sunt: & stoicorum ratione conclu
sa. M. Vtamur igit libertate: qua nobis solis in philosophia licet uti
quorum oratio nihil ipsa iudicat: sed habetur in omnes partes: ut ab
aliis possit ipsa p sese nullius auctoritate adiũcta iudicari. & quoniã
uideris hoc uelle: ut quæcunq; dissentientium philosophorum sentẽ
tia de finibus sit: tamẽ uirtus satis habeat ad uitam beatam præsidii
Quod quidem Carneadem disputare solitum accepimus. Sed is ut
contra stoicos: quos studiosissime semper refellebat: & contra quo-
rum disciplinam ingenium eius exarserat: nos illius quidem cum pa-
ce agemus. Si enim stoici fines bonorum recte posuerunt: confecta
res est. necesse est semper beatum esse sapiẽtem. sed quæramus unã
quamque reliquorum sententiam: si fieri potest: ut hoc præclarum
quasi decretum beatæ uitæ possit omnium sententiis & disciplinis:
conuenire. Sunt autem hæ de finibus ut opinor retentæ: defensæq;
sententiæ: primum simplices quattuor. Nihil bonum nisi honestũ:
ut stoici. Nihil bonum: nisi uoluptatem: ut epicurus. nihil bonum
nisi uacuitatem doloris: ut Hieronymus. nihil bonum: nisi naturæ
primis bonis: aut maximis frui: ut Carneades contra stoicos dissere
bat. Hæc igitur simplicia. Illa mixta tria genera bonorum: maxima
animi: secunda corporis: externa tertia: ut peripatetici. nec multo ue
teres academici secus uoluptatem cum honestate Clitomachus: &
Calipho copulauit. Indolentiam autem honestati peripateticus Di-
odorus adiunxit. Hæ sunt sententiæ: quæ stabilitatis aliquid habe
ant. nam Aristonis: Pyrrhonis: Herilli: nonnullorumque aliorum
euanuerunt. Hi quid possint obtiner uideamus: omissis stoicis: quo
satis uideor defendisse sententiam. & peripateticorũ quidem explica
ta cã est: præter Theophrastũ. & si qui illũ secuti: ibecillius hortent
dolorẽ: & reformidãt. Reliquis quidẽ licet facere id: quod fere faciũt

ut grauitatem dignitatemq; uirtutis exaggerent. quam cum ad cælũ extulerint: quod facere eloquentes homines copiose solent: reliq̃ ex collatione facile est conterere atq; contemnere. Nec enim licet iis qui laudem cum dolore petendam esse dicunt: negare eos esse beatos: q̃ illam adepti sunt. quãquã enim sint in quibusdam malis: tamẽ hoc nomen beati longe & late patet. nam ut quæstuosa mercatura: fructuosa aratio dicitur: non si altera semper omni damno altera omnis tempestatis calamitate semper uacet: sed si multo maiori ex parte extet in utraq; felicitas: sic uita nõ solum si undiq; referta bonis est: sed si multo maiore & grauiore ex parte bona propẽdunt: beata recte dici potest. Sequitur igitur bonorum ratione uel ad supplicium beata uita uirtutem. Cumq; ea descendet in taurum Aristotele: Xenocrate Speusippo: Polemone auctoribus. Nec eam minimis blandimentis corrupta deseret. Eadem Calliphontis erit Diodoriq; sententia. quorum uterq; honestatem sic complectitur: ut omnia quæ sine ea sint: longe & retro ponenda censeat. Reliqui habere se uidentur ãgustius enatant tamen epicurus: Hieronymus: & siqui sunt: qui disertum illum Carneadem curent defendere Nemo est enim qui eorum bonorum animum putet esse iudicem: eumq; condocefaciat: ut ea quæ bona malaue uideantur: possit contemnere. nam quæ tibi epicuri uidetur: eadem erit Hieronymi & Carneadis causa: & hercle oĩum reliquorum. Quis enim parum est contra mortem: aut dolorem paratus. Ordiamur ab eo si placet quem mollem: quem uoluptarium dicimus. Quid is tibi mortem ne uidetur. An dolorem timere? Qui eum diem quo moritur: beatum appellat. Maximisque doloribus affectus eos ipsos inuentorum suorum memoria & recordatione cõfutat. Nec hoc sic agit: ut ex tempore quasi effutire uideatur. q̃ morte enim ista sentit: ut dissoluta animante sensum extinctum putet. qđ autẽ sensu careat: nihil ad nos id iudicet pertinere. Item de dolorẽ certa habet quæ sequat̃: quorũ magnitudinem breuitate consolat̃: lõginquitatẽ leuitate. quid tandem isti grandiloq contra hæc duo quæ maxime angunt: melius se habent q̃ epicurus? An ad cætera quæ mala putant: non & epicurus & reliqui philosophi satis parati uidẽtur? quis non pauptatẽ extimescit? neq; tamen quisq̃ philosophorũ. Hic uero ipse q̃ paruo ẽ contentus? nemo de tenui uictu plura dixit. Et enim quæ res pecuniæ cupiditatem afferunt: ut amori: ut ambitioni

ut quotidianis sumptibus copiæ suppetant: cū procul ab iis omnibus rebus absit cur pecuniam magnopere desideret: uel potius curet omnino. An schytes Anacharsis potuit pro nihilo pecuniam ducere: nostrates philosophi facere nō potuerunt. Illius epistola fertur his uerbis. Anacharsis Hannoni salutem. Mihi amictui est scythicū tegmē calciamentum solorum callum. cubile terra. pulmentum fames, lacte: caseo: carne uescor. Quare ut ad quietum me licet uenias. Munera autem ista quibus es delectatus: uel ciuibus tuis: uel diis imortalibus dona. Omnes fere philosophi omnium disciplinarum: nisi quos a recta ratione natura uiciosa detorsisset hoc eodem animo esse potuerunt. Socrates in pompa cum magna uis auri argentiq; ferretur: q̄ multa non desidero inquit. Xenocrates cum legati ab Alexandro quinquaginta ei talenta attulissent: quæ erat pecunia temporibus illis Athenis præsertim maxima adduxit legatos ad cœnam in Academiā. Iis apposuit tantum: quod satis esset nullo apparatu. cum postridie rogarent eum cui numerari iuberet: quid uos hesterna inquit cœnula non intellexistis me pecunia nō egere. Quos cum tristiores uidisset. xxx. minas accepit: ne aspernari regis liberalitatem uideretur. at uero Diogenes liberius ut cynicus Alexandro roganti ut diceret siqd sibi opus esset. Nūc quidem paulum inquit a sole absis. Offecerat uidelicet apricanti. Et hic quidem disputare solebat: quanto regem persaꝝ uita fortunaq; superaret. Sibi nihil deesse: illi nihil satis unquā fore: se eius uoluptates non desiderare quibus nunq̄ satiari ille posset: suas eum cōsequi nullo modo posse. Vides credo ut epicurus cupiditatū genera diuisit nō nimis fortasse subtiliter: utiliter tamen partim esse naturales & necessarias: parti naturales & non necessarias: partim neutrum. necessarias satiari posse pene nihilo. Diuitias enim naturæ parabiles esse. secundum autem genus cupiditatum: nec ad potiendum difficile esse censet: nec uero ad carendum. Tertias q̄ essent plane inanes: neq; necessitatem modo sed ne naturam quidem attingerent funditus eiiciendas putauit. Hoc loco multa ab epicureis disputantur. hæ quæ uoluptates sigillatim extenuantur: quarū genera non cōtemnunt quærunt tamen copiam. nam & obscœnas uoluptates de quibus multa ab illis habetur oratio facilis communis & i medio sitas esse dicunt. easque si natura requirit: non genere aut loco: aut ordine: sed forma ætate figura metiendas putant. ab hisq; abstiere

Marginalia: Anacharsis — Socrates — Xenocrates — Hoc etiā habes in ualerio maximo libro 4 ca. 3 de abstinentia et continentia paragrapho q incipit. Quid rex alexander — Illud ipm reperies in ualerio maximo libro 4 ca. 3 de abstinentia et continentia paragrapho q incipit Alexander rerum cognomen — Diogenes Alexander — Voluptas Triplex

minime esse difficile: si aut ualitudo aut officium aut famã postulet omninoque genus hoc uoluptatum optabile esse si non obsit ꝓdes/se nunquam. Totumque hoc de uoluptate sic ille præcepit ut uolup tatem ipsam per se. quia uoluptas sit semper optãda et expetendã q; putet. eademq; ratione dolorem ob id ipsum quia dolor sit semp esse fugiendum. Itaq; hac usurum compensatione sapientem: ut uolup tatem fugiat: si ea maiorem dolorem effectura sit: & dolorem susci/piat maiorem efficientem uoluptatem: omniaq; iocunda: q̃q̃ sensu corporis iudicentur ad animum referri tamen. Quo circa corpus gau dere tamdiu dum præsentem sentiret uoluptatem animum & præsẽ tem percipere pariter cum corpore & prospicere uenientem nec præ/teritam præterfluere sinere. Ita perpetuas & contextas uoluptates in sapiente fore semper: cũ expectationi speratarum uoluptatum ꝑcep tarum memoria iungeret. Atq; iis similia ad uictum etiam transfe/runt. extenuanturq; magnificentia & sumptus epularum: q̄d ꝑuo cultu natura contenta sit. Etenim quis hoc non uidet desideriis ista condiri omnia. Darius in fuga cum aquam turbidam & cadaueribꝫ inquinatam bibisset: negauit unq̃ se bibisse iocundius. Nunq̃ uideli cet sitiens biberat. Nec esuriens Ptolemæus ederat. Cui cũ peragran ti ægiptũ comitibus non consecutis cibarius in casa panis datus eẽt: nihil uisum est illo pane iocundius. Socratem ferunt cum usque ad uesperũ contentius ambularet: quæsitumq; esset ex eo quare id face ret: respondisse se quo melius cœnaret obsonare ambulando famem. quid uictum lacedæmoniorũ in philitiis nõne uidemus. Vbi cum ty rannus cœnauisset Dionysius: negauit se iure illo nigro: quod cœnæ caput erat delectatum. Tum is qui illa coxerat: minime mirum: con dimenta enim defuerunt. quæ tandẽ inquit ille. labor in uenatu: su dor: cursus ab eurota: fames: sitis. his enim rebus lacedæmoniorum epulæ condiuntur. Atq; hoc non ex hominum more solum sed etiam ex bestiis intelligi potest. quæ ut quicquid obiectum est: quod mõ a natura non sit alienum: eo contentæ non quærunt amplius. Ciuita/tes quædam uniuersæ more doctæ parsimonia delectantur: ut de la cedæmoniis pauloante diximus. Persarum a Xenophonte uictus ex ponitur: quos negat ad panem adhibere quicq̃ præter nasturtiũ: q̃q̃ si quædam etiam suauiora natura desideret: q̃multa ex terra arbori busque gignuntur cum copia facili: tum suauitate præstãtia: Adde

Nota de da rio

Darius

Ptolomeus

Socrates

Dionisius

Persarum ribus

siccitatem quæ consequitur hanc continentiã in uictu. Adde integri/tatẽ ualitudinis. Confer sudantis: ructantis refertos epulis tanq̃ opimos boues: tum intelliges qui uoluptatẽ maxime sequantur: eos minime consequi: iocunditatẽq; uictus esse in desiderio non in satieta/te. Timotheũ clarum hominem athenis & principem ciuitatis ferũt cum cœnauisset apud Platonẽ: eoq; conuiuio admodum delectatus esset: uidissetq; eum postridie dixisse. Vestræ equidẽ cœnæ non solũ in præsentia: sed etiam postero die iocundæ sunt. Quidquod ne mẽte quidem recte uti possumus multo cibo & potione completi. Est præclara epistola Platonis ad Dionis propinquos: in qua scriptum ẽ his fere uerbis. Quo cum uenissem uita illa beata: quæ ferebatr plena italicarum siracusanarumq; mensarum: nullo modo mihi placuit bis in die saturum fieri: nec unquam pernoctarẽ solum cæteraq; quæ comitantur huic uitæ: in qua sapiens nemo efficitur unquã: moderatus uero multo minus. Quæ enim natura tam mirabiliter temperari potest? Quomodo igitur iocunda uita potest esse a qua absit prudentia? absit moderatio. Ex quo Sardanapali opulentissimi syriæ regis error agnoscitur; qui incidi iussit in busto. Hæc habeo quæ edi: quæq; exsaturata libido hausit. at illa iacent multa & præclara relicta. Quid aliud inquit Aristoteles in bouis non in regis sepulchro inscriberes. Hæc habere se mortuum dicit: quæ ne uiuus quidem diutius habebat q̃ fruebatur. Cur igitur diuitiæ desiderentur? Aut ubi paupertas beatos esse non sinit? Signis credo: tabulis: ludis. Siquis est qui his delectetur: nonne melius tenues homines fruuntur q̃ illi qui his abundant? Est enim earum omnium rerum nostra ĩ urbe sũma in publico copia: quæ qui priuati habent: nec tam multa & raro uident: cum in sua rura uenerint quos tamen pungit aliquid cum illa unde habeant recordantur. Dies deficiet si uelim paupertatis causam defẽdere. Aperta enim res est & quotidie nos ipsa natura admonet: q̃ paucis: q̃ paruis rebus egeat q̃ uilibus. Num igitur ignobilitas: aut humilitas: aut etiam popularis offensio sapientem beatum esse prohibebit. Vide ne plus commendatio in uulgus & hæc quæ expetitr gloria: molestiæ habeat quã uoluptatis. Leuiculus sane noster Demosthenes: qui illo susurro delectari se dicebat aquã ferentis muliercula: ut mos in Græcia est: insusurrantisq; alteri. hic est ille De/

mosthenes. Quid hoc leuius. At quantus orator? Sed apud alios lo
qui uidelicet didicerat non multũ ipse secũ. Intelligendũ est igit̃ nec
gloriam popularem ipsam per se expetendam: nec ignobilitatem ex
timescẽdam. Veni inquit Athenas Democritus: neque me quisquã
ibi agnouit constantem hominem & grauem: qui glorietur: a gloria
se abfuisse. An tibicines: iique. qui fidibus utuntur suo non multi/
tudinis arbitrio cantus numerosque moderantur. Vir sapiens multo
arte maiore præditus non quid uerissimum sit sed quid uelit uulgus
exquiret? An quicquã stultius: quã quos sigulos sicut operarios bar
barosque contemnas: eos aliquid putare esse uniuersos. Ille uero no
stras ambitiones leuitatesque contemnet: honoresq; populi etiam ul
tro delatos repudiabit. Nos autem eos nescimus antequã pœnitere
cœpit contemnere. Est apud Eraclitum physicum de principe Ephe
siorum Hermodoro. Vniuersos ait Ephesios esse morte mulctãdos:
quod cum ciuitate expellerent Hermodorum: ita locuti sunt. nemo
de nobis unus excellat: sed si quis extiterit: alio in loco & apud alios
sit. An hoc non ita fit omni in populo? Nonne omnem exuperãtiam
uirtutis oderunt? Quid Aristides? malo enim græcorum quã nostra
proferre: nõne ob eam causam expulsus est patria: quod præter mo/
dum iustus esset? Quantis igitur molestiis uacant: qui nihil omnĩo
cum populo contrahunt? Quid est enim dulcius ocio litterato? His
dico litteris: quibus infinitatem rerum atque naturæ: & in hoc ipso
mundo: cælum: terras: maria cognoscimus. Contempto igitur ho/
nore: contempta etiam pecunia: quid relinquitur: quod extimescẽ
dum sit. Exilium credo: quod in maximis malis ducitur. Id si prop
ter alienam & offensam populi uoluntatem malum est: quam sit ea
contemnenda paulo ante dictum est. Sin abesse a patria miserum
est: plenæ miserorum prouinciæ sunt. Ex quibus admodum pauci
in patriam reuertuntur. At mulctantur bonis exules. Quid tum.
Parũ ne multa de tolerãda pauptate dicunt. Iã uero exiliũ si rerũ na/
turã non ignominiã nõis quærimus: quãtũ demũ a ppetua peregrina
tiõe differt in q̃ ætates suas phi nobilissimi consũpsert: Xenocrates:
Crãtor. Archesilaus. Lacides. Aristoteles. Theophrastus. Zeno. Cle
anthes. Chrysippus. Antipater. Carneades. Panætius Clitomachus.
Philo. Antiochus. Possidonius: inumerabiles aliĩ qui semel egressi:

nunq̃ domum reuertere. At enim non sine ignominia afficere pote/
rit sapientẽ. De sapiente est hæc omnis oratio: cui iure id accidet nõ
possit. Nam iure exulantem consolari non oportet. Postremo ad om
nes casus facillima ratio ẽ eorum: qui ad uoluptatem ea referũt quæ
sequunt in uita: ut quodcunq; hæc loco suppeditent ibi beate queãt
uiuere. Itaq; ad omnem ratione Teucri uox accõmodari potest. Pa/
tria est ubicunq; est bene. Socrates quidem cum rogaret cuiatem se
esse diceret: Mundanũ inquit. Totius enĩ mundi se incolam: & ciuẽ
arbitrabat. Quid. T. Albutius? nõne anio æquissimo athenis exul
philosophabat: cui tamen illud ipsum non accidisset: si in republica
quiescens epicuri legibus paruisset. Qui enĩ beatior? Epicurus quod
in patria uiuebat? quã Metrodorus quod Athenis? Aut Plato Xeno/
cratẽ uincebat. aut Polemo Archesilaum: quo eẽt beatior? Quãti ue
ro ista ciuitas estimanda ẽ: ex qua boni sapientesq; pellũtur? Dama/
ratus quidem Tarquini regis nostri pater tyrannũ Cypselum: quod
ferre non poterat fugit Tarquinios corintho. & ibi suas fortunas cõ
stituit: ac liberos procreauit. Num stulte anteposuit exilii libertatem
domesticæ seruituti? Iam uero motus animi: sollicitudines: ægritu/
dinesq; obliuione leniunt: traductis animis ad uoluptatem. nõ sine
causa igitur Epicurus ausus est dicere semp in pluribus bonis esse sa
pientem quia semp sit in uoluptatibus. ex quo effici putat ille quod
quærimus ut sapiens semp beatus sit. A. etiam ne si sensibus care/
bit oculorum: si aurium. M. etiam. nam ista ipsa contemnit. primũ
enim horribilis ista cæcitas quibus tandem caret uoluptatibus? Cũ
quidam etiam disputent cæteras uoluptates in ipsis habitare sensib9.
Quæ autẽ aspectu pcipiant ea non uersari in oculorum ulla iocundi
tate: ut ea quæ gustemus: olfaciamus: tractemus. audiamus ĩ ea ip
sa ubi sentimus pte uersent: in oculis tale nihil fit. anĩus accipit quæ
uidemus. Animo autem multis modis uariisque delectari licet: etiã
si non adhibeatur aspectus. Loquor autẽ de docto homine & erudi/
to: cui uiuere est cogitare. sapientis enĩ cogitatio nõ ferme ad ĩuesti/
gandũ adhibet oculos aduocatos. etenĩ si nox nõ ademit uitã beatã:
cur dies nocti similis adimat? nã illud Antipatri cyrenaici ẽ qdẽ pau
lo obscœnius: sed non absurda sententia est. Cuius cæcitatem cũ mu
lierculæ lamentarent. quid agitis inquit? an uobis nulla uidet uolup
tas esse nocturna? Appium quidem ueterem illum: qui cæcus annos

multos fuit: & ex magistratibus & ex rebus gestis intelligimus in il lo suo casu: nec priuato nec publico muneri defuisse. C. autem Dru si domum compleri consultoribus solitam accepimus: cum quorum res esset sua ipsi non uidebant: cæcum adhibebant ducem. Pueris no bis. Cn. Aufidius prætorius & in senatu sententiam dicebat. nec ami cis deliberantibus deerat. & græcam scribebat historiam. & uidebat in litteris. Diodorus stoicus cæcus multos annos nostræ domi uixit. Is uero (quod credibile uix esset) cum in philosophia multo etiã ma gis assidue q̃ antea uersaret: & cum fidibus pythagoreorũ more ute retur: cumq; ei libri noctes & dies legerentur: quibus in studiis ocu lis non egebat: tamen quod sine oculis fieri posse uix uidetur: geo/ metriæ munus tuebatur uerbis precipiens discentibus unde: quo: quaq; lineam scriberent. Asclepiadem ferunt non ignobilem hæreti cum philosophorum: cũ quidam quæreret quid ei cæcitas attulisset respõdisse ut puero uno esset comitatior. Vt enim uel summa paup tas tolerabilis sit: si liceat quod quibusdam græcis quotidie: sic cæci/ tas ferri facile possit: si non desint subsidia ualitudinum. Democri/ tus luminibus amissis alba scilicet & atra discernere non poterat. At uero bona: mala: æqua. iniqua: honesta: turpia: utilia: inutilia: ma/ gna: parua poterat. & sine uarietate colorum licebat uiuere beate: si ne notione rerum non licebat. Atq; hic uir impediri animi etiã aciem aspectu oculorum arbitrabatur. & cum alii sæpe quod esset ante pe des non uiderent: ille infinitatem omnem peregrinabatur: ut nulla in extremitate consisteret. Traditum est etiam Homerum cæcum fuisse: at eius picturam non poesim uidemus. quæ rægio. quæ õra. q̃ locus græciæ. quæ species formæ. quæ pugna. quæ acies. quod remi gium. qui motus hominum. qui ferarũ non ita expictus est: ut quæ ipse non uiderit nos ut uideremus effecerit? Quid ergo? aut Home/ ro ad delectationem animi ac uoluptatem: aut cuiquam docto defu isse unquam arbitramur? Aut ni ita se res haberet: Anaxagoras aut hic ipse Democritus agros & patrimonia sua reliquissent. Huic dis/ cendi quærendique diuinæ delectationi toto se animo dedissent. Ita que augurem Tyresiam: quem sapientem fingunt poetæ: nũquam inducunt deplorantem cæcitatem suam. At uero Polyphemum Ho merus cum immanem: ferumque finxisset: cum ariete etiam collo/ quentem facit: eiusque laudare fortunas: q; qua uellet ingredi posset

& quæ uellet attingeret. Recte hic quidem, nihilo enim erat ipse Cyclops: q̄ aries ille prudentior. In surditate uero quid nam est mali? Erat surdaster. M: Crassus: sed aliud molestius qđ male audiebat: etiā si ut mihi uidebatur iniuria. epicurei nostri græce fari nesciunt: nec græci latine. Ergo ii in illorum & illi in horꝝ sermone surdi. Omnesq; id nos in his linguis quas non intelligimus: quæ sunt innumerabiles: surdi pfecto sumus. At uocem citharedi non audiunt ne stridorem quidem serræ tum cum acuitur: aut grunitum cum iugulatẽ sus. nec cum quiescere uolunt fremitum murmurantis maris. Et si cantus eos forte delectant: primum cogitare debent: antequā hi sint inuenti: multos beate uixisse sapientes. Deinde multo maiorẽ percipi posse legendis his q̄ audiendis uoluptatem. Tū ut paulo ante cæcos ad aurium traducebamus uoluptatem sic licet surdos ad oculorū Etenim qui secum loqui poterit: sermonẽ alterius non requiret. Cōgerantur in unum omnia: ut idẽ oculis & auribus captus sit. prematẽ etiam doloribus acerrimis corporis: qui primum per se ipsi plærūq; conficiunt hominem: sin forte longinquitate producti: uehemetius tamen torquent: quā ut causa sit cur ferant. Quid est tādem dii boni quod laboremus? Portus enim præsto ẽ: quoniam mors ibidẽ est æternum nihil sentienti receptaculum. Theodorus Lysimacho mortem minitanti: magnum uero inquit effecisti: si Cantaridis uim consecutus es. Paulus Persiæ precanti: ne in triumpho duceretur: in tua id inquit potestate est. Multa prima die cum de ipsa morte quærere mus: non pauca etiam postero cū ageret de dolore sunt dicta de morte. Quæ qui recordetur: haud sane periculum ẽ: ne non mortem aut optandam: aut certe non timendā putet. Mihi quidem in uita seruāda uidet illa lex: quæ in græcoꝝ conuiuiis optinet. Aut bibat inquit aut abeat. & recte. Aut enim fruatur aliquis pariter cū aliis uoluptate potandi: aut ne sobrius in uinolentiā uinolentorū incidat: ante discedat. Sic iniurias fortunæ: quas ferre nequeas defugiẽdo reliquas. Hæc eadẽ quæ epicurus: totidẽ uerbis dicit & Hieronymus. quod si his philosophis: quoꝝ ea sententia ẽ: ut uirtus per se ipsa nihil ualeat: omne quod honestū nos & laudabile esse dicimus: id illi cassum quiddā & inanis uocis sono decoratū esse dicant: & tamen semp beatum esse censent sapientem. Quid tandem a Socrate & Platone pfectisq; philosophis faciendum putes? quorum alii tantā præstantiā

in bonis animi esse dicunt: ut ab his corporis & externa obscurentur. Alii autem hæc ne bona quidem ducunt: in animo reponunt omnia. quorum controuersiam solebat tanquam honorarius arbiter iudicare Carneades. nam quæcunq; bona peripateticis: eadem stoicis commoda uiderentur: neq; tamen peripatetici plus tribuerent diuitiis: bonæ ualitudini: cæterisq; rebus generis eiusdem: q̄ stoici: cum ea re: non uerbis ponderarentur: causam esse dissidēdi negabat. quare hūc locum cæterarum disciplinarum philosophi: quemadmodum obtinere possint: ipsi uiderint. Mihi tamen gratum est: quod de sapientium perpetua bene uiuendi facultate dignum quiddam philosophorum uoce profitentur. sed quoniam mane est eundum: has quinq; dierum disputationes memoria comprehendamus. equidem me etiam conscripturum arbitror. Vbi enim melius uti possumus hoc cuiusmodi est ocio. Ad Brutumq; nostrum hos libros alteros quinque mittemus: a quo non modo impulsi sumus ad philosophicas scriptiones: uerum etiam lacessiti. In quo quantū cæteris profuturi sumus nō facile dixerimus. Nostris quidem acerbissimis doloribus: uariisq; & undiq; circūfusis molestiis alia nulla potuit inueniri leuatio.

MARCI TVLLII CICERONIS TVSCVLANARVM QVAESTIONVM FINIS: IMPRESSARVM VENETIIS.
M.CCCC.LXXX.

Registrum huius libri.

a
Prima albæ
Marci Tullii
quæstionibus
sit aut

b
Et diuinum
habet uim
usitatis

c
die. Quid
paulo hunc

d
Marci Tullii
& deinceps
M. experiar
halitum

e
re ut dicitur
proficiscatur
sit: At et

f
id deputare
etiam malorum
dulciculæ

g
modum
tudinem
ab atheniensibus
niunt. uoluntas

h
rempublicam
fuse lateq;
Euripides

i
& institutis
mouente
bene non
singulis

k
alias ex
nuptæ
ut grauitatem
minime

Finis